

E. ROKK

LEIUTUS-
RATSIONALISEERIMISTÖÖ
ORGANISEERIMINE
ETTEVÕTTES

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

A-20125 III

E. ROKK

LEIUTUS-
RATSIONALISEERIMISTÖÖ
ORGANISEERIMINE
ETTEVÕTTES

Arhiivikirjandus
1954

ARHIIVIKOGU

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1954

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

23768

ARHIIVKOGU

EESSONA

Võitluses tehnilise progressi ja eesrindlike töömeetodite rakendamise eest suureneb pidevalt meie vabariigis leiutajate ja ratsionaliseerijate arv.

Meie leiutajad ja ratsionaliseerijad esitavad iga aasta kümneid tuhandeid ettepanekuid, mille eesmärgiks on uute täiuslikumate seadmete loomine, olemasolevate seadmete täiustamine ja tootmisprotsesside muutmise ratsionaalsemaks ja efektiivsemaks. Leiutajad ja ratsionaliseerijad püüavad tehnikalt võtta kõik, mis see anda suudab.

Enamik ettevõtete juhte on teadlik selles, et töötajate loov initsiatiiv on võimsaks relvaks rahvamajanduse arendamisel. Seetõttu loovad nad ettevõtetes novaatoritele vajalikud töötingimused ja rakendavad kõik võimalikud organisatsioonilis-massilise töö vormid selleks, et leiutus-ratsionaliseerimistööga haarata kõiki insener-tehnilisi töötajaid ja maksimaalne arv töölisi.

Kuid seda ei saa öelda kõikide ettevõtete kohta. Esineb niisuguseid ettevõtete juhte, kes ei ole tuttavad leiutus-ratsionaliseerimisalase seadusandlusega ja selle tööala organiseerimise meetoditega ega pole seetõttu suutelised looma novaatoritele vajalikke töötingimusi ega soodusta nende tegevust, mistõttu neis ettevõtteis leiutus-ratsionaliseerimistegevus ei arene.

Rahvamajanduse arendamise huvides on aga vaja kõikides ettevõtetes arendada novaatorite loovat initsiatiivi ja suunata see meie ees seisvate ülesannete lahendamisele. Selleks on vaja igati parandada leiutus-ratsionaliseerimistöö juhtimist ja vastava selgitustöö korraldamisega saavutada töötajate maksimaalne osavõtt sellest tööst.

Käesoleva raamatu ülesandeks on anda ettevõtete juhtidele, insener-tehnilistele töötajatele, leiutus-ratsionaliseerimisala eest vastutavatele töötajatele ja ratsionaliseerijatele praktilisi näpunäiteid selle tööala kohta.

Raamatus valgustatakse leiutus-ratsionaliseerimisala nii õiguslikke kui ka organisatsioonilisi küsimusi ning tuuakse praktilisi juhtnõure ja näiteid selle tööala korraldamiseks.

Autor

Tallinn, 1954. a.

SISSEJUHATUS

Suure vaimustusega töötavad nõukogude inimesed kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse juhtimisel oma kodumaa hüvanaguks. Nende aktiivsus ja loominguine initsiatiiv aitavad tehnilisele progressile suurel määral kaasa.

Nõukogude rahvas on edukalt täitnud tehnika edasise arendamise ülesandeid NSV Liidu kõikides rahvamajanduse harudes. Seejuures on määratu suur tähtsus massilisel leiutamisel ja ratsionaliseerimisel, mis on üks töötajate osavõtu vorme teaduse ja tehnika arendamisest.

Töötajate looming on võtnud sotsialistliku ühiskonna tingimustes seninägematu ulatuse. Selle põhjustajaks on nõukogude inimeste sotsialistlik patriotism ja teadlikkus.

Seltsimees G. M. Malenkov ütles Partei XIX kongressil, et «... Nõukogude inimesed veenduvad iga päev omaenda kogemuste varal selles, et parim eeskuju tootmise organiseerimisel, uue tehnika kasutusele võtmine, iga liiki täiustused ja leiutised toovad paratamatult kaasa töö kergenemise, põhjustavad töötajate ainelise heaolu paranemise. Kõigis sotsialistliku ülesehitustöö lõikudes esineb palju näiteid töötajate loovast initsiatiivist, mis on suunatud sotsialistliku tootmise pideva tõusu ja täiustamise kindlustamisele» ... «On tõestatud, et sotsialistlik süsteem on taganud isiksuse vabanemise, individuaalse ja kollektiivse loomingu õitsengu ja loonud tingimused rahvahulkades peituvate talentide ning annete igakülgeks arenemiseks...»

Rahvahulkade annete õitseng, töötajate loominguilise initsiatiivi avaldumine ja nende kultuuri kasv avaldub kõigepealt leiutajate ja ratsionaliseerijate liikumise laialdases arenemises.

Võitluses viienda viisaastaku ülesannete ennetähtaegse täitmise eest areneb meie ettevõtetes ulatuslik leiutus-ratsionaliseerimistegevus. Nõukogude inimesed esitavad kümneid tuhandeid leiutus-ratsionaliseerimistepanekuid, mis on suunatud tootmise edasisele tehnilisele täiustamisele, selle igakülgele mehhaniseerimisele, tööoperatsioonide lihtsustamisele ja töötingimuste kergendamisele.

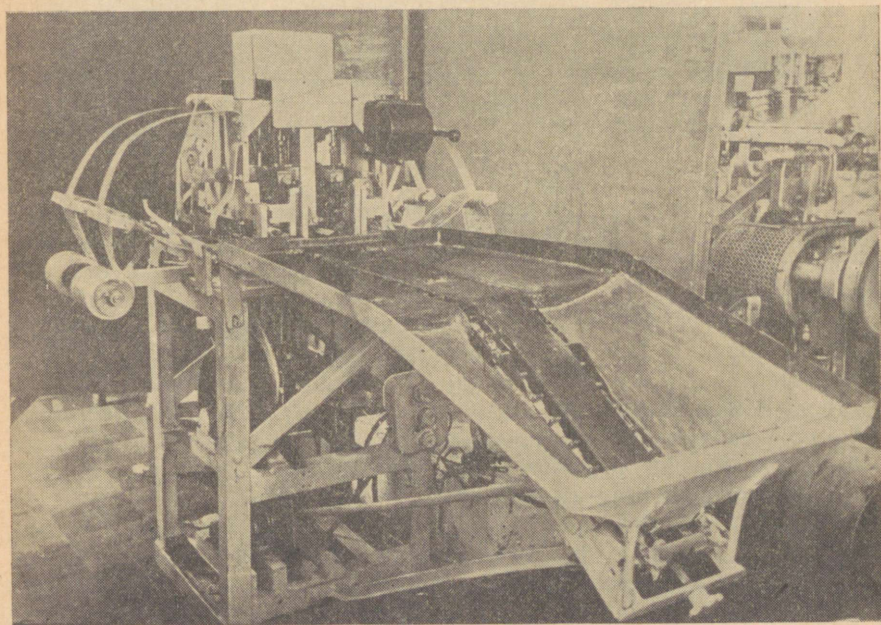
Meie leiutajad-ratsionaliseerijad lahendavad keerukaid küsimusi. Sageli käib selliste küsimuste lahendamine ühele inimesele üle jõu. Sel juhul võtavad nende küsimuste lahendamise endale terved loo-

mingulised kollektiivid. Paljud nõukogude teadlased, tuntud konstruktorid ja tööstuse organisaatorid on tõusnud leiutajate-ratsionaliseerijate ridadest. Paljude ülemaailmse tähtsusega teaduslike avastuste ja tehniliste leiutiste prioriteet kuulub nõukogude inimestele — leiutajatele, kelle loominguline tee algas tehase leiutajate-ratsionaliseerijate kollektiivist.

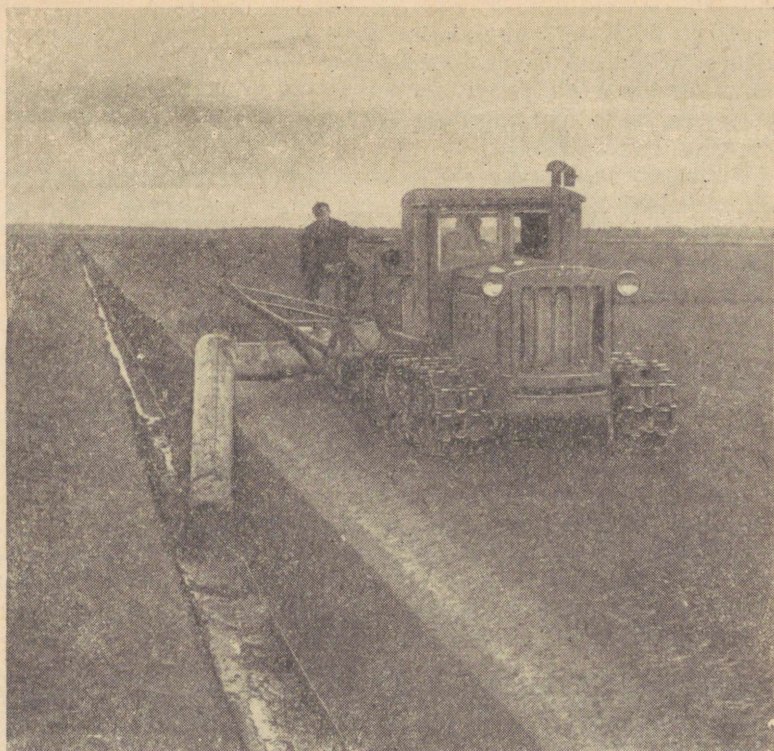
Leiutajate-ratsionaliseerijate suurest loomingulisest tööst annab selge pildi juba see, et ainuüksi meie vabariigis esitati 1952. aastal leiutajate ja ratsionaliseerijate poolt üle 11 000 leiutise, tehnilise täiustuse ja ratsionaliseerimissetepaneku, mille rakendamine andis rahvamajandusele üle 40 miljoni rubla säästu.

Novaatorite poolt esitatud ja nüüd ettevõtetes rakendatud ettepanekud, olles suunatud peamiselt tootmisprotsesside mehhaniseerimisele, uute seadmete väljatöötamisele, olemasolevate seadmete moderniseerimisele, toodete kvaliteedi parandamisele ja praagi vähendamisele, aitasid suurel määral kaasa tootmisplaanide täitmisele ja ületamisele ettevõtetes. Suur osa nendest ettepanekutest on huvitavad ja efektiivsed.

Kompveкитеhases «Karamell» lukksepp Mihhail Voroškov esitas ja aitas välja töötada kompvekkide pakkimise uut tüüpi poolautomaadi konstruktsiooni. Tähendatud poolautomaat asendab võimselt kuut seni kasutatud kompvekkide pakkimise masinat, on konst-

Joon. 1. M. Voroškovi poolt leiutatud kompvekkide pakkimise poolautomaat. Esiplaanil toiteagregaat.

Joon. 2. Uus kraavipuhastaja Tootsi Briketitööstuses.

ruksioonilt lihtne ja väikesegabariidiline. Poolautomaadi proovieksemplar andis katsetel häid tulemusi ja NSV Liidu Toidukau-pade Tööstuse Ministeeriumi poolt võetakse see seeriaviisilisele tootmisele (joon. 1).

Tootsi Briketitööstuses esitasid uue kraavipuhastaja konstruktsiooni (joon. 2) freesturba tootmise tsehhi juhataja Štalini preemia laureaat B. Pärn, keevitaja K. Asavi ja meister A. Ollino. Kraavipuhastaja tõstab muda kraavist välja pöörleva teoga ja asetab selle toru abil kraavi kaldale. Uue agregaadid tööjõudlus on 10 korda suurem endise masina omast. Kaheksa tunniga puhastab see 5 kilomeetrit kraavi, tehes ära 120 inimese töö.

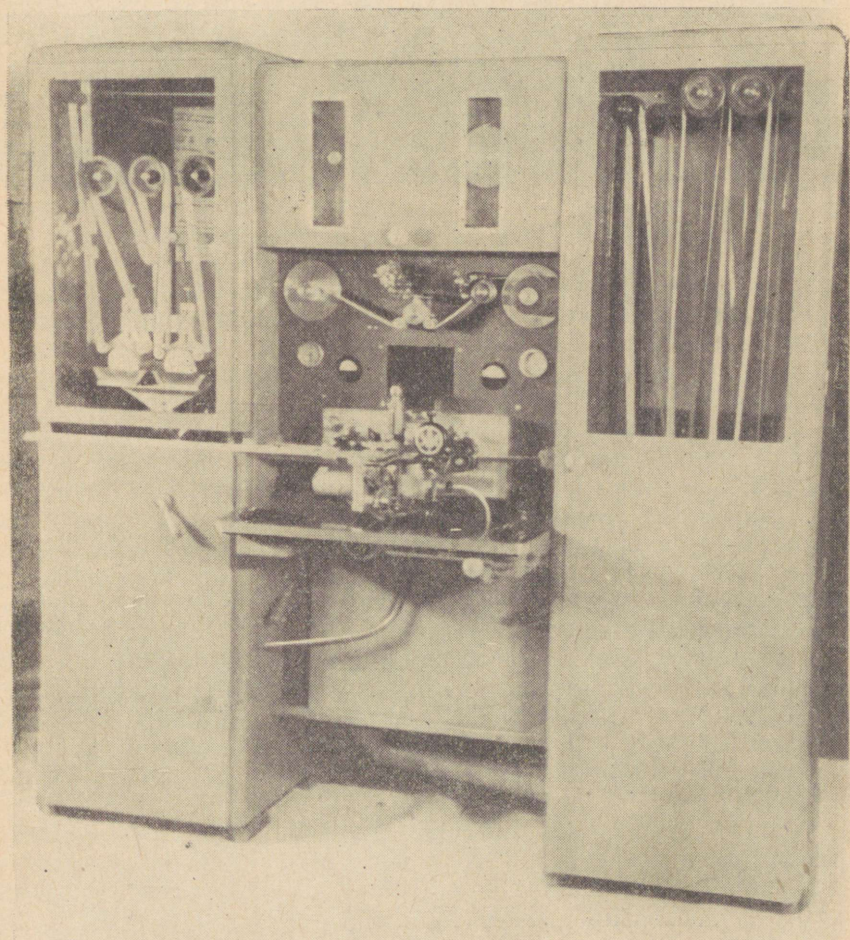
Kinematograafia Peavalitsuse töökoja brigadiir H. Peterson koos sama töökoja töölise Kivikas'ega töötas välja kinolindile tõlketekstide trükkimise masina — subtiitrimasina — uue konstruktsiooni (joon. 3), mis on NSV Liidus ainulaadne.

Uue subtiitrimasina tööjõudlus on seni kasutusel olnud masinast 3 korda suurem. Kui vanal subtiitrimasinal kirja kinolindile lõomine toimus magneetilise seadme abil, mis rikkus lindi emulsiooni,

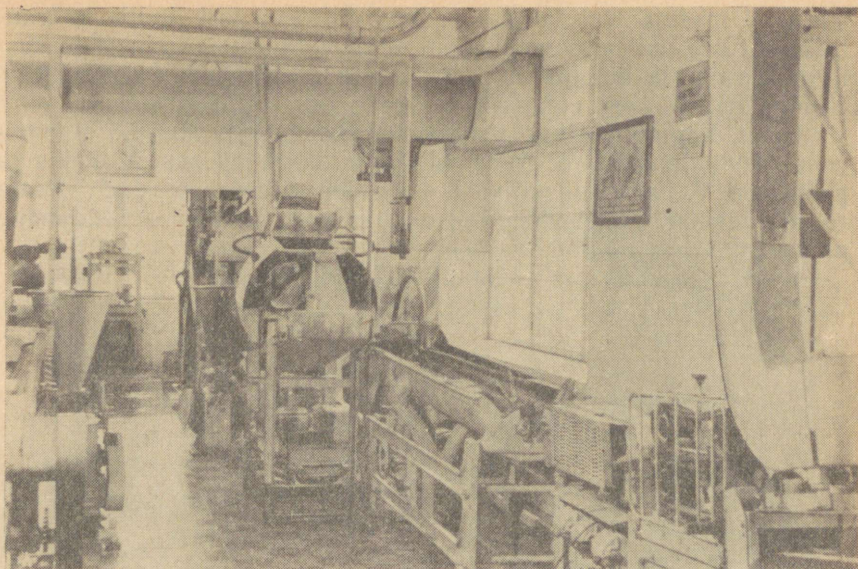
siis uuel masinal vajutatakse vastava klišeega kiri lindile hüdraulilise seadme abil, mis emulsiooni ei riku. Subtiitrimasin on varustatud ekraaniga kinolindile trükitavate pealkirjade jälgimiseks. Seletuskirja klišeed valmistab töökoda oma tsinkograafias.

Tartu Kammivabrikus valmistasid kauaaegse koostöö tulemusena tsehhi juhataja E. Mets, lihviija F. Jõgi, meister A. Lehis ja plekksepp V. Järv kollektiivselt kammide lihvimismasina. Peale raske füüsilisõ töö likvideerimise aitas selle masina rakendamine parandada ka kammide kvaliteeti.

Masinaehitustehases «Ilmarine» tööline-pakkija G. Vorobjov, vanem-meister A. Lepman, konstruktor O. Toon ja finantsosakonna

Joon. 3. Kinolindile tõlketekstide trükkimise masin — subtiitrimasin.

Joon. 4. Karamellkompvekkide tootmise automaatliin.

juhataja A. Sennikov töötasid kollektiivselt välja ja esitasid tehases valmistatavate küttekollete uue pakkimis- ja saatmisviisi, mis annab tehasele aastas üle 135 tuhande rubla säästu. Peale selle saavad ettepaneku rakendamisega säästu veel küttekollete saadetiste saajad.

Kompvekkitehases «Karamell» kasutati täidisega karamellkompvekkide valmistamiseks poolmehhaniseeritud tootmisliini, millel kompvekkide valmistamise protsess toimus katkendiliselt. Pooltoode transporditi ühelt masinalt teisele käsitsi. Samuti sooritati tootmisprotsessis rida operatsioone käsitsi. Tehase töötajad sm-d Argus, Raid, Laarman ja Lilles esitasid ja töötasid välja karamellkompvekkide tootmise automaatliini konstruktsiooni (joon. 4). Sellel liinil on masinad omavahel ühendatud transportööridega. Karamellmass, väljudes vaakuum-aparaadist, läbib «magusa lindina» kõik masinad ja agregaadid ning väljub liini lõpul jahutuskapist valmis kompvekkidena. Kui poolmehhaniseeritud liin andis 7 töölise teenindamisel vahetuses 4 tonni kompvekke, siis uus automaatliin valmistab vahetuses 8 tonni kompvekke, kusjuures liini teenindavad ainult 4 töölist.

Vändra Võitööstuses mehaniseeris Ado Päiel jaroslavi juustu pesemisoperatsiooni, esitades vastava pesemismasina konstruktsiooni, mille rakendamine annab ainult oma tööstuses aastas üle 10 000 rubla säästu.

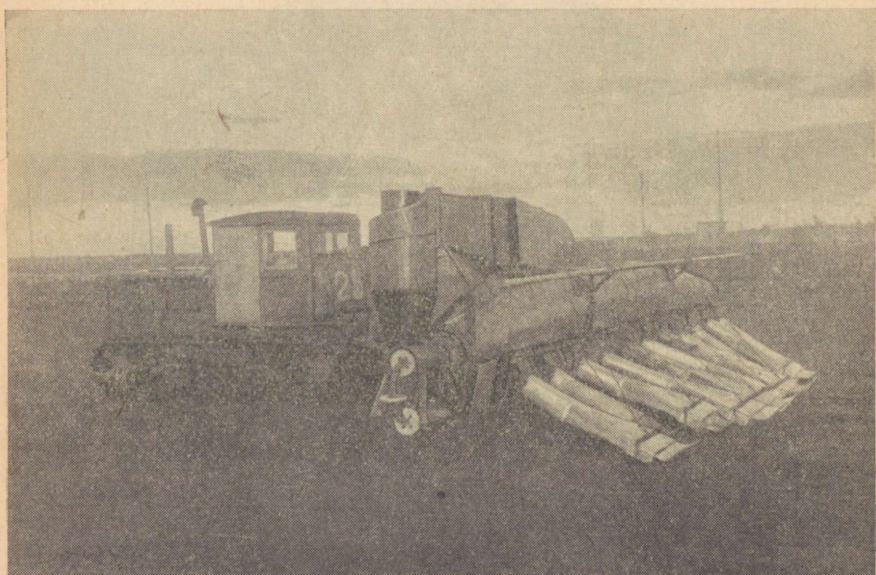
Tallinna Masinaehitustehase mehaanikatsehhi treialid Edgar Randmaa ja Nikolai Holmov said ülesande järjekordselt hakata

valmistama elektritrampi mootori veorattaid. Kahest poolest koosneva veoratta liitekohtade treimisel oli varem võimalik asetada treipingile ainult üks detail. Ratsionaliseerijad konstrueerisid vastava seadeldise, mille kasutamisele võtmine võimaldas treipingile asetada ja võtta töötlemisele korraga kaks rattapoolt. Selle tulemusena tõusis tööviljakus kahekordseks. Kui varem valmistati vahetuses kolm rattapoolt, siis nüüd tehakse sama aja jooksul neid kuus tükki.

Tootsi Briketitööstuses konstrueeris ja valmistas ratsionaliseerijate grupp uue 9 m haardelaiusega pneumaatilise freesturba vallitaja traktor DT-54 juurde, mis on varemkasutatust väiksem ja suurema manööverdamisvõimega (joon. 5).

Traktori-kraaviatradega kuivenduskraavide rajamisel tekkivate mullavallide tasandamistöodel võeti kasutamisele Tartu maaparandusjaama brigadiiri O. Oja poolt esitatud ja väljatöötatud spetsiaalne seadis traktori DT-54 juurde (joon. 6).

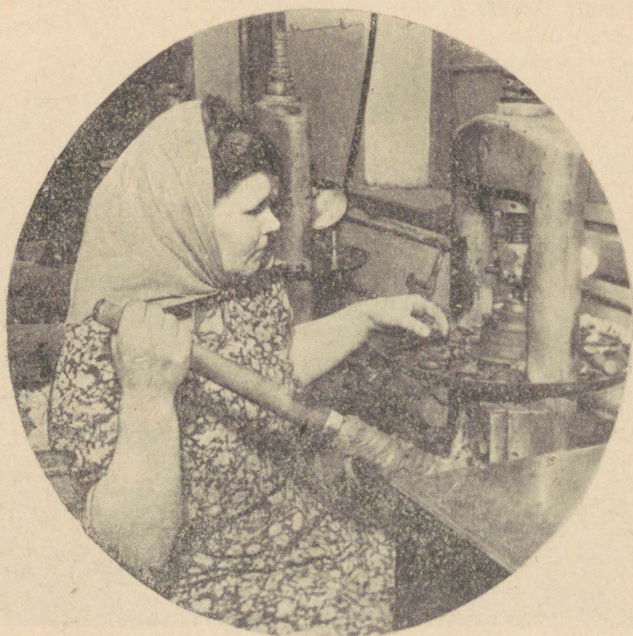
Kunstsarvetehases valmistati seni nõöpe käsipressil (joon. 7). Ratsionaliseerijad Richard Vokk ja Elmar Kiviaru mehhaniseerisid nõöptide valmistamise sel teel, et töötasid välja mehaanilise nõöbipressi konstruktsiooni (joon. 8). Kui käsipressil töötades tuli rondelle (kunstsarvekettakesi) asetada pressi alla käsitsi ja käsitsi kangile vajutades need nõöbiks pressida, siis mehaanilisel nõöbipressil viib metallketas rondellid täpselt pressi alla ja nende nõöbiks pressimine toimub sellel mehaaniliselt. Kui käsipressil valmib kõige rohkem 9000 nõöpi vahetuses, siis mehaanilisel pressil võib vahetuses toota kuni 20 000 nõöpi.

Joon. 5. Pneumaatiline freesturba vallitaja Tootsi Briketitööstuses.

Joon. 6. Traktori-kraaviatradega kuivenduskraavide rajamisel tekki-
vate mullavallide tasandamise seadis traktori DT-54 juurde.

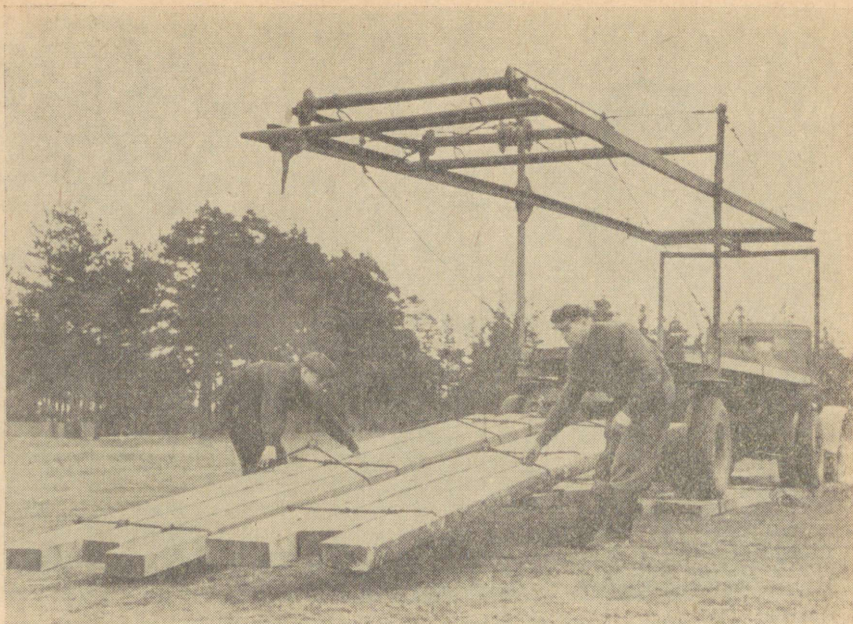
Joon. 7. Nööpide tootmine käsipressil.

Joon. 8. Nõõpide tootmine mehaanilisel pressil.

Joon. 9. «Viniduur» plastmassi keevitamine kuuma suruõhu põleti abil.

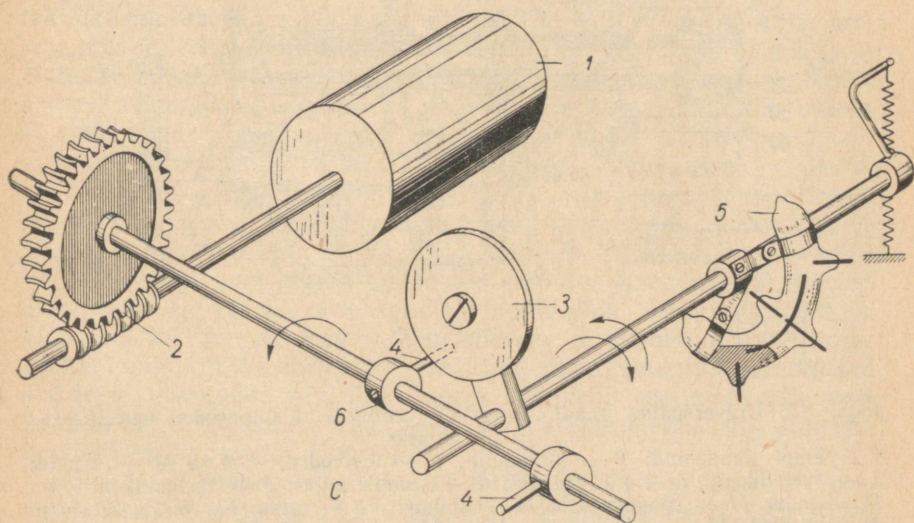
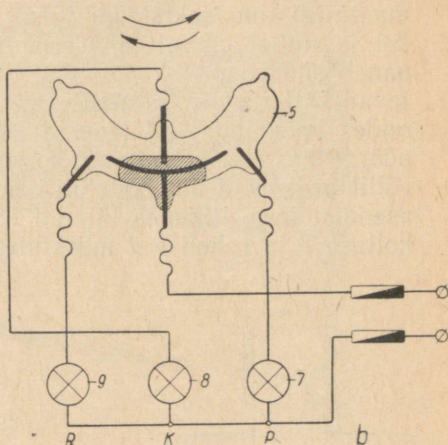
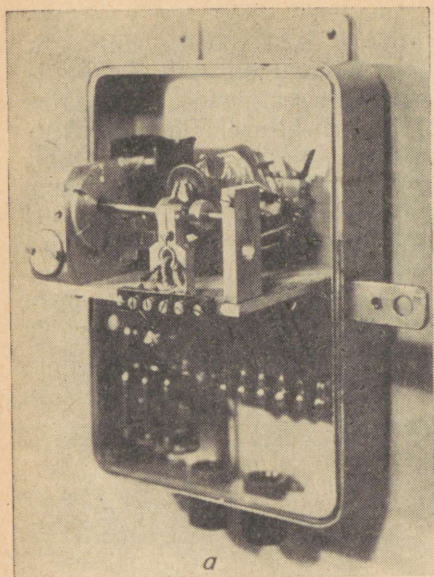
Joon. 10. Mehhanism auto-kilpteede ehitamiseks.

Laboratooriumidele paakide valmistamisel plastilisest massist «viniduur» on vaja keevitamise teel ühendada vastavamõõtelised plastilise massi plaadid. Kinematograafia Peavalitsuse töökoja töötaja P. Alp esitas kuuma suruõhu põleti konstruktsiooni plastilisest massist viniduur-plaatide kokkukeevitamiseks (joon. 9). Kuuma suruõhu juga suunatakse keevituskohale. Seejuures ühendatavate plaatide servad ja plastilisest massist keevitustraat sulavad ning täidavad keevitusõmbluse.

Ülestöötatud metsa väljaveoks pehme pinnasega metsadest tuleb ehitada auto-kilpteid. Seni ehitati neid teid käsitsi. Tallinna Metsatööstuskeskuse peainsener J. Tefanov konstrueeris auto ZIS-5 baasil töötava mehhanismi auto-kilpteede ehitamise kergendamiseks (joon. 10). 15-kilomeetrilise veokauguse juures moodustab mehhanismi tööjõudlus ligi 120 meetrit valmis teed ühes vahetuses. Mehhanismi kasutamine kiirendab 2 korda auto-kilptee ehitamist ja vabastab kuni 6 töölit. Ühe kilomeetri auto-kilptee ehitamisel saadakse seega kokkuhoidu üle 2100 rubla.

Türi rajooni Stalini-nimelises kolhoosis kasutatakse uudismaa ettevalmistamiseks Paide maaparandusjaama töötaja sm. Meisteri poolt traktori S-80 juurde konstrueeritud spetsiaalset seadeldist, mille abil on traktoristil võimalik juurida puid ja põõsaid ning samuti koristada kive ilma abitööliseta.

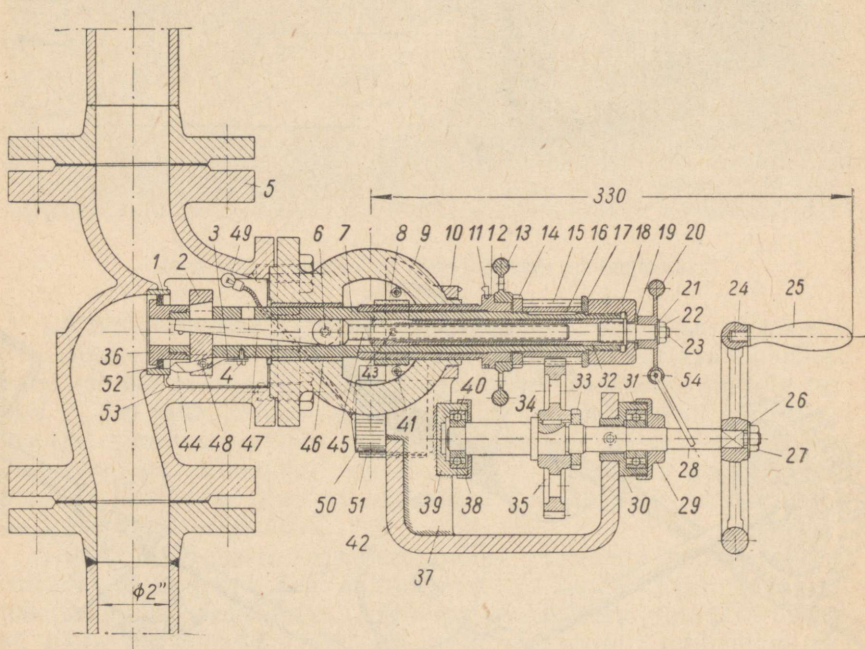
Suurtes linnades kasutatakse elava liiklemisega ristteedel ja väl-

Joon. 11. Valgusfoori automaatlüliti: a) automaatlüliti üldvaade; b) automaatlüliti skeem; c) elavhõbelüliti skeem.

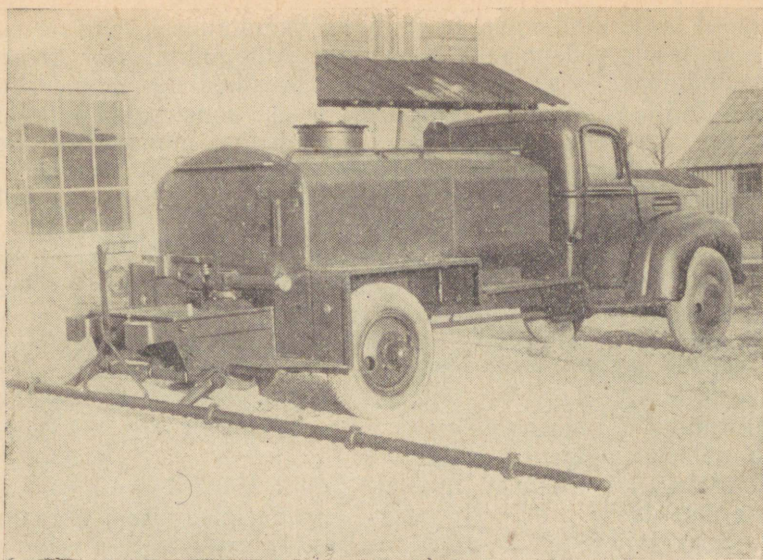
1 — elektrimootor; 2 — tiguülekanne; 3 — kallutushoovad; 4 — kallutusketas; 5 — elavhõbelüliti; 6 — kruvi valgustusaja reguleerimiseks; 7 — punane tuli; 8 — kollane tuli; 9 — roheline tuli.

jakuil liiklemise korraldamiseks automaatselt töötavaid valgusfoore. Valgusfooride senised automaatlülidid olid keeruka ehitusega ja neis kasutati terveid releede gruppe. Kinematograafia Peavalitsuse töökoja töötaja sm. Jätmar töötas välja valgusfoori uue automaatlüliti konstruktsiooni (joon. 11), mis on ehituselt lihtne, töökindel ja millel ei vajata keerukaid releesid. Tiguülende 2 kaudu paneb sünkroon-elektrimootor CD-60 1 pöörlema võlli, millel asetsevad kallutushoovad 3. Elektrimootor teeb minutis 60 pööret. Pööreldes koos teljega lükkavad kallutushoovad kallutusketast 4 ühe pöörde kestel kord paremale, kord vasakule. Kallufuskettaga ühel võllil asetsevad elavhõbelüliti hoovad. Elavhõbelülilil 5 ühest piirasendist teise liikudes lülivad hoovad sisse kordamööda punase 7, kollase 8 ja roheline 9 märktule. Punase ja roheline märktule kon-

Joon. 12. Universaalne seade torustiku ventiilide klappesade ületreimiseks ja lihvimiseks:

- 1 — klapi kandepind; 2 — terahoidja; 3 — lehtvedru; 4, 6 ja 43 — kruvid; 5 — ventiilikere; 7 — võll-spindel; 8 — spindli pidur; 9 — mehhanismi kere; 10 — puks; 11 — rõngasvedru; 12 — spindel; 13 — ratas; 14, 18, 22, 27, 33 ja 36 — mutrid; 15 — hammasratas; 16 ja 34 — kiilud; 17, 19, 21 ja 26 — seibid; 20 — juhtratas; 23 hülsots; 24 — käivitusratas; 25 — ratta käepide; 28 — võll; 29 — laagrikaitse; 30 — laagripesa; 31, 40 ja 46 — laager; 32 — hüls; 35 — hammasratas; 37 — plekk; 38 — laagrikaas; 39 — laagrihoidja; 41 — polt; 42 — lehtraud; 44 — kõvametallotsaga tera; 45 — kiilu juhtspindel; 47 — koonuskiiil; 48 — tera kinnituskruvi; 49 — vaatelamp; 50 — taskulamp patareiga; 51 — patarei kinnituskamber; 52 — vilttihend; 53 — laastupüüdja; 54 — hülsi peataja.

Joon. 13. Autogudronaator AV-1 vedelate sideainete ühtlaselt pritsimiseks teepinnale.

taktidel peatub lülitushoob teatud aja (näiteks 12 sek.), kuna kollase märktule kontaktist libiseb hoob üle, lülitades kollase märktule sisse lühikeseks (1 sek.) ajaks. Kruvi 6 abil on kallutushoobade asetust võimalik muuta. Seega on vajaduse korral võimalik muuta ka märktulede põlemise aega. Sm. Jätmari poolt väljatöötatud valgusfoori automaatlülid on Tallinnas juba kasutamisele võetud.

Torustike igasugused ventiilid vajavad aja jooksul remontimist. Selleks tuleb ajutiselt tootmisprotsess katkestada, ventiil maha võtta ja saata remonti või asendada teisega. Töökojas tuleb ventiil asetada täpselt treipingile, treida üle klapiava kandepinnad, käsitsi üle lihvida ja ventiil jälle kohale monteerida. Põlevkivitööstuse «Kiviõli» lukksep A. Annert konstrueeris ja valmistas universaalkäsitreipingi, mille abil saab ventiilide ülalkirjeldatud remonttööd ära teha igasuguste ventiilide juures kohapeal, seejuures vähemalt kümme korda kiirema ajaga. Seade on väikese elektertrilli suurune ja vändast ringiaetav (joon. 12).

Uut tüüpi maanteemasinate ehitamise ja seni kasutamisel olevate masinate konstruktsiooni täiendamise alal on Eesti NSV Autotranspordi ja Maanteede Ministeriumi vaneminsener Arnold Volberg seni esitanud juba 14 ettepanekut. Nendest väärrib erilist tähelepanu grupp mustkatteteede masinaid: autogudronaator AV-1, segaja VS-1, universaalne kolmeteljeline teehöovel V-6-3 ja kraavikaevaja VK-1.

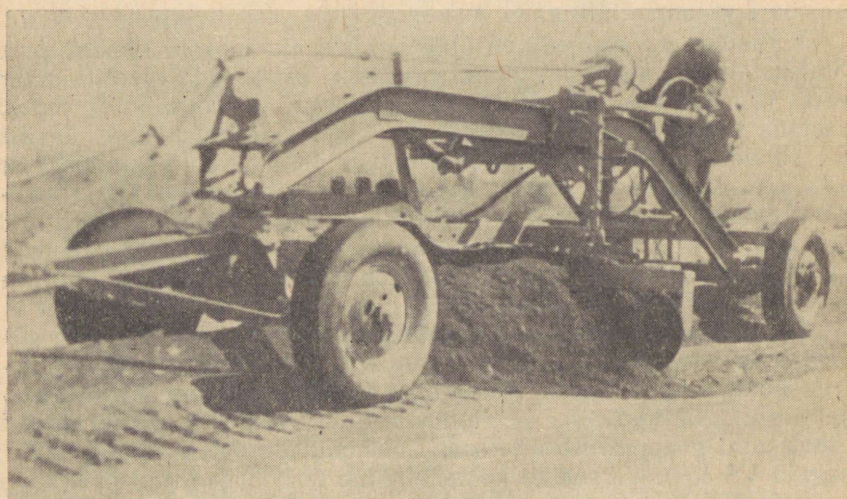
Autogudronaatorit AV-1 (joon. 13) kasutatakse mustkatteteede

ehitamisel teede pindamisel ja teepinna immutamisel vedelate sideainete ühtlaselt pritsimiseks teepinnale. Autogudronaator koosneb paagist, pumbast koos ajamiga ja pritsimisadeldisest, monteerituna veoauto ZIS-5 šassiile. Autogudronaator on konstruktsioonilt eriti lihtne ja, võrreldes olemasolevate markidega, minimaalse arvu kraanide ja lühema torustiku süsteemiga. Autogudronaator on konstrueeritud nii, et seda on võimalik talveperioodil (s. o. vabal perioodil) kasutada ka tuletõrjepritsina.

Segaja VS-2 (joon. 14) on konstruktsioonilt mitmehõlmaline ja kasutatakse mustkatteteede ehitamisel bituumeni segamiseks inertmaterjalidega tee peal. Segaja kujutab endast täiendavat agregaatit teehöövlile, mille veoraami külge segaja kinnitatakse kolme poldi abil. Segaja VS-2 võimaldab segu valmistada 4 korda kiiremini kuni seniste segajatega. Peale selle on kõneallosel segaja konstruktsioonilt lihtne ja seda on võimalik valmistada igas töökojas. Segaja segab materjali põhjani ühtlaselt.

Kolmeteljelist keskmist tüüpi teehöövli V-6-3 (joon. 15) kasutatakse maanteed profiileerimiseks, teekalda lõikamiseks, teetammi ehitamiseks ja kruusa laialilaotamiseks. Arvesse võttes selle teehöövli suurt liikumiskiirust (22,4 km tunnis) saab seda kasutada ka maanteed remonttöödel, samuti talvel patrull-lumetõrjel. Teehöövli on varustatud veoauto GAZ-51 mootoriga ja kinnise juhi-ruumiga.

Kraavikaevajat VK-1 (joon. 16) kasutatakse uute maanteekraavide kaevamiseks ja vanade kraavide puhastamiseks. Kraavikaevaja kujutab endast V-kujulist sahka, mis kinnitatakse traktori S-80 järel veetava teehöövli veoraami külge — mahavõetava pöörde-

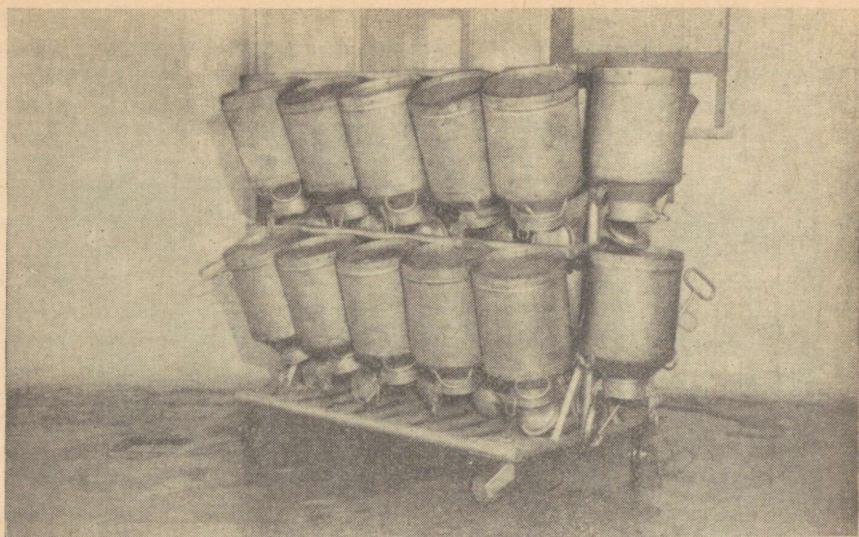
Joon. 14. Segaja VS-2 bituumeni segamiseks inertmaterjalidega tee peal.

Joon. 15. Universaalne kolmeteljeline keskmist tüüpi teehöövel V-6-3.

Joon. 16. Kraavikaevaja VK-1 uute maanteekraavide kaevamiseks ja vanade kraavide puhastamiseks.

Joon. 17. Piimakannude transportvanker.

rõnga asemele. Kraavikaevaja on sidestatud teehöõvliga liigendite abil, et võimaldada saha asetusnurga muutmist ja seega saavutada kraavi külje soovitatav kallak ($30-45^\circ$). Erilised külgtiivad tõukavad kraavist väljapaisatud mulla kraavi kaldalt kaugemale. Kraavi lõikamise sügavus on kuni 1 m, kraavi põhja laius 0,45 m. Kraavi lõikamise kiirus on 1 km tunnis. Kraavikaevaja VK-1 on konstruktsioonilt eriti lihtne ja teehöõvlile kiiresti külgemonteeritav.

Vabariikliku Piima- ja Võitööstuste Trusti Tallinna Remonditehase töötaja sm. Vaino töötas välja piimakannude otstarbeka hoidmise viisi, esitades selleks piimakannude transportvankri konstruktsiooni (joon. 17).

Piimakannude hoidjale riputatakse piimakann pärast pesemist põhjaga ülespoole konksu otsa, mis läbib piimakannu ülemisse võrusse tehtud 3—4 mm läbimõõduga augu. Pesemisel piimakannu jäänud vesi valgub sellest välja, piimakann kuivab ega roosteta ja sellesse ei satu ka tolmu.

Piimakannude hoidja on asetatud ratastele ja kujutab endast seega ka piimakannude transportvankrit. Sellised piimakannude transportvankrid on rakendatud piimakombinaatides.

Need on üksikud näited meie leiutajate-ratsionaliseerijate suurest ja loovast tööst.

Arvesse võttes leiutajate ja ratsionaliseerijate osatähtsust tehnika arendamises meie kõikides tööstusharudes ja tootmisplaanide täitmise kindlustamises, tegi partei XIX kongress meile ülesandeks «...arendada inseneride, tehnikute, tööliste ja kolhoosnikute hulgas massilist leiutajate ja ratsionaliseerijate liikumist tootmise eda-

sise tehnilise täiustamise ja laiendamise eest, igakülgse mehhaniseerimise eest, töötingimuste kergendamise ja edasise tervislikumaks muutmise eest...»

Selle ülesande täitmine oleneb suurel määral sellest, kuidas on ettevõtetes, trustides, peavalitsustes ja ministereeriumides organiseeritud leiutus-ratsionaliseerimistöö.

Kõigepealt on vaja leiutajatele-ratsionaliseerijatele luua soodsad tingimused nende loominguliseks tööks ja saavutada kõikjal leiutus-ratsionaliseerimistöö plaanipärane juhtimine.

M. I. Kalinin ütles I üleliidulisel leiutajate kongressil: «On vaja leiutada mitte seda, mida tahad, vaid seda, mida nõuab meie sotsialistlik majandus.»

Kõikide ettevõtete, trustide, peavalitsuste ja ministereeriumide otseseks ülesandeks on suunata töötajate loominguline mõte eeskätt partei XIX kongressi direktiivides, NSV Liidu Ülemnõukogu viienda istungjärgu ja NLKP Keskkomitee septembripleenumi ning veebruarimärtsipleenumi otsustes ettenähtud ülesannete lahendamisele.

Partei ja valitsuse poolt antud ülesanded nõuavad kõikide olemasolevate tootmisreservide mobiliseerimist. Leiutajate ja ratsionaliseerijate massilise liikumise edasiarendamine on tähtsaks abinõuks nende reservide kasutamisel.

SOTSIALISTLIKU LEIUTAMISE PÕHIMÕTE

Leiutus-ratsionaliseerimise põhimõte meil, sotsialistlikes tingimustes, erineb põhjalikult leiutus-ratsionaliseerimispõhimõtetest kapitalistlikes maades, kapitalistlikes tingimustes.

Sotsialistliku leiutamise põhimõtete aluseks on majanduse sotsialistlik süsteem ja tootmisvahendite sotsialistlik omand.

Sotsialistlik majandus kujutab endast üht tervikut, mis on vaba kapitalistliku ühiskonna majandusele omastest vastuoludest. Vastuolud puuduvad mitte üksnes selles mõttes, et on hävitatud ühiskonna klasside huvide vastuolud ja ühe klassi ekspluateerimine teise poolt. Ühtsus ja vastuolude puudumine on tingitud ka sellest, et kõigis meie rahvamajanduse harudes valitseb ülesannete täielik ühtsus, mis seisneb ühiskonna rikkuse suurendamises, töörahva ainelise ja kultuurilise taseme väärarmatus tõusus, NSV Liidu iseseisvuse kindlustamises ja ta kaitsevõime tugevdamises, nagu seda näeb ette NSV Liidu Konstitutsiooni § 11.

Ülesannete ühtsus väljendub ka selles, et Nõukogude Liidus määratakse kogu majanduslik elu ühtse riikliku rahvamajanduse plaaniga, mis on suunatud nende ülesannete lahendamisele.

Tingitud sellisest ülesannete ühtsusest meie rahvamajanduse kõikides harudes ja üksikute kodanike isiklike huvide ja kogu sotsialistliku ühiskonna huvide ühtsusest, on sotsialistlik leiutus-ratsionaliseerimistöö suunatud tootmistöös uute täiuslikumate töömeetodite otsingutele, olles seega aflutatud rahvamajanduse huvidele ja ülesannetele. Just sellepärast, vastavalt meie rahvamajanduse plaanilisuse põhimõttele, on ka leiutus-ratsionaliseerimistegevus meil plaaniliselt suunatud.

Nii näiteks pannakse leiutiste ja tehniliste täiustuste põhimäärusega ministeeriumidele leiutus-ratsionaliseerimistöö plaaniline juhtimine, mis seisab perspektiiv- ja jooksvate temaatiliste plaanide koostamises, tähtsamate ülesannete lahendamise otstarbel võistluste korraldamises jne.

Leiutus-ratsionaliseerimistöö üleliidulise plaanilise juhtimise näiteks on viie aasta plaanid, kus on toodud meie rahvamajanduse kõikide harude kogu probleemide süsteem, mis kuuluvad lahendamisele viisaastaku kestel leiutajate-ratsionaliseerijate poolt.

Sotsialistliku majanduse ülesannete ühtsus ühenduses sotsialist-

liku võistlusega kutsub esile kogemuste vahetamise, mis on sotsialistliku leiutus-ratsionaliseerimistöö üheks aluseks. Rahvamajanduse ühe osa tehnilised saavutused levivad seega kogu rahvamajanduses. Täiustatud töömeetodite rakendamine kõikjal, kus need on rakendatavad — selline on sotsialistliku leiutus-ratsionaliseerimistöö põhimõte. Seejuures sotsialistliku majanduse ühtsus avaldub veel selles, et kooperatiivsed ja ühiskondlikud organisatsioonid kasutavad leiutisi ühistel alustel riiklike organitega nende kompetentsi kuuluvatel aladel (Põhimääruse § 3). Iga saavutuse võimalikult laialdane kasutamine kõikjal, kus see aga on võimalik — selline on meie leiutus-ratsionaliseerimisala organite tähtsam ülesanne. Kogemuste vahetamise organiseerimine leiutus-ratsionaliseerimisalal on Põhimääruse § 14 p. «d» alusel pandud nii ministeeriumidele kui ka kooperatiivse süsteemi keskustele.

Teatamine kõrgemalseisvaile organeile kõigist leiutistest ja tehnilistest täiustustest, millel võib olla tööstusharuline tähtsus — selline ülesanne on Põhimääruse § 18 punktiga «f» pandud ettevõtete ja teaduslike uurimisasutuste juhatajatele.

Sotsialistlik leiutustegevus on suunatud tööviljakuse tõstmisele, töötingimuste parandamisele. Meil püüab sellest tööst tööstuses osa võtta iga aktiivne tööline. Nii olemegi massilise sotsialistliku leiutustegevuse tunnustajateks, mis tõmbab loomingulisse töösse kaasa üha laiemaid töölistmasse. Leiutus-ratsionaliseerimistöö massilisus — see on meie leiutus-ratsionaliseerimistöö põhimõte.

See on tingitud kõigepealt sellest, et sotsialistlikes tingimustes leiutus-ratsionaliseerimisasjanduse seadusandlik reguleerimine:

— tagab leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetpanekute rakendamise sotsialistliku rahvamajanduse kõikidel aladel, kus see aga osutub võimalikuks, kuna Põhimääruse § 3 kohaselt riik «... hoolitseb leiutiste realiseerimise eest...»

— tagab autorile, leiutise loojale, kõik isiklikud ja varanduslikud huvid, mis tekivad ühenduses tema leiutise kasutamisele võtmisega ühiskonna poolt.

Leiutus-ratsionaliseerimisasjanduse seadusandliku reguleerimise põhimõtteks on leiutamise massilisus. Reguleerimise ülesandeks on luua leiutus-ratsionaliseerimistööst osavõtjatele selline õiguste süsteem, mis tagab leiutus-ratsionaliseerimistöö kasvu ja massilise arenemise. Sellest tingitult on reguleerimise aluseks võetud sellised ühiskonnale kasuliku töö põhimõtted, nagu — «töö on au, vapruste ja kuulsuse asjaks» ja «töö eest makstakse tasu vastavalt selle hulga ja kvaliteedile».

Sotsialistlikus ühiskonnas põhineb kogu leiutus-ratsionaliseerimistöö vabal loomingul, laialdaste töölisthulkade osavõtuga — iga tööline on huvitatud tööprotsessi parandamisest ja võtab sellest aktiivselt osa.

See on tingitud sellest, et sotsialistlikus ühiskonnas vaatab iga töötaja ettevõttele, kus ta töötab, nagu oma südamelähedasele asjale, mille arendamisest ja parandamisest ta on huvitatud. Eriti

on see kehtiv tänapäeval, kus miljonid üldrahvalikust sotsialistlikust võistlusest osavõtjad võitlevad tootmisplaanide ennetähtaegse täitmise eest ja avaldavad mitmekesist algatust kõikidel rahvamajandusaladel. Sotsialistliku võistluse käigus esitavad nõukogude töötajad kümneid tuhandeid leiutus-ratsionaliseerimisetepanekuid, millele on uhked kõik nõukogude inimesed.

Meie maal ei leidu ühtki ettevõtet, ühtki kollektiivi, kus tööliste ja insener-tehniliste töötajate loominguline initsiatiiv ei muutuks võimsaks uuenduse hoovaks.

Seejuures sotsialistlik leiutus-ratsionaliseerimistöö on ka töölisklassi materiaalse ja kultuurilise taseme tõstmise abinõuks.

Ja tõesti. Kehtiva korra kohaselt on leiutajal-ratsionaliseerijal õigus ettevõttes rakendatud ettepaneku eest saada hüvitust. Peale selle säilitatakse soodustusena ettepaneku autori suhtes endised hinded kuue kuu kestel. See tähendab, kui ettepaneku rakendamisega tõsteti antud töökohal tööviljakust 100% võrra, siis endiste hinnete säilitamisega tõuseb ka ettepaneku autori töötasu 100% võrra, mis säilib tema suhtes kuue kuu kestel. Just sellepärast ongi meie sotsialistliku tööstuse ratsionaliseerimisest osavõtt muutunud massiliseks.

MASSILISE LEIUTAMISE VORMID

Leiutus-ratsionaliseerimisetepanekute liigitus

Vastutusrikkaks ülesandeks ettevõttes on ratsionaliseerijatel saanud ettepanekute liigitamine.

Leiutus-ratsionaliseerimisetepanekute eest tasumaksmise juhendi kohaselt määratakse ratsionaliseerijatele hüvitus vastuvõetud ettepanekute eest sõltuvalt selle tehnilisest tähtsusest ja rakendamisest saavutatavast ökonoomilisest efektist. Tähtsuse järgi liigitatakse ettepanekud kolme liiki: leiutised, tehnilised täiustused ja ratsionaliseerimisetepanekud. Sellest lähtudes on tasumaksmise juhendis ka tasumäärad rakendatud ettepanekute eest jaotatud kolme järku. Esimesse järku on arvatud kõrgemad tasumäärad leiutiste eest (ülemmäär 200 000 rubla), teise järku — keskmised tasumäärad tehniliste täiustuste eest (ülemmäär 100 000 rubla) ja kolmandasse järku — madalamad tasumäärad ratsionaliseerimisetepanekute eest (ülemmäär 25 000 rubla).

Nagu ülaltoodust nähtub, on muude võrdsete tingimuste juures tasumäärad tehniliste täiustuste eest mitu korda suuremad kui ratsionaliseerimisetepanekute eest.

Ettevõtetes, kus ettepanekute liigitamise küsimuses pole täit selgust, arvatakse seetõttu sageli väärtuslikud ettepanekud ratsionaliseerimisetepanekute liiki, vaatamata sellele, et need oma ise-

loomu poolest tuleksid arvata tehniliste täiustuste hulka. Sellest tingituna saavad ratsionaliseerijad oma ettepanekute eest neil juhtudel märksa madalama hüvituse, kui neil oleks õigus saada. Selline ettepanekute ebateadlik alahindamine ei ole kasuks ratsionaliseerimistööl massilisele levikule.

Teisest küljest jälle iseloomult ratsionaliseerimisetepaneku arvamine tehniliste täiustuste liiki võimaldab ratsionaliseerijal saada kõrgemat hüvitust, kui on seaduses ette nähtud.

Saabunud ettepanekute õigel liigitamisel on suur tähtsus nii ettevõtte juhtkonnale kui ka ratsionaliseerijale.

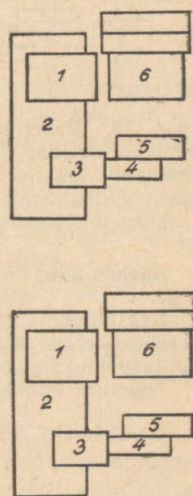
Kuna paljudes ettevõtetes vastava kirjanduse puudumise tõttu esineb raskusi ettepanekute liigitamises, siis alljärgnevalt selgitame lühidalt, mis alusel tuleb ettevõttesse saabunud leiutus-ratsionaliseerimisetepanekuid arvata ühte või teise liiki.

Ratsionaliseerimisetepanekud

Ratsionaliseerimisetepanekuteks loetakse kõik need ettepanekud, mil on praktilist tähtsust ja mis otseselt parandavad tootmisprotsessi seadmete, materjalide või tööjõu parema kasutamise teel, seejuures olemasolevaid tehnoloogilisi protsesse või konstruktsioone oluliselt mitte muutes. Ratsionaliseerimisetepanekuteks loetakse ettepanekud, mis muudavad töötlemise režiimi, kõrvaldavad tootmisprotsessist praagi tegemise ja defektid ning nõuavad seadmete selliseid osalisi ümbertegemisi, mis ei muuda nende üldist kinemaatilist skeemi ega konstruktsiooni. Ratsionaliseerimisetepanekute hulka arvatakse näiteks ka vooluviisilise tootmise organiseerimine, konveieri rakendamine (juhul, kui ei esitata uut konveieri konstruktsiooni, mistõttu ettepanekut ei saa viia tehniliste täiustuste või leiutiste liiki), defitsiitsete materjalide asendajate juurutamine, jäätmete kasutamine jne.

Näide 1. Masinaehitustehase tsehhis olid tööpingid asetatud selliselt, et tootmisprotsessis mitme tööoperatsiooni täitmisel pidi toode liikuma ruumi ühest otsast teise, sattudes sageli isegi vanasse kohta tagasi. Esitati ettepanek tööpinkide asetamiseks tööoperatsioonide järjekorras selliselt, et toode tootmisprotsessis liiguks ühelt pingilt kõrvalseisvale pingile. Selle ettepaneku rakendamisega lühenes toote valmistamiseks kuluv aeg, vähenes toodet kandvate abitöölise hulk, suurenes tööviljakus ja alanes toote omahind.

Näide 2. Traktoriremonditehases tegi töötaja ettepaneku kasutada silindrite hülsside lihvimisel kulunud

Joon. 18. Paberossi toppimise masinad reas üksikult:

- 1 — tubakakolu;
- 2 — alusplaat;
- 3 — kestakolu;
- 4 — paberosside kanal;
- 5 — täitmiseks olevad trumlid;
- 6 — tagavara-tubaka ja täitmise pukk.

abrasiivkäiu traktori roomiku pukside ja sõrmede lihvimiseks. Enne ettepaneku saabumist visati hülsside lihvimisel kulunud käiad ära ja roomiku pukside ja sõrmede lihvimiseks kasutati uusi käiu.

Näide 3. Tubakatehases «Säde» asetsevad paberossi toppimise masinad reas üksikult (joon. 18) ja kahe toppimismasina teenindamisel ühe tööliste poolt tuli sel töölisel kogu tööaja kestel käia ühe masina juurest teise juurde, et jälgida masinate töö kvaliteeti, vajalikku materjali ette anda ja paberosse ära võtta. Ühe masina juurest teise juurde käimine oli aegaviitev ja töölisel jäi toodangu kvaliteedi jälgimiseks vähe aega üle.

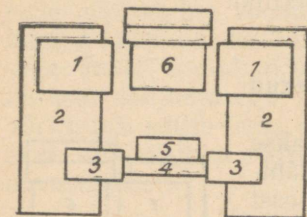
Tehase ratsionaliseerijad Jakob Luus ja Nikolai Nilov tegid ettepaneku panna kaks toppimismasinat töötama paaris.

Kuna tehase kõik toppimismasinad olid nn. «paremat kätt töötavad», siis kahe masina paaris töötamiseks ehitati üks neist ümber vasakut kätt töötavaks. Selleks pöörati ümber alusplaat ja tubakakolu, peavõll asetati plaadi teisele äärelle ja mootori veomehhanism tehti ümber vasakpoolseks. Põhimõttelisi muudatusi masina konstruktsioonis antud juhul ei tehtud.

Kahe toppimismasina (kusjuures üks neist on paremat kätt töötav ja teine vasakut kätt töötav) vastakuti asetamisel (joon. 19) juhitakse paberossid mõlemast masinast ühisesse kanalisse.

Selliselt paaris töötavate toppimismasinade kasutamisega säästetakse põrandapinda umb. 30% ja masinate teenindamine muutub mugavamaks ja lihtsamaks. Paberosside kvaliteedi kontrollimine toimub seejuures ühest kanalist. Selle ratsionaliseerimisettpaneku rakendamine võimaldab tehase ulatuses, peale ruumi säästu, tehasel kokku hoida aastas veel umbes 50 000 rubla.

Näide 4. Pronksist detailide välistreimisel treipinkidel, millel puuduvad treilaastude püüdmise või ärajuhtimise kaitseadmed, saavad treialid sageli vigastusi — haavade ja põletuste näol. See asjaolu raskendab treialitel jälgida detaili töötlemist.

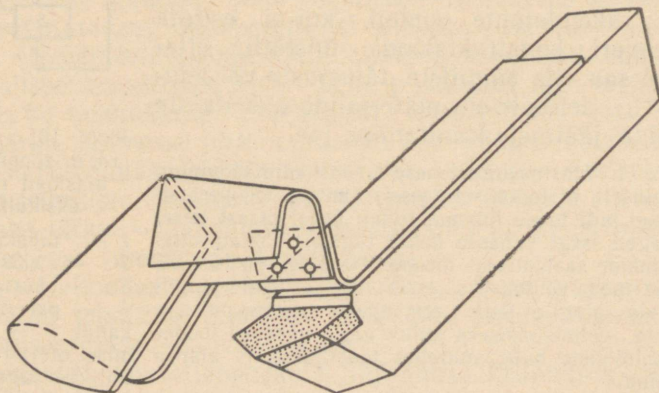

Joon. 19. Paberosside toppimise masinad, asetatud vastakuti paaris töötamiseks. (Numbrite tähendus sama, mis joonisel 18.)

Saabus ettepanek valmistada eriline laastupüüdja ja see kinnitada terahoidja külge.

Laastupüüdja (joon. 20) koosneb tigust, mis on valmistatud 1—1,5 mm paksusest terasplekist (teras 3). Tigu külge needitakse tiguroidja. Et terahoidja kinnituspoldid tiguroidjat ei muljuks, siis viimane tavaliselt karastatakse.

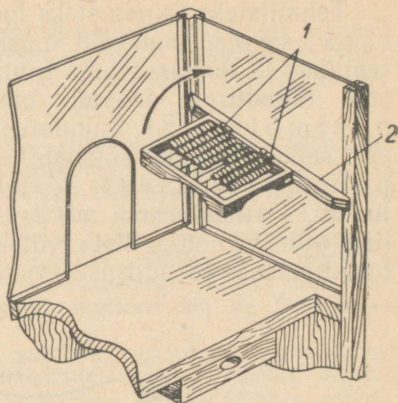
Treimisel eralduv laast pörkab vastu tigu seesmist seina ja langeb alla.

Joon. 20. Laastupüüdja.

Tähendatud ettepanek ei muuda seadme (treipingi) üldist kinemaatilist skeemi ega konstruktsiooni, vaid parandab töölise töötingimusi ja võimaldab olemasolevat seadet paremini, ratsionaalsemalt kasutada, muutes seadme teenindamise ohutuks.

Näide 5. Kauplustes ostusummade kokkuarvamiseks kasutavad kassapidajad arvelaudu. Tavaliselt asetseb arvelaud neil töölaual, mis võtab palju ruumi ja segab kassapidaja tööd. Ratsionaliseerija tegi ettepaneku kasutada kaupluste kassades nn. «üleskäänatavaid arvelaudu» (joon. 21). Ettepaneku kohaselt kinnitatakse kassaruumi parempoolsele seinal külge kruvidega liist 2, mis valmistatakse kasevõi tammepuust, läbimõõduga 30×50 mm ja pikkusega 70 mm. Seejuures kinnitatakse liist väikese nurga all ja sellisele kõrgusele, et arvelaud tööasendis asetseks töölaua pinnast 150—180 mm kõrgemal. Tavaline kontori arvelaud kinnitatakse liistu 2 külge õhuakna hingedega 1. Välja arvutanud summa, kääneb kassapidaja arvelaua üles vastu kassaruumi seina, vabastades seega ruumi.

Joon. 21. Üleskäänatav arvelaud kaupluse kassas.

Ülalkirjeldatud ettepanekute kasutamisele võtmine ei nõua oluliste (põhimõtteliste) muudatuste tegemist ei tsehhis olevate tootmisvahendite juures ega ka kehtivates tehnoloogilistes protsessides. Ettepanekud muudavad töö õigemaks, ratsionaalsemaks, ja tagajärjeks on olemasolevate tootmisvahendite, materjalide ja tööjõu efektiivsem kasutamine. Seepärast nimetataksegi selliseid ettepanekuid «ratsionaliseerimisettpanekuteks».

Stahhaanovliku liikumise algerioidil esines palju selliseid ettepanekuid, mis olid suunatud tööjõu ratsionaalsemale kasutamisele. Siia hulka kuuluvad ettepanekud mitmel pingil töötamiseks, töökoha paremaks ettevalmistamiseks, materjalide kokkuhoidmiseks jne.

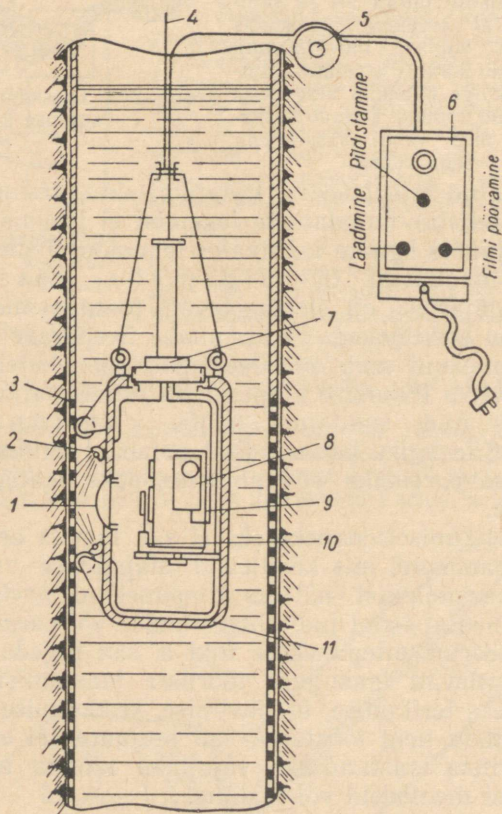
Ratsionaliseerimisettpanekuteks ei saa lugeda organisatsioonilist laadi ettepanekuid, mis käsitlevad majanduse organiseerimise ja juhtimise parandamist, näiteks ettepanekuid arvestuse ja aruandluse, dokumentatsiooni jne. lihtsustamise või parandamise alalt.

Ratsionaliseerimisettpanekute liiki ei saa lugeda ka ettepanekuid, mis käsitlevad igasuguse tööriista taastamist pärast selle kulumist, näiteks teritamise, ülelihvimise, kroomimise jne. teel, eesmärgiga kasutada neid tööstuses, kui seejuures ei esitata ühtlasi ka sellise tööriista taastamiseks vajalikku mõnda uut rakist või taastamise uusi meetodeid või režiime.

Samuti ei loeta ratsionaliseerimisettpanekuteks selliseid ettepanekuid, mis käsitlevad väljapraagitud detailide kasutamist nende elementaarseks parandamiseks, kui ei ole ühtlasi esitatud selleks ka rakiseid. Lõpuks ei loeta ratsionaliseerimisettpanekuteks ettepanekuid, mis käsitlevad varem ettevõtte organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaani võetud küsimusi.

Tehnilised täiustused

Tehnilisteks täiustusteks loetakse ettepanekud, millega täiustatakse olemasolevaid konstruktsioone ja tehnoloogilisi protsesse tehnikas ja teaduses juba tuntud vahendite ja viiside abil. Tehnilised täiustused toovad olemasolevatesse konstruktsioonidesse põhimõttelisi muudatusi, kõrvalekaldumisega mehhanismi või selle üksikute sõlmede esialgsest kinemaatilisest ja põhimõttelisest skeemist ning konstruktsioonist. Siia kuuluvad ka ettepanekud, mis muudavad tehnoloogilist protsessi selliste uute tehnoloogiliste võtete rakendamisega, mil on tehnilise originaalsuse ja uudsuse elemente antud piirkonna suhtes. Samuti

Joon. 22. Aparaat vee all pildistamiseks:
 1 — lääts; 2 — valgusfoorid; 3 — puurkaevu sein; 4 — tross; 5 — pool; 6 — pult; 7 — juhtme juhtija; 8 — filmi ettepööramise mehhanism; 9 — fotoaparaat «Komsomolets»; 10 — sulgemismehhanism; 11 — aparadi hermeetiline kast.

ka ettepanekud, mis täpsustavad ja täiustavad tehnoloogilisi protsesse ja vahendeid nende protsesside jaoks.

Näide 6. Masinaehitustehases töödeldi üheaegselt kahe detaili kinnituskõrvu. Tehase insener tegi ettepaneku valmistada rakis üheaegselt 30 detaili kinnituskõrvade töötlemiseks. Sellega lühenes 30 detaili töötlemise aeg 45 min. võrra. Ettepanekuga täiustati kinnituskõrvade töötlemise tehnoloogilist protsessi ja võeti kasutusele uus rakis.

Näide 7. Toiduainetetööstusele vajalike etikettide valmistamiseks kasutati kahepoolse siledusega paberit, mille valmistamiseks tuli tarvitada terves koguses defitsiitset ja kallist pleegitud tselluloosi. Paberivabriku töötajad tegid pärast kestvaid katseid ettepaneku võtta etikettide valmistamiseks kasutusele nende poolt väljatootatud ühepoolse siledusega paber, mille valmistamiseks vajatakse ainult 50% pleegitud tselluloosi, kusjuures tehnoloogilises protsessis jääb ära raskepärane ja kulukas kalandreerimise operatsioon. Antud juhul muudeti oluliselt nii paberi tootmise tehnoloogilist protsessi kui ka paberimassi koostist.

Näide 8. Puurkaevude kasutamise protsessis mustuvad ja risustuvad filtrid ning torud, mis suurendab nende hüdraulilist takistust. Sellest tingitud vee saamise vähenemise põhjuse kindlakstegemiseks ja filtrite täieliku ummistuse vältimiseks on vaja teostada puurkaevude profülaktilisi ülevaatusi. Seni puudusid selleks vastavad abinõud.

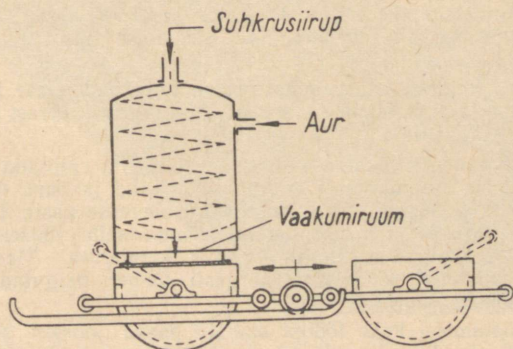
Esitati selliste profülaktiliste ülevaatusete läbiviimise meetod ja elektrilise kaugjuhtimisega aparaat vee all pildistamiseks (joon. 22).

Aparaat kujutab endast hermeetilist kasti *11*, millesse on asetatud rekonstrueeritud objektiiviga fotoaparaat «Komsomolets» *9*. Kasti on mahutatud: filmi ettepoõramise mehhanism *8*, sulgemismehhanism *10* ja valgusfoorid *2* (kaks 12 V 50 W elektrilampi). Kasti *11* seinasse, fotoaparaadi objektiivi ette, on asetatud lääts *1*. Aparaadi kaugjuhtimiseks kasutatakse poolile *5* keritud neljakiulist juhet ja vastavat pulti *6*. Aparaadi puurkaevu laskmiseks kasutatakse 5 mm trossi *4*.

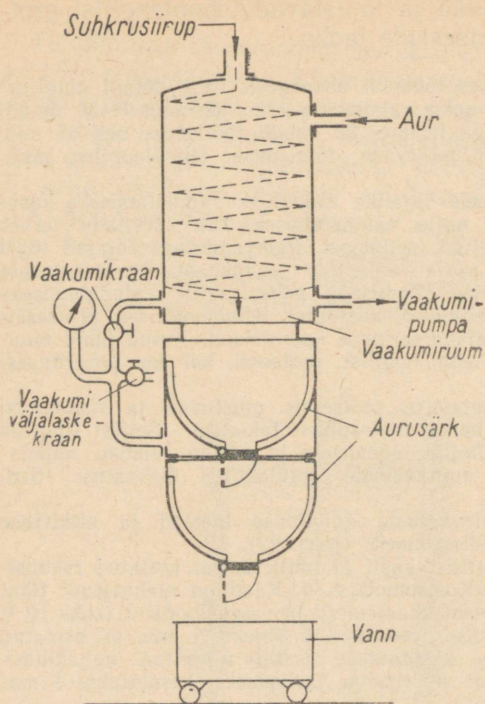
Sellise aparaadiga tehtud ülesvõtete järgi võib puurkaevu seisukorda täpselt kindlaks määrata kuni 100 m sügavuses, alates läbimõõduga 300 mm.

Näide 9. Kompvekitehases keedetakse karamelli tootmiseks vajalikku suhkrumassi vaakuum-aparaadis. Vaakuum-aparaadis valminud suhkrumass lastakse vastuvõtukatlasse.

Seni töötas vaakuum-aparaat tehases koos kahe roobastel liikuva vastuvõtukatlagaga (joon. 23), kusjuures katlad suhkrumassi vastuvõtmiseks lükati vaakuum-aparaadi alla kordamööda. Viimane toiming nõudis vaakuum-aparaadis vaakuumi katkestamist ja nimelt iga 4 min. tagant. Vaakuumi katkestamisest tingitult langes osa suhkrumassi vaakuum-aparaadist vastuvõtukatlasse

Joon. 23. Vaakuum-aparaat enne täiustamist.

Joon. 24. Vaakuum-aparaat pärast täiustamist.

Antud ettepanek kujutab endast vaakuum-aparaadi tehnilist täiustamist, mille tulemusena on toodetavat suhkrumassi võimalik ühtlaselt vaakuumeerida, vaakuum-aparaadi seade on kompaktsem, läbilaskevõime suureneb ja seadme teenindamine lihtsustub.

N ä i d e 10. Tep-plaatide vormimisel jääb plaadi üks külg suure surve all vormist väljapressitud segu tõttu servadest ebatasaseks. Tehases «TEP» toimus plaadi servade tasandamine käsitsi, tavaliste vikatite abil, mis oli aegaviitev, raske ja ohtlik.

Tehase «TEP» ratsionaliseerijad R. Vokk ja E. Kiviaru töötasid välja ja esitasid tep-plaatide servade mehaanilise lõikamise masina konstruktsiooni (joon. 25).

Masin koosneb kolmest osast: plaati puhastamiseseadeldisse juhtivast rullik-sillast, jõumasinast ja puhastamiseseadeldist ümbritsevast kerest ning töödeldud plaati vastuvõtvast tagasillast.

Servade tasandamiseks lükatakse tep-plaati juhtsilla rullikuid mööda pöörle-vatele ketassaagidele. Tasandamisel eraldunud laastud ja puru libisevad mööda masinakere kallakut tagaseina vastuvõtusilla all olevasse kasti. Tep-plaadi hoid-miseks vajalikus kõrguses ja horisontaalses asendis selle libisemisel üle keta-saagide on kere pealisplaadile kinnitatud kaks kanderulli. Masin on ehitatud vagonetiratastele, mistõttu seda saab kergesti ümber paigutada ja kasutada plaatide mitme laokoha juures.

Kui käsitsi töötamisel kaks töölist suutsid päeva jooksul servad tasaseks lõigata umbes 500 plaadil, siis neli meest, töötades masinal, võivad vahetuses läbi lasta 3500—4000 plaati.

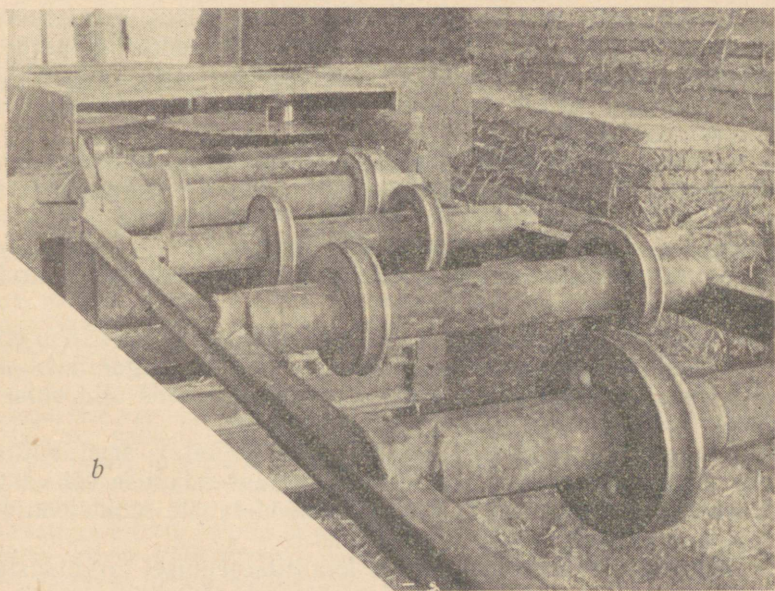
vaakuumeerimatult, mistõttu suhkrumass ei olnud koostiselt ja niiskusesisalduselt ühtlane.

Vastuvõtukatelde vahetamine ja tühjendamine oli aeganõudev, ohutustehnika seisukohalt isegi lubamatu.

Esitati ettepanek, mille järgi avanes võimalus suhkrumassi vaakuum-aparaadis keeta pidevalt, vaakuumi katkestamata. Vaakuum-aparaadi alla monteeriti stantsionaarselt üks vastu-võtja, mis koosneb kahest üles tikku asuvast anumast (joon. 24). Suhkrumassi lastakse nüüd vaakuum-aparaadist välja läbi üle-mise anuma alumisse anumasse. Pärast seda suletakse ülemise anuma klapp, alumise anuma klapp aga avatakse suhkrumassi alumisest anumast väljalaskmi-seks ratastel liikuvasse vanni. Alumise anuma tühjendamise ajal koguneb vaakuum-aparaadist ülemisse anumasse suhkrumass. Kui alumisest anumast on suhkrumass välja lastud, siis suletakse anumas klapp ja vaakuum-kraani avamisega tekitatakse ka alumises anumasse vaakuum. Nüüd avatakse ülemise anuma klapp, kust vaakuumeeritud suhkrumass lastakse alu-misse anumasse, jne.

a

b

Joon. 25. Tep-plaatide servade mehaanilise lõikamise masin: *a*) plaatide etteandmine masinasse; *b*) plaatide etteandmise mehhanism.

Näide 11. Tallinna Mõöduriistadete hases esines veemõõtjate skaalade emailimise senises tehnoloogias põhiline puudus. Värv, millega trükiti numbrid skaalale, ei ühinenud emailiga. Vee ja niiskuse toimel skaala riknes — numbrite värv valgus algul laiali ja tuli hiljem maha.

Lukksepp Jüri Rekkor lahendas selle puuduse. Mitmete katsete tulemusena töötas novaator välja parema emailimise tehnoloogia. Ta segas emaili emailvärviga vahekorras 1:2. Saadud seguga kaetakse trükitud skaala. Kuumutamisel vastavas ahjus sulab skaala aluspind ühte emailvärviga ja skaalale trükitud numbrid kattuvad glasuuriga. Läbipaistev emailglasuur kaitseb nüüd numbrite trüki värvi vee ja niiskuse eest.

Emailimise täiustatud tehnoloogia suurendab tunduvalt väljalastavate veemõõtjate kvaliteeti.

Ülaltoodust järeldub, et tehniliste täiustuste eesmärk on konstruktsioonide või tehnoloogiliste protsesside täiustamine või muutmine. Tehniliste täiustustena esitatavad konstruktsioonid (tehnoloogilised protsessid) või konstruktsioonide (tehnoloogiliste protsesside) muudatused on küll kaasaegses tehnikas tuntud, kuid seni pole neid antud piirkonnas kasutatud, mistõttu need sellele on uued.

Tehniliste täiustuste juures võib konstruktsiooni (või tehnoloogilise protsessi) muutmine esineda järgmises:

1) olemasoleva tootmisvahendi (või tehnoloogilise protsessi) asendamine tehnikas tuntud teistsuguse ehitusega tootmisvahendiga (tootmisprotsessiga).

Nii näiteks toote käsitsi valmistamise asemel rakendada seade toote mehaaniliseks töötlemiseks; metallosade mehaanilise kinnitamise asemel — elekterkeevituse kasutamine jne.;

2) olemasolevas seadmes (või tehnoloogilises protsessis) uue kujuga detailide (või võtete) kasutamine, nende detailide uue asetuse (võtete uue järjekorra) kasutamine, kusjuures neil juhtudel säilitatakse nende detailide endised funktsioonid (võtted) ja neile omane tehniline efekt;

3) teatud detailide (võtete) kasutamine kogumikuna, kusjuures kogumikuna kasutamisel need detailid (võtted) kogumikus samuti säilitavad ja avaldavad igale detailile üksikult omaseid funktsioone ja tehnilist efekti, mistõttu kogumik kujutab endast üksikute detailide (võtete) funktsioonide ja efektide summat. Sellistel juhtudel on meil tegemist nn. agregaadiga;

4) ühe või mitme detaili (võtte) kõrvaldamine, mis toob endaga kaasa seni esinevas funktsioonide või efektide kogumikus nimelt nende funktsioonide või efektide kõrvaldamise, mis olid omased ja tekitati kõrvaldatud detailide (võtete) poolt;

5) kasutatavate ühesuguste detailide (võtete) arvu suurendamine või vähendamine, juhul kui sellise suurendamise või vähendamisega kaasneb ühel või teisel viisil mõõdetavate funktsioonide või efektide suurenemine või vähenemine.

Tehnilise täiustuse ettepaneku kvalifitseerimisel on otsustavaks olemasolevate konstruktsioonide või tehnoloogiliste protsesside asendamine teistega, uutega, olgugi tehnikas tuntutega. Küsimusel, kuivõrd need konstruktsioonid ja tehnoloogilised protsessid on

tehnikas või teaduses tuntud, ei ole selle objektiivsel näitajal põhjendava kvalifikatsiooni jaoks mingit tähtsust.

Tasumaksmise juhendi § 2 kohaselt loetakse ettepanekud tehnilise täiustuse liiki ainult siis, kui nende kohta on Põhimääruse § 9 kohaselt välja antud tehnilise täiustuse tunnistused.

Leiutised

Leiutiseks loetakse tehnilise probleemi loominguiline lahendamine. Leiutises kasutatakse teaduses ja tehnikas seni mitteeesinenud ideid. Kui tehnilistes täiustustes kasutatakse tehnikas ja teaduses juba tuntud töömeetodeid, siis leiutiseks saab lugeda ainult ettepanekut, mille põhimõte rahuldab olulise uudsuse tunnust. Uudsuse määramise aluseks võetakse varem väljaantud nõukogude ja ennenõukogude aegsed ning välismaised leiutiste autoritunnistused ja patendid, varem tehtud avaldused, Nõukogude Liidu piires ilmunud kirjandus jne.

Näide 12. Masinachtustehases valmistati palju detaile defitsiitsetest kroomnikkelmolübdeenterasest (XHIM), mis sisaldas keskmiselt 1,5% niklit ja 0,25% molübdeeni. Otsides uusi teid nikli ja molübdeeni kokkuhoiuks leiutasid masinachtustehase töötajad uue terase margi, millele andsid nimeks «38XGH — kroomnikkelmangaankonstruksioenteras». See teras ei sisalda üldse defitsiitset molübdeeni. Krooni sisaldab see teras 0,7 %, niklit 0,8% ja mangaani 1,0%.

Terase 38XGH mehaanilised omadused ei ole halvemad seni kasutatud defitsiitsetest ja kallist kroomnikkelmolübdeenterasest XHIM, kuid see teras on märksa odavam.

Terase 38XGH kasutusele võtmisega saavutati suur molübdeeni ja nikli kokkuhoid.

Antud juhul on meil tegemist sellise uue metalliliigi leiutamise, mida varem ei ole toodetud.

Näide 13. Trikoostustes põhjustas niidi katkemine sagedasi trikotaažimasinate seisakuid. Saabus ettepanek valmistada trikotaažimasinate seiskaja või signalseerija niidi katkemisel. Seiskaja koosneb horisontaalsest keermestatud vardast. Mõõda keeret kogu kanga laiuses, sõlmede tekkimise koha läheduses, liigub edasi-tagasi vastav hoidja labidakesega ja fotoelemendiga.

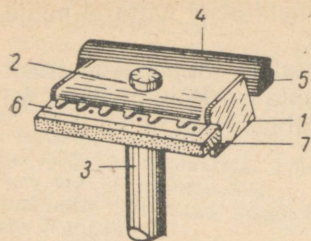
Töödeldava riide all asub peegel. Lambikese valguskiired, peegeldunud läbi riide, satuvad fotoelemendile. Niitude katkemisest tingitud riide ebaühtlus kutsub esile muudatuse peeglist tagasipõrkuvate ja läbi riide fotoelemendile sattuvate kiirte intensiivsuses. See asjaolu omakorda paneb tegevusse masina automaatseiskaja või automaatseerija.

Ettepanek rahuldab «olulise uudsuse» nõudeid ja loetakse leiutiseks.

Näide 14. Riide trükkimiseks kasutati musta aniliinvärvi väävlisvase sisaldusega. See värv mõjus halvasti rakli teravusele ja ühtlasi mustas trükkimise vaskvõlle. Säilitamisel hapendub väävlisvask kergesti. Värvis olles mõjub väävlisvask raklile ja trükkimisvõllile korrodeerivalt. Tehti ettepanek värvimis-pastas katalüsaatorina kasutada mitte väävlisvaske, vaid vasefosfiidi (25 g vasevitrioli lahustada 100 ml kuumas vees, siis lahustada 100 ml kuumas vees 36 g dinaatriumfosfaati. Järgnevalt valada II lahus I hulka.)

Leiutis seisneb trükkimispastas väävlisvase asemel vasefosfiidi kasutamises, mis parandab riide trükiomadusi.

Näide 15. Kaupluste suurte vitriin-akende pesemine on seotud suurte raskustega ja tavaliselt kasutatakse selleks spetsialiseerunud aknapesijaid, mis on seotud suurte kuludega.

Joon. 26. Suurte akende ja seinte pesemise agregaat: 1 — reservuaar; 2 — kaanega kaetav ava; 3 — toru varre kinnitamiseks; 4 — kronstein; 5 — kummist kaabits; 6 — kronstein; 7 — vildist filter-niisutaja.

vildipoollega niisutades ja tolmu ning mustust ära pühkides. Järgnevalt hõrutakse klaas ülalt alla üle kummist kaabitsaga.

Agregaadi kasutamine ei nõua erilist oskust ega redelite kasutamist. Samuti ei ole vaja aknaid puhastamiseks eest ära võtta.

Agregaadi abil võib suure eduga pesta ja puhastada ka õlivärviga värvitud või plaatidega kaetud seinu.

Sellisel põhimõttel töötavat akende pesemise agregaatit pole varem kasutusel olnud, see rahuldab ka «olulise uudsuse» nõudeid.

Tuleb meeles pidada, et ettepanek loetakse leiutiseks ainult sel juhul, kui selle kohta on seaduslikus korras välja antud leiutise autoritunnistus või patent.

LEIUTUS-RATSIONALISEERIMISTÖÖ PLAANIMINE

Tööstusettevõtete ees seisab väga tähtis ülesanne: luua meie maal kõrgeväärtuslike tööstus- ja toidukaupade küllus. Selle ülesande täitmiseks peavad kõik tööstusharud tagama tootmismahu tõusutempo, peavad tagama tootmisvõimsuste suurenemise.

Uute ettevõtete ehitamise kõrval seisab meie ees suur töö olemasolevate tööstusettevõtete tehnika ümberkorraldamisel, tootmisprotsesside mehhaniseerimisel ja automatiseerimisel, eesmärgil suurendada nende võimsust, tõsta tööviljakust ja parandada toodete kvaliteeti. Suur osa sellest tööst tuleb täita meie tööstuse novaatoritel, leiutajatel-ratsionaliseerijatel. Seepärast on suur tähtsus leiutajate-ratsionaliseerijate töö plaanipärasel juhtimisel ettevõttes.

Plaanimisel on leiutus-ratsionaliseerimistöös suur tähtsus. Plaanimise ülesandeks on suunata leiutajate-ratsionaliseerijate loominguline mõte tööstuse edasisele arendamisele. Plaanida leiutus-ratsionaliseerimistööd, tähendab anda leiutajatele-ratsionaliseerijatele ülesandeid, tõstes seejuures esile põhilised küsimused, mille lahendamisest oleneb tootmisplaani täitmine nii mahult kui ka kvaliteedilt.

Tootmise käigus esinevad ettevõtetes sageli igasugused raskused. On vaja leiutajaid-ratsionaliseerijaid juhtida nende raskuste kõrvaldamisele. Küsimused, mille lahendamiseks vajatakse leiutajate-ratsionaliseerijate abi, tehakse viimastele teatavaks. Selleks koostatakse igas ettevõttes nn. leiutus-ratsionaliseerimisteede plaan.

Teemade plaani ülesandeks on tutvustada ettevõtete töölisi, meistreid ja insener-tehnilisi töötajaid selliste aktuaalsete küsimustega, millele on vaja suunata kollektiivi loominguks jõud.

Teemade plaan kujutab endast nende küsimuste või teemade süstematiseeritud loetelu.

Teemade valiku ja nende plaani võtmise aluseks on mittekasutatavate tootmisreservide olemasolu või otsesed kaod ühes või teises tootmisloigus, näiteks ettevõtte poolt väljastatavate toodete tootmises esinev praak ja defektid, madal tööviljakus, mahajäänud tootmistehnika, ebaratsionaalne tehnoloogia, rasked töötingimused, ebaratsionaalne materjalide, kütuse ja elektrienergia kulu, tootmisvõimsuste mittetäielik kasutamine jne.

Teemade plaani võetakse ainult need küsimused, mille lahendamine pole plaani koostamise momendil juba ette nähtud ettevõtte organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaanis. Teemade plaani ei tule võtta selliseid probleeme, mille lahendamine nõuab kestvaid uurimistöid. Samuti ei tule teemade plaani võtta selliseid tähtsusetu küsimusi, mida on võimalik lahendada tavalise töö korras.

Teemade plaani koostamisel ei tule lähtuda ainult ettevõtte jooksvatest vajadustest, vaid siin on vaja võtta arvesse ka edasisi arenemise perspektiive ja antud teema otstarbekust, nimelt majanduslikust seisukohast.

Teemade plaani koostajail tuleb arvesse võtta, et teemade plaani avaldamise momendist kuni ettepaneku saabumiseni ja ettepaneku saabumisest kuni selle realiseerimiseni võib mööduda suur ajavahemik. Selle ajavahemiku jooksul võib esineda muutusi tootmisplaanis, mis mõjutab ettepaneku efektiivsust. Siit järeldub, et teema õigel valikul ja selle täpsel formuleeringul on teemade plaani koostamisel suur tähtsus. Õigesti formuleeritud teema võimaldab autoril rutem leida vajaliku lahenduse ja aitab kaasa ettepaneku kiiremale realiseerimisele.

Iga teema koostamisel tuleb näidata kõigepealt, missugune on tegelik olukord ja selle puudused antud tootmisloigus. Teiseks tuleb näidata, mida on vaja leiutajal-ratsionaliseerijal lahendada, tuleb anda tehnilised tingimused ja, kui võimalik või vajalik, ka graafiline seletus antud teema kohta.

Teemade plaan

.....leitujatele-ratsionaliseerijatele 195..... aastaks.
(Ettevõtte nimetus)

I. Palju jõukulu nõudvate tööprotsesside mehhaniseerimine

Teema 1. Valmistoodangu korrustevahelise transpordi mehhaniseerimine.

Kehtiv olukord

Tsehhi konveierilt saabuva valmistoodangu transportimiseks ülemisel korrusel asuvatest tsehhidest alumisele korrusele kasutatakse linttransportööri. Seejuures paigutatakse valmistoodang konveierilt kastidesse käsitsi. Kastid tõstetakse linttransportöörile ja toimetatakse viimasega alumisele korrusele.

Ülesanne

Välja töötada konveierilt saabuva valmistoodangu korrustevahelise transpordi mehhaniseerimise projekt selliselt, et oleks kõrvaldatud käsitsitöö ja ei oleks vaja kasutada linttransportööri.

Teema 2. Valmistoodangu raudteevagunisse laadimise mehhaniseerimine.

Kehtiv olukord

Kastidesse taarastatud valmistoodangu raudteevagunitesse laadimine toimub käesoleval ajal eranditult käsitsi. Tavaline raudteevagun (16 t kandevõuga) mahutab endasse 500 puitkasti valmistoodanguga. Valmistoodangu laadimine vagunisse kahe töölise poolt kestab tavaliselt keskmiselt 2—3 tundi. Selle aja jooksul tuleb igal töölisel tõsta üles, kanda ja asetada kohale 250 puitkasti või keskmiselt 4—4,5 t.

Ülesanne

Välja töötada valmistoodangu raudteevagunisse laadimise mehhaniseerimise projekt, millega oleks saavutatud töötingimuste kergenemine, laadimistööde kiirenemine (kestus mitte üle 1 tunni) ja tööjõu vähenemine.

II. Tootmistehnoloogia täiustamine

Teema 3. Automaatlugeja valmistoodangu arvutamiseks.

Kehtiv olukord

Pudelitesse taarastatav valmistoodang loetakse üle kahel korral: esimene kord konveieri lõpul pudelite ümberasetamisel ja teine kord — kastide üleandmisel tsehhist lattu. Valmistoodangut arvutatakse kastide ülelugemise teel.

Ülesanne

Välja töötada lugeja konstruktsioon, mis teeks automaatselt kindlaks konveierit läbiva pudelitesse taarastatud toodangu hulga. Automaatlugeja peab olema kantav ja peab lugema ainult toodangu täielikult täidetud pudeleid.

Teema 4. Etikettide kleepimise liimi retseptuur.

Kehtiv olukord

Valmistoodangu pakendite etikettide kleepimiseks kasutatav liim kuivab aeglaselt ega vasta seetõttu tootmistingimustele. Värskest kleebitud etiketti-

dega pakendite kastidesse asetamisel, pakendi puutumisel vastu kasti seinu või teisi pakendeid kägarduvad niisked etiketid, rebenevad ja nihkuvad kohalt.

Ülesanne

Välja töötada etikettide kleepimiseks kaks liimi retsepti — valge ja poolvalge liimi jaoks. Esimese retsepti järgi valmistatava liimiga kaetud etikett peab kiiresti kuivama ja hästi kleepuma ning veega niisutamisel pakendilt kergesti lahti tulema. Teise retsepti järgi valmistatava liimiga kaetud etikett peab kiiresti kuivama ja hästi kleepuma ning veega niisutamisel pakendilt mitte lahti tulema. Liimi valmistamiseks ei või kasutada defitsiitseid materjale.

Arvesse võttes muudatuste esinemise võimalusi tootmises, on soovitatav ettevõttes teemade plaanid koostada vähemalt kaks korda aastas ja teha need paljundatult teatavaks kõikidele asjaosalistele ja asjasthuvitatuile.

Leiutus-ratsionaliseerimistöö plaanimise korras leiutajatele-ratsionaliseerijatele teemade kätteandmine väldib ratsionaliseerijate «nokitsemise» oma töökoha pisiküsimuste kallal ja suunab nende loomingu jõu ettevõtte ees seisvate üldiste ülesannete lahendamisele. Seepärast tuleb ministriumide, peavalitsuste, trustide ja ettevõtete juhtkondadel, samuti ametiühingu-organisatsioonidel leiutus-ratsionaliseerimisteede koostamisse suhtuda täie tõsidusega ja mobiliseerida selleks ettevõtte kõik insener-tehniliste töötajate ja tööliste kollektiivid.

Ettevõtetes tuleb arutada teemade plaanid läbi peainseneri juures insener-tehniliste töötajate nõupidamistel ja tsehhide tootmisnõupidamistel tööliste osavõtul. Tähtsamad temaatilised ülesanded leiutajatele-ratsionaliseerijatele on vaja kujundada plakatitena ja need panna välja tsehhide ja ratsionaliseerijate nurkades, samuti ratsionaliseerimisala vitriinides.

Järgmiseks tähtsamaks leiutus-ratsionaliseerimistöö plaanimise ülesandeks on teemade loetelusse plaanitud ülesannete väljatöötamise organiseerimine. Eesrindlike ettevõtete kogemused näitavad, et kõige paremaid tulemusi raskemate ülesannete väljatöötamises saavutavad kompleksse loomingu brigaadid.

Ettevõtte peainsener koostab kõigepealt tähtsamate teemade väljatöötamise plaani, grupeerides teemad selliselt, et ühele kompleksse loomingu brigaadile oleks võimalik anda kaks või kolm ülesannet. Järgnevalt moodustab ettevõtte peainsener koos tsehhide juhatajatega iga teemade grupi kohta 3—5-liikmelise kompleksse loomingu brigaadi. Iga brigaadi koosseisu tuleb ette näha insener või tehnik. Et võimaldada brigaadil leiutuse-ratsionaliseerimise temaatilist ülesannet lahendada ja tööd sel alal sooritada omal jõul, on otstarbekas brigaadi koosseisu arvata selline lukksepp-ratsionaliseerija, kes tunneb ka treimist, freesimist ja teisi sellise iseloomuga töid. Olenevalt teema iseloomust tuleb brigaadi koosseisu arvata veel kas mehaanikuid, tehnoloogid või keemikuid jne.

Kompleksse loomingu brigaadide koosseisud on soovitatav avaldada direktori käskkirjas.

Iga brigaad tutvub peainseneri ja tsehhi juhataja osavõtul neile temaatilises plaanis ettenähtud ülesannetega ja valmistab tööde läbiviimise kalenderplaani.

Enne järjekordse teema väljatöötamisele asumist tuleb brigaad kokku ja jaotab liikmete vahel lähemad ülesanded. Nüüd asuvad brigaadi liikmed igaüks iseseisvalt endale võetud ülesannete täitmisele.

Kalenderplaanis ettenähtud tähtaegadel tuleb brigaad kokku töötlemuste ja uute ülesannete arutamiseks.

Brigaad annab oma tegevusest aru peainsenerile kalenderplaanis ettenähtud tähtaegadel. Samal ajal saab brigaad peainsenerilt konsultatsioone esilekerkinud küsimustes. Ettevõtte peainsener jälgib tähelepanelikult kompleksse loomingu brigaadi tööd ja osutab talle vajaduse korral materiaalset-tehnilist abi.

Ettevõtte ametiühingukomitee näeb oma tööplaanis ette kompleksse loomingu brigaadide abistamise korra.

Temaatilises plaanis ettenähtud küsimustes korraldab ettevõtte peainsener individuaalselt töötavatele leiutajatele-ratsionaliseerijatele tehnilisi konsultatsioone selleks väljatöötatud plaani kohaselt.

Sageli esinevad ettevõttes juhtumid, kus mõnele aktuaalsele temaatilises plaanis ettenähtud tehnilisele ülesandele ei leita lahendust. Selliste küsimuste lahendamise tagamiseks tuleb ettevõttes korraldada konkursid. Ettevõtte ratsionaliseerijatele tehakse teatavaks konkursi teema ja tehnilised tingimused, millele peab vastama antud küsimuse lahendus. Ühtlasi määratakse konkursil esitatavate ettepanekute vormistamise kord, esitamise tähtajad ja preemiade määramise tingimused. Konkursi kulud kaetakse leiutus-ratsionaliseerimistööks eraldatud summadest.

Allpool toome konkursi vormistamise näite.

Konkursi vormistamise näide.

(Ettevõtte nimetus)

KONKURSS

õlipumba hammasratta valmistamiseks vajalikule paremale rakisele.

Tehasel on ülesanne asuda uut konstruktsiooni õlipumpade tootmisele. Õlipumpade tootmise juurutamisele on suureks takistuseks õlipumba eri hüpotsooloidaalse profiiliga sisehambumise hammastega hammasrataste valmistamine.

A. Konkursi tingimused

1. Anda nende hammasrataste hammaste profiili arvutuse meetod ja ettepanek hammasrataste valmistamise viisi kohta.

2. Selle alusel välja töötada selliste hammasrataste töötlemise rakise konstruktsioon.

Rakis peab vastama järgmistele tingimustele:

a) tagama automaatselt hammasratta hammaste profiili täpsuse 0,03 mm piires;

b) rakise abil valmistatud hammasratastega pumba tootlikkus peab vastama teoreetilisele arvutusele;

c) hammasratta hammaste töötlemise tootlikkus peab olema vähemalt 1 detail tunnis;

d) rakis peab olema ette nähtud töötamiseks ühel, tehases juba olemasoleval tööpingil.

B. Konkursi ettepanekute vormistamine

1. Kõik konkursile saabuvad ettepanekud peavad olema varustatud täpsete joonistega ja kirjeldustega ning olema teoreetiliselt põhjendatud.

2. Konkursi materjalid tuleb saata kinnises ümbrikus Ratsionaliseerijate Nõukogu (komisjoni) nimele.

3. Konkursile saadetud materjalid ei kuulu tagastamisele.

Edasi tuuakse andmed materjalide esitamise tähtaegade kohta ja preemiade määramise tingimused.

ETTEPANEKUTE KOGUMINE JA VORMISTAMINE

Töötanud välja tehnilise täiustuse või ratsionaliseerimise ettepaneku, vormistab ratsionaliseerija selle blanketil vorm nr. 1 «Ettepanek» (tabel nr. 12) ja esitab kas ettevõttele, peavalitsusele (trustile) või oma ministeeriumile. Ettepaneku esmasuse õiguse tagamiseks saab autor blanketilt vorm nr. 1 ärarebitava «autorikviitungi», varustatud allkirjaga ettepaneku vastuvõtmise kohta ja kuupäevaga.

Ettepanek peab sisaldama esitatava tehnilise täiustuse või ratsionaliseerimisetpaneku täpse kirjelduse ja, kui vajalik, siis selle põhimõtet selgitavad joonised või skitsid.

Kui näiteks esitatakse mingisugune uus konstruktsioon või olemasoleva konstruktsiooni täiendus, siis peab autor ettepaneku juurde lisama joonise või skitsi, mille abil saaks konstruktsiooni kõikidest elementidest niivõrd selge ettekujutuse, et selle järgi iga konstruktor võiks valmistada tööjoonised. See on kehtiv ka ettepanekute suhtes, mis muudavad konstruktsiooni, tehnoloogilist protsessi jne.

Kui aga ettepanek ei nõua graafilist vormistamist, siis peab see olema vormistatud küllaldaselt täpse kirjeldusega, mis annab ettepaneku sisust täieliku ettekujutuse.

Õigesti vormistatud ettepanek kõigepealt vaadatakse kiiremini läbi ja sellest olenevalt juurutatakse see ka tööstusse kiiremini, mis ongi leiutaja-ratsionaliseerija püüd. On esinenud juhtumeid, kus saabunud väärtuslike ettepanekute tagasilükkamist on põhjendanud eranditult ettepanekute ebaselged ja ebatäpsed kirjeldused. Autoritel on neil juhtudel tulnud oma ettepanekute kirjeldusi täiendada ja need teistkordselt esitada.

Kirjeldustega, joonistega või skitsidega vormistamata ettepanekuid ei tule autoritelt vastu võtta.

Neil juhtudel, kui ratsionaliseerimise üritus on rakendatud, kuid ettepanekuna vormistamata, võib initsiaator pretendeerida autorlusele, esitades sellekohaselt vormistatud ettepaneku (vorm nr. 1 «Ettepanek»). Sel juhul jõustub ettepanek saabumise päevast arva tes, tingimusel, et ürituse juurutamise päevast kuni vormistatud

ettepaneku saabumise päevani on möödunud vähem kui kolm aastat.

Saabunud ettepanekud registreeritakse ja vaadatakse läbi järgmistes organisatsioonides:

a) ettevõtete poolt registreeritakse ja vaadatakse läbi tehnilise täiustuse ja ratsionaliseerimise ettepanekud, mil on tähtsust kas antud ettevõttele või antud tööstusharu mitmele ettevõttele;

b) peavalitsuste ja trustide poolt registreeritakse ja vaadatakse läbi tehnilise täiustuse ja ratsionaliseerimise ettepanekud, mil on tähtsust kas antud peavalitsusele (trustile) või antud tööstusharu mitmele peavalitsusele (trustile);

c) liiduvabariikide ministeeriumide poolt registreeritakse ja vaadatakse läbi tehnilise täiustuse ja ratsionaliseerimise ettepanekud, mil on tähtsust antud ministeeriumi mitmele tööstusharule.

Ettevõtetes, peavalitsustes, trustides ja ministeeriumides registreeritakse tehnilised täiustused ja ratsionaliseerimisetpanekud vastavas ettepanekute arvestusraamatus (žurnaalis) vorm nr. 2 (tabel 12), olenemata sellest, kas autoril ametikoha järgi on või ei ole õigust autoritasule.

Eri kord kehtib leiutusettepanekute vormistamisel, registreerimisel ja läbivaatamisel. Leiutusettepanekute registreerimine ja läbivaatamine toimub NSV Liidu vastavate ministeeriumide leiutusosakondades leiutajatelt saabunud avalduste alusel. Leiutusettepanekute avalduste esitamise kord tuuakse alamal.

Juhul, kui leiutaja-ratsionaliseerija pole ise suuteline ettepaneku juurde koostama kirjeldusi ja jooniseid, peab teda Põhimääruse § 18 kohaselt abistama see organisatsioon, kus ta töötab.

Tabel nr. 1

Kõrgemalseisva organisatsiooni korraldusel või kirjandusest ja teistelt ettevõtelt ülekantud ja juurutatud ettepanekute registreerimise raamat

Jrk. nr.	Saabumise kp.	Ettepaneku nimetus	Juurutamise kp.	Kust ettepanek võetud	Juurutamise ulatus	Ettepaneku juurutamisest saadav efekt	Juurutamisele kaasaardanud isikutele väljamakstud preemia suurus
1	2	3	4	5	6	7	8

Juhul, kui peavalitsusse (trusti) või ettevõttesse saabus ettepanek, mille arvatakse olevat uudsuse tunnused, vormistatakse selline ettepanek kokkuleppel autoriga leiutise avaldusena ja saadetakse NSV Liidu vastava ministeeriumi leiutusosakonnale.

Organisatsioonilis-tehnilisi ettepanekuid, mille kohta ei kehti tasumaksmise juhend, arvestusraamatusse (žurnaali) sisse ei kanta ja need arvestatakse tootmis-tehnilistest ettepanekutest eraldi.

Samuti ei registreerita arvestusraamatus tehniliste kogemuste vahetamise korras teistest ettevõtetest üle kantud ja kirjandusest ning kõrgemalseisvalt organisatsioonilt saadud materjalidest võetud ja ettevõttes juurutatud ettepanekuid. Sellised ettepanekud registreeritakse eri raamatus tabelis nr. 1 toodud vormi kohaselt.

ETTEPANEKUTE LÄBIVAATAMINE

Põhimääruse § 29 kohaselt võetakse saabunud ettepanekud pärast registreerimist läbivaatamisele ja uuritakse, kas need on kasulikud, kas neid on otstarbekas rakendada. Saabunud ettepanekud tuleb läbi vaadata: ettevõttes hiljemalt 10 päeva jooksul, peavalitsustes ja trustides — hiljemalt 20 päeva jooksul ja ministeeriumides — hiljemalt 2 kuu jooksul ettepaneku saamise päevast arvates. Nimetatud tähtajal peab organisatsioon, kellele saabus ettepanek, selle kasutamisele võtma või tagasi lükkama või võtma katsetamisele ja eksperimenteerimisele. Need otsused tuleb autorile teatavaks teha viivitamata, nagu seda toonitab Põhimääruse § 19.

Saabunud ettepanekud tuleb ettevõttes hoolikalt läbi vaadata.

Kehtivas seadusandluses ei ole ette nähtud, kes ettevõttes personaalselt peab ettepanekud läbi vaatama. Seepärast ei ole kõikides tööstusharudes saabunud ettepanekute läbivaatamises kehtestatud ka ühtset korda.

Suurtes ettevõtetes, kus on olemas koosseisulised leiutusosakonnad, vaadatakse saabunud ettepanekud läbi ja uuritakse nende kasulikkust osakonna juures moodustatud ekspertide komisjoni poolt. Ekspertide otsused kinnitab peainsener.

Vähemates ettevõtetes moodustatakse direktori poolt ratsionaliseerimisbürood, ratsionaliseerimiskomisjonid või ratsionaliseerijate nõukogud, kelle eesotsas seisavad peainsenerid. Tähendatud komisjonid (bürood, nõukogud) vaatavad läbi saabunud ettepanekud ja teevad otsuse nende kasulikkuse ja rakendamise võimaluse kohta. Need otsused kuuluvad kinnitamisele ettevõtte direktori poolt.

«Kasulikkuse» all siinjuures tuleb mõista ettepaneku sellist omadust, mille olemasolul ettepanekut võidakse otstarbekalt rakendada (Põhimäärus § 19).

Tuleb meeles pidada, et kasulikkuse tunnustamisega kaasneb ettepaneku kasutamise, realiseerimise kohustuslikkus.

Kui läbivaatamisel selgub, et ettepanekut ei saa kasutada, et see ei ole antud juhul ettevõttele kasulik, siis lükatakse ettepanek tagasi.

Ettepaneku tagasilükkamist, keeldumist ettepanekut tunnistada kasulikuks, võib seletada sellega, et:

1) rahuldades rakendamise võimaluse nõudeid ei ole ettepanekut võimalik tegelikult rakendada. Näiteks juhul, kui ühe ettepaneku rakendamiseks puuduvad teised ettepanekud, mis võimaldaksid esimese rakendamist; mingisuguse tootmisprotsessi leiutamisel selliste masinate puudumine, mis võimaldaksid uue tootmisprotsessi rakendamist;

2) ettepanek on «perspektiivne» ja seda ei ole võimalik rakendada, kuni ettevõttes (või rahvamajanduses) pole loodud vastavaid tingimusi;

3) ettepaneku rakendamine ei ole otstarbekas käesoleval ajal. Näiteks ettepanek ei ole tasuv juhtudel, kui ettepaneku ökonoomsed tulemused ei vasta nendele töö- ja materiaalsetele kulutustele, millega on seotud ettepaneku rakendamine.

Kuid siinjuures tuleb arvesse võtta, et ülalloeletud takistused on möödunud, on ajutise iseloomuga. Kogemused näitavad, et need takistused varem või hiljem ikkagi kõrvaldatakse ja ettepanek juurutatakse.

Mida suurem on autori poolt ettepanekuga tehtav «hüpe edasi», võrreldes antud ettevõttes või rahvamajanduses kehtiva tasemega, seda vähem võib loota selle kiirele rakendamisele.

Kasulikuks mittetunnistatud, tagasilükatud ettepanekud vaadatakse iga aasta üle, et selgitada kas olukord ettevõttes on muutunud ja kas neid ettepanekuid saab uues olukorras rakendada. Jaataval korral võetakse kunagi tagasilükatud ettepanek rakendamisele.

Leiutus-ratsionaliseerimisetpanekute kasulikuks mittetunnistamist (s. t. ettepaneku tagasilükkamist) on autoril õigus kontrollida: Põhimääruse § 19 näeb ette, et «... kui ettepanek tagasi lükatakse, tuleb autorile teatada tagasilükkamise motiivid». Ebaõige otsuse peale on autoril õigus edasi kaevata.

Ülal juhtisime tähelepanu ettepanekute hoolsa läbivaatamise vajadusele. See nõue on kehtiv olenemata sellest, kas ettepanek vaadatakse läbi ratsionaliseerimisbüroos (komisjonis), ratsionaliseerijate nõukogus, leiutusosakonnas või isiklikult ettevõtte direktori või peainseneri poolt. Eriline tähtsus on autori osavõtul tema ettepaneku arutamises. Sageli esinevad juhud, kus ettepaneku kirjeldus ei anna täpselt edasi autori loomingulist mõtet. Sel juhul, viibides ettepaneku arutamise juures, selgitab autor täiendavalt veel suuliselt oma mõtet. Praktika on näidanud, et kirjaliku avalduse põhjal kujunenud arvamine ettepanekust, pärast autori täiendavat suulist selgitamist, muutub sageli hoopis teiseks. Isegi sel juhul, kui ettepanek pole vastuvõetav, on autori osavõtt selle läbi-

vaatamisest ja uurimisest kasulik. Ettepaneku tagasilükkamise põhjuste arutelu on kõigepealt õpetlik autorile endale ja ergutab teda edaspidi tõsisemalt suhtuma ettepanekute läbitöötamisse.

ABI OSUTAMINE LEIUTAJALE-RATSIONALISEERIJALE

Suure tähtsuse leiutus-ratsionaliseerimistöö edukusele ettevõttes omab hästi organiseeritud abi osutamine ratsionaliseerijatele nii nende töös, ettepanekute väljatöötamisel kui ka autoriõiguste vormistamisel.

Arvestades massilise leiutus-ratsionaliseerimistöö tähtsust, omistab NSV Liidu seadusandlus autorile õiguse abile. Põhimääruse § 18 kohaselt: «Ettevõtete... juhatajate ülesandeks on... leiutajatele abi osutamine nende töös ja nende autoriõiguste vormistamine...»

Seejuures on ettevõttes töötavad leiutajad-ratsionaliseerijad õigustatud abi saama olenemata sellest, kas ettepanekus sisalduv abinõu kuulub antud ettevõtte tegevusalasse või kasutatakse seda mõnes teises organisatsioonis. Veel enam, ettevõttel tuleb osutada abi igale leiutajale-ratsionaliseerijale, ükskõik kus ta töötab, tingimusel, et seda ettepanekut kasutatakse just antud ettevõttes.

Leiutajatele-ratsionaliseerijatele abi tagamiseks peab leiutus-ratsionaliseerimisala eelarvetes olema ette nähtud kulud konsultatsioonide korraldamiseks ja autoriõiguste vormistamiseks. Selleks on kinnitatud töötasumäärad mittekoosseisulistele isikutele, ettepanekute ekspertiisi korraldajatele, ettepanekute kirjelduste koostajatele ja jooniste ning skeemide valmistajatele.

Massilisest leiutus-ratsionaliseerimistööst osavõtjate abistamise kohustus ei lasu ainult ettevõttel, vaid kõikidel organitel ja organisatsioonidel, mis on loetletud Põhimääruse § 14, 15, 17, 18 ja 50, kelle peale on pandud leiutus-ratsionaliseerimistöö korraldamine. Nende ülesannete täitmine on ühtlasi määruse nendes paragrahvides loetletud vastutavate töötajate ametialaseks kohustuseks.

Eriti tähtis ja vastutusrikas osa ses suhtes lasub ettevõtte ametiühingu-organisatsioonil. Samuti on suur tähtsus ÜAÜKN Presiidiumi 3. jaanuari 1945. a. määruse kohaselt käitiskomiteede juures moodustatud leiutus-ratsionaliseerimise kaastöökomisjonidel.

Komisjonide ülesandeks on:

1) ettevõttes iga päev kontrollida leiutus-ratsionaliseerimistöö seisukorda;

2) aidata kaasa ettevõttes leiutajatele-ratsionaliseerijatele vajalike töötingimuste loomiseks ja

3) tagada leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetpanekute juurutamist ettevõttes.

Täites selliselt oma ülesandeid, tagavad komisjonid kahtlemata leiutajatele-ratsionaliseerijatele abi, luues ühtlasi ka soodsamad

tingimused leiutus-ratsionaliseerimistöö massilisele levikule ettevõtetes.

Eriti tuleb juhtida tähelepanu abile, mida Põhimääruse alusel peavad leiutajatele-ratsionaliseerijatele osutama uudsuse ekspertiisi tegevad organid. Nimelt Põhimääruse alusel ei ole leiutise autor kohustatud selgitama, milles avaldub tema ettepaneku uudsus. Põhimäärusega on see pandud uudsuse ekspertiisile. Täites neid ülesandeid, täidavad eksperdid sellega mitte üksnes oma ametikohuseid, vaid osutavad sellega ühtlasi abi ka leiutajatele.

Leiutajatele-ratsionaliseerijatele abi osutamine, samuti massilise leiutuse organiseerimine on majandus-, ametiühingu-, komso-moli- ja parteiorganisatsioonide tähtsamaks ülesandeks.

AUTORIOIGUS

Nõukogude Liidus on autoriõigus leiutajate ja ratsionaliseerijate poolt esitatud leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisettepanekute kohta seaduslikult kaitstud.

Kui antud ettepanek on ühe autori töö tulemus, siis kuulub ka autoriõigus kogu sellele ettepanekule ainuüksi autorile. Kui aga antud ettepanek kujutab endast kahe või mitme isiku töö tulemust, siis laieneb autoriõigus neile kõigile. Sel juhul on tegemist nn. kaasautoritega. Siit järeldub, et olenevalt sellest, kas ettepanek on jagatav või jagamatu, laieneb iga autori või kaasautori autoriõigus kas kogu ettepanekule või sellele võimalikule osale, mis kujutab endast kaasautori töö tulemust.

Näide.

Autor töötab ühe probleemi kallal koos teise isikuga. Koostöö tulemusena lahendati uudsuse nõuet rahuldav probleem. Koostöö tagajärgede seisukohalt võib siin esineda kolm osavõtuvormi.

Esimene võimalus. Töötulemus osutus jagamatuks, kuna see kujutab endast tehnilist tervikut, mistõttu on võimatu eraldada, mida nimelt igaüks kaasautoritest on loonud. Sel juhul on võrdsed õigused kogu sellele ettepanekule (töötulemusele) nii autoril kui ka kaasautoril.

Teine võimalus. Töötulemus osutus jagatavaks, kuna see koosneb mitmest elemendist, millest igaüks kujutab endast omaette abinõu, mis rahuldab olulise uudsuse nõuet ja igaüks selle töötulemuse elementidest kujutab endast iga üksiku autori loomingut. Sel juhul on nii autoril kui ka igal kaasautoril autoriõigus sellele üldisest töötulemusest eraldatavale osale, mis kujutab tema töö tulemust.

Kolmas võimalus. Ettepanek kujutab endast kahe isiku töötulemuse-na leiutise ja tehnilise täiustuse (või ratsionaliseerimisettepaneku) ühendust. Sel juhul ühele neist kuulub autoriõigus leiutisele, teisele — autoriõigus tehnilisele täiustusele (või ratsionaliseerimisettepanekule). Oletame, et autor ise lahendas probleemi ja leiutise idee kuulub temale isiklikult. Kuid leiutise realiseerimisel sattus autor raskustesse. Nendest raskustest aitas teda üle teine isik sel teel, et pani omalt poolt autorile ette kasutada tehnikas juba tuntud abinõu. Antud juhul on meil tegemist leiutisega, mida on täiustatud tehnilise täiustusega või ratsionaliseerimisettepanekuga. Siin on Põhimääruse § 37 p. 2 seisukohalt osutatud leiutajale tehnilist abi. Isikuid, kes osutavad leiutajale

tehnilist abi, ei loeta leiutise kaasautoreiks, vaid neil on autoriõigus ainult nende poolt tehtud ettepaneku (tehnilise täiustuse või ratsionaliseerimisetpaneku) kohta.

Suur tähtsus on autoriõiguste erinevusel leiutisele ja tehnilisele täiustusele. Leiutisel on absoluutne uudsus, tehnilisel täiustusel aga suhteline uudsus. Sellest tingituna on isikul, kes on loonud maailma tehnika taseme seisukohalt uue töömeetodi, mille kohta on välja antud leiutise autoritunnistus, autoriõigus kogu Nõukogude Liidu ulatuses. Isikutel, kes on loonud uue töömeetodi ainult sellele organisatsioonile, kelle poolt on see võetud kasutamisele, on autoriõigus ainult selle organisatsiooni ulatuses.

Sellist autoriõiguse lokaalset (kohalikku) kehtivust tõlgendas 1939. aastal NSV Liidu Ülemkohus¹, millest selgub, et autoritunnistust omava leiutise kohta on autoril autoriõigus kogu Nõukogude Liidu ulatuses. Juhul, kui mõni teine isik samal ajal iseseisvalt töötas välja analoogilise leiutise, tunnistatakse autoriõigus ikkagi sellele isikule, kel on autoritunnistus.

Tehnilistel täiustustel ja ratsionaliseerimisetpanekuil ei ole sellist ulatust ja tähtsust. Kui tehniline täiustus on esitatud mingisuguses ettevõttes, on antud ettevõttele uus ja seal ka juurutatud, siis tuleb autoriõigust sellele tehnilisele täiustusele tunnustada ainult selle ettevõtte ulatuses. Kui üks ja seesama tehniline täiustus või ratsionaliseerimisetpanek esitati erinevate isikute poolt erinevatele ettevõtetele või erinevatele tööstusharudele, olenemata üksteisest, siis iga ratsionaliseerija, kes iseseisvalt esitas sellise ettepaneku, tunnistatakse selle autoriks.

Tehnilise täiustuse autor ei saa nõuda endale autoriõigust kogu tööstusharu ulatuses, kui tema ettepanek on vormistatud ainult ühes ettevõttes. Autoriõigus leiab kaitsmist kogu tööstusharu ulatuses ainult juhul, kui ettepanek on vormistatud ministeeriumis või tööstusharulises peavalitsuses (trustis), seal vastu võetud ja leviatud ettevõtetes käskkirja, juhendi, korralduse või soovituse korras.

Tuleb silmas pidada, et autoriõigus tehnilisele täiustusele ja ratsionaliseerimisetpanekule on kehtiv ainult selle konkreetse objekti ulatuses, mis autori poolt on ettepanekus nimetatud. Kui näiteks autori poolt on esitatud tehniline täiustus ühe teatud masinaliigi kohta, siis teist liiki masinatele sama autori autoriõigus ei laiene.

Seda kinnitas ka NSV Liidu Ülemkohus oma 17. märtsi 1940. a. otsuses², kus kod. Kulbinile tunnistati autoriõigus tema tehnilisele täiustusele ainult nende lihakülmutus-agregaatide kohta, mis esitati 1936. a. Üleliidulise Külmutustööstuse Teadusliku Uurimise Instituudi poolt, nagu see oli tähendatud ka kod. Kulbini ettepanekus.

Nagu ülaltoodust näeme, loetakse leiutiseks ettepanek, millel

¹ Suhharevi-Rallevi hagi, avaldatud ajakirjas «Sovetskaja Justitsija» nr. 21—22, 1939. a.

² Avaldatud ajakirjas «Sovetskaja Justitsija» nr. 8, 1940. a.

on olulise uudsuse tunnuseid ja mille kohta on ekspertiisi otsuse kohaselt välja antud kas leiutise autoritunnistus või patent (Põhimääruse § 35). Tehnilise täiustuse suhtelise uudsuse kohta erilist ekspertiisi ei vajata, kuna selle kasutamisele võtmise fakt iseenesest juba kinnitab suhtelise uudsuse olemasolu, kinnitab, et see ettepanek on antud ettevõttele uus ja «... parandab antud ettevõttes või tootmisalal olemasolevaid konstruktsioone või tehnoloogilisi protsesse» (Tasumaksamise juhendi § 2).

Autoriõigus ei lähe üle pärimise teel: «... isikuile, kes omandavad pärimise teel autoritunnistuse, läheb üle üksnes õigus hüvitusele» (Põhimääruse § 6).

Põhimääruse § 38 kohaselt võivad riigiorganid, kooperatiivsed ja ühiskondlikud organisatsioonid, samuti üksikisikud vaielda ühe aasta jooksul, arvates autoritunnistuse väljaandmise kuulutamise päevast (neil juhtudel aga, kui väljaandmisest ei kuulutata ühe aasta jooksul, arvates autoritunnistuse väljaandmise päevast), leiutisele autoritunnistuse väljaandmise õigsuse vastu, tõendades, et leiutise tegelikult autoriks on teine isik. Hagid vaidluste kohta autorluse üle (p. b) esitatakse üldises kohtukorras. Samas korras lahendatakse vaidlused tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetepanekute autorluse kohta.

Sellest järeldub, et millal ka autoriõiguse rikkumine esines, kas või mitu aastat pärast autori surma, õigus autorluse tunnustamisele säilib ja kuulub kohtulikule kaitsmisele. Leiutiste suhtes tuleb see õigus täide viia ühe aasta jooksul — teiste ettepanekute suhtes aga hagi aegumise üldise tähtaja jooksul.

ETTEPANEKUTE ESMASUS

Leiutise esmasuse määramist käsitleb Põhimääruse § 26, mille kohaselt avalduse esmasuse (prioriteedi) päevaks loetakse päev, millal avaldus saabus ministeeriumi, vaidluse korral aga avalduse postiasutisse või § 64 ettenähtud juhtudel mõnda teise riigiasutisse andmise päev.

Vaidlused avalduse esmasuse päeva pärast võivad kõne alla tulla vaid juhtudel, kui:

a) ühe ja sama leiutise kohta saabusid avaldused ühel ja samal päeval erinevatelt isikutelt;

b) ettepaneku uudsuses on tekkinud kahtlused kirjanduses avaldatud materjalide alusel või samasuguse leiutise tegelikule kasutamisele võtmise tõttu, juhul kui selle leiutise materjalide avaldamine või selle leiutise kasutamisele võtmine leidis aset väga lühike aeg enne kirjaliku avalduse saabumist.

Vaidluse kõikidel juhtudel tuleb avalduse esmasuse päevaks lugeda selle postiasutisse või Põhimääruse § 64 loetletud asutistesse andmise päeva.

Ühesuguse esmasusega avalduste autorid loetakse kaasautoriteks.

Leiutise esmasuse määramisel on kehtivad erandid.

Nimelt on Põhimääruse § 55 kohaselt põhileiutise autori avaldusel täiendava leiutise kohta esmasus (prioriteet), olgugi et samal tähtajal esitas samasuguse täiendava leiutise avalduse ka teine isik. See on kehtiv juhul, kui avaldus täiendava leiutise kohta on põhileiutise autori poolt tehtud enne nelja kuu möödumist temale põhileiutise kohta autoritunnistuse väljaandmise päevast arvates.

Tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetepanekute kohta pole otseselt esmasuse päeva kindlaksmääramise korda kehtestatud, kuid siin võib rakendada teatud korrektiiviga Põhimääruse § 26 põhimõtteid, lähtudes seisukohast, et siin ei ole tegemist absoluutse, vaid suhtelise uudsusega ettepanekutega, s. t. juurutamisele võtnud organisatsiooni suhtes uudsete ettepanekutega.

Järelikult tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetepanekute esmasuse päevaks tuleb lugeda ettepaneku antud organisatsiooni saabumise päeva. Juhul aga, kui erinevatelt autoritelt üheaegselt saabub mitu ettepanekut, siis tuleb need autorid lugeda kaasautoriteks vaatamata sellele, kas ettepanekud olid esitatud iga kaasautori poolt isiklikult või üks autoritest esitas ettepaneku isiklikult, teised aga posti teel. Kirjaliku ettepaneku ja kirjaliku avalduseta juurutatava (või juurutatud) ettepaneku kollisiooni juhul lahendatakse esmasuse vaidlus olenevalt sellest, mis esines varem, kas ettepaneku juurutamise algus ilma kirjaliku avalduse esitamiseta või ettepaneku kirjaliku avalduse esitamine teise isiku poolt.

ETTEPANEKU AUTORI ÕIGUS «NIMELE»

Leiutus-ratsionaliseerimisetepaneku autoril on õigus nõuda, et autoriõigus temale tunnistataks nimeliselt. Seda küsimust reguleerivad Põhimääruse § 3, 6, 25 ja 37.

Põhimääruse kohaselt tuleb nimelised autoritunnistused anda mitte üksnes põhiautorile, vaid ka igale kaasautorile eraldi. Samuti tuleb ka autoritunnistusele, kui see antakse välja pärast autori surma, märkida autori nimi.

Leiutaja nõudmisel ja selle ministeeriumi kinnitamisel, kellele leiutist kasutamisele võtnud ettevõtte allub, võib leiutisele anda kas autori nime või mõne eri nimetuse autori soovi kohaselt, mis märgitakse kas toodetel või selle pakenditel. Sellega populariseeritakse autori nime.

Praktikas tegelikult leiutajad ka kasutavad seda õigust, mida tõendab autori nime kasutamine järgmistel leiutistel: «Matrossovi» pidur, pommituslennuk «Iljušin», aurukatel «KRS» (kolme kaasautori perekonnanime eestähed) ja paljudel teistel.

Tegelikus elus on õigust «nimele» laiendatud ka tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimistepanekute autoritele. Üldtuntud on sellised näited, nagu: «stahhaanovlik töömeetod», «vinograadovlik pin-kide teenindamine», «ins. Kovaljovi meetod» jt.

AUTORITUNNISTUSE VÕI PATENDI NÕUTAMINE LEIUTISELE

NSV Liidus kaitstakse autoriõigust leiutisele autoritunnistuse või patendi väljaandmisega.

Avaldused autoritunnistuste või patentide saamiseks leiutistele esitatakse sellele NSV Liidu ministeeriumile või ametkonnale, kelle töövaldkonda avalduses toodud arvatav leiutis kuulub.

Nii näiteks esitatakse avaldused leiutistele, mis käsitlevad tekstiil-, naha- ja jalatsitööstusi NSV Liidu Laiatarbe Tööstuskaupade Ministeeriumile; avaldused leiutistele, mis käsitlevad piirituse-, õlle-, karastusjookide-, kondiitritoodete-, puu-aedvilja konservide-, leiva-, tubaka- ja parfümeeria-seebitööstusi — NSV Liidu Toidukaupade Tööstuse Ministeeriumile, avaldused leiutistele, mis käsitlevad liha-konservi- ja piima-võitööstusi — NSV Liidu Liha- ja Piimakaupade Tööstuse Ministeeriumile; avaldused leiutistele, mis käsitlevad kalatööstusi — NSV Liidu Kalatööstuse Ministeeriumile; avaldused leiutistele, mis käsitlevad autosid, automootoreid, autoagregaat, traktoreid ja põllutöömehhanismid — NSV Liidu Auto-, Traktori- ja Põllutöömehhanismide Ministeeriumile; avaldused leiutistele, mis käsitlevad autode ja autokummide tehnilist ekspluatatsiooni ja remonti, peale- ja mahalaadimise mehhaniseerimist, garaažiseadmeid; teede ehitamise ja korrashoiu, sildade, teedematerjalide, teedemasinate täiustamise ja remondi alad — NSV Liidu Autotranspordi ja Maanteede Ministeeriumile; avaldused leiutistele, mis käsitlevad autokummide konstruktsiooni — NSV Liidu Keemiatööstuse Ministeeriumile; avaldused leiutistele, mis käsitlevad ehitus- ja teedemasinaid — NSV Liidu Ehitus- ja Teedemasinatööstuse Ministeeriumile jne.

Põhimääruse § 1 kohaselt võib autor oma leiutise kaitseks enda valikul nõuda kas patendi või autoritunnistuse väljaandmist.

Patendi saamisel on autoril selle leiutise kasutamise kohta ainuõigus. Ettevõtted või organisatsioonid, kes soovivad sellist leiutist kasutada, peavad leiutajalt nõutama vastava loa. Patent antakse autorile 15 aastaks. Patendid kuuluvad iga-aastasele maksumisele. Patendi puuduseks on see, et patendivaldaja peab ise leidma organisatsiooni, kes on nõus patendiga kaitstud leiutise rakendamiseks temaga astuma lepingulisse vahetesse.

Sel põhjusel nõukogude leiutajad kasutavad oma leiutiste kaitseks autoritunnistusi. Pealegi leiab selline kaitse tegelikult soodus-

tusi seadusandluse poolt, kuna Põhimääruse § 3 järgi sel juhul riik hoolitseb leiutise realiseerimise eest ja selle autoril on, peale hüvituse leiutise kasutamisele võtmise eest, veel õigus seaduses ettenähtud soodustustele. Põhimääruse § 4 kohaselt need soodustused ei laiene isikutele, kellele on antud patent. Samuti ei või kasutada soodustusi autoritunnistuste järgi need leiutajad, kellel on ühede leiutiste kohta võetud autoritunnistused, teiste kohta aga patendid (Põhimääruse § 8). Soodustuste saamiseks peab autor, Põhimääruse § 7 kohaselt, temal olevad patendid vahetama autoritunnistuste vastu.

Põhimääruse § 40 kohaselt annavad autoritunnistusi välja NSV Liidu vastavad ministeeriumid NSV Liidu jaoks kehtestatud ühtse vormi järgi (tabel nr. 2).

Tabel nr. 2

Kaotamise korral ei uuendata!

NSV LIIDU MINISTEERIUM.

AUTORITUNNISTUS LEIUTISELE

Nr.

Käesolev autoritunnistus on välja antud

vastavalt juurdelisatud kirjeldusele ja selle lõpposas märgitud leiutise eritunnustele „.....” 195..... a. avalduse nr., alusel.

Tegelik leiutaja on

Autoritunnistus kehtib kogu NSV Liidu territooriumil.

Registreeritud „.....” 195..... a. NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuva Statistika Keskvalitsuse leiutusosakonnas.

NSV Liidu ministri aset:

NSV Liidu ministeeriumi leiutusosak. juhataja:.....

Moskva, „.....” 195..... a.

Põhimääruses on tehtud erand keemilisel teel saadud ainete leiutistele, millele kohta autoritunnistusi ja patente ei anta.

Ravivahendite, maitse- ja toiduainete, uute ravimisviiside ja uute seemnesortide kohta antakse ainult autoritunnistused.

Põhimääruse § 5 kohaselt ei anta patente ja antakse ainult autoritunnistusi:

a) kui leiutis on tehtud seoses leiutaja tööga teadusliku uurimise instituutides, konstruktsioonibüroodes, katsetus-tsehhides, laboratooriumides ja teistes asutistes ning ettevõtetes;

b) kui leiutaja sai leiutise väljatöötamiseks riigilt, kooperatiivselt või ühiskondlikult organisatsioonilt rahalist või muud materiaalselt abi.

«Tehaselise» leiutise juhul on autoritunnistuse saamise õigus organisatsioonil, kus leiutis välja töötati. Patente «tehaseliste» leiutistele ei anta.

Leiutise autor, kes soovib oma leiutist kaitsta autoritunnistuse näol, peab sellest teatama vastava ministeeriumi leiutusosakonnale.

Leiutise avalduse võib esitada nii leiutaja ise, tema pärijad kui ka leiutaja volitusel ettevõtte või asutis (Põhimääruse § 25).

Põhimääruse § 18 p. d kohustab ettevõtteid ja uurimisasutisi osutama leiutajatele abi nende autoriõiguste vormistamisel.

Leiutise avalduses tuleb tähendada leiutise autori perekonna-, ees- ja isanimi, tema tegevusala, töökoht ja leiutise nimetus. Kui avalduse teeb üks kaasautoreist, tuleb avaldajal tähendada ka teiste kaasautorite nimed, nende aadressid, tegevusalad ja töökohad.

Avaldusele lisatakse leiutise kirjeldus ühes vajalike joonistega kolmes eksemplaris.

Põhimääruse § 25 kohaselt tuleb kirjelduses esitada leiutise põhiolu niivõrd täpselt, selgelt ja täielikult, et nähtub leiutise uudsus ja peale selle, et selle kirjelduse alusel oleks võimalik leiutist teostada. Kui leiutis kannab tehnilist-konstruktiiivset iseloomu, peab kirjeldusele lisama veel vastavad joonised.

Avalduse võib koostada vabas vormis, kuid on väga soovitatav siiski kinni pidada järgmistest vormi näidistest.

Avalduse näidis 1.

NSV Liidu ministeeriumi leiutusosakonnale.

Kodanik
(perekonna-, ees- ja isanimi)

Kodakondsus

Tegevusala Sotsiaalne päritolu

Täpne aadress

Avaldus.

Esitades siinjuures loetletud dokumente palun $\frac{n}{me}$ minule $\frac{meile}{välja}$ anda autori-
tunnistus $\frac{minu}{meie}$ poolt iseseisvalt tehtud ja mitte omastatud arvatava leiutise kohta nimetusega

Tallinn, „.....” 195..... a.

Allkiri

Lisade loetelu:

1. Leuitise kirjeldus 3 eks., iga eksemplar lehel.
2. Joonised 3 eks., iga eksemplar lehel.

Suur tähtsus on avalduse tegija õige ja täpse aadressi näitamisel. Ebatäpne aadress toob kaasa selle, et leuitaja ei saa ministeeriumi teatist avalduse käigu kohta ja üksikutel juhtudel võib sel põhjusel autorilt vastuse mittesaabumine põhjustada küsimuse lõpetamist ministeeriumi poolt. Igasugustest aadressi muutustest tuleb seepärast ministeeriumi leitutusosakonda informeerida.

Koostades lisade loetelu, tuleb täpselt üles tähendada lisade nimetused, lisatavate eksemplaride arv ja iga lisa lehtede arv.

Leuitajatel — töolistel ja teenistujatel — on õigus, kui nad seda soovivad, teha ettevõttele, kus nad töötavad, ülesandeks esitada tema nimel avaldus autoritunnistuse saamiseks tema poolt tehtud arvatavale leuitisele. Seejuures on ettevõttel soovitav avaldus koostada järgmise näidise kohaselt.

Avalduse näidis 2.

NSV Liidu ministeeriumi
leitutusosakonnale.

Ettevõtte nimetus

Täpne aadress

Avaldus.

Esitades siinjuures allpoolloetletud dokumendid, palume välja anda autoritunnistus järgmise nimetusega leuitise kohta.

.....
autorile

(perekonna-, ees- ja isanimi, kodakondsus,

.....
kes elab

tegevusala, sotsiaalne päritolu)

(täpne aadress)

Käesoleva avalduse esitamise ülesannet autori poolt kinnitab leuitise autor oma allkirjaga käesoleval avaldusel.

Ettevõtte esindajate allkirjad

Ettevõtte
pitser

Tallinn, „.....” 195..... a.

Leuitise autori allkiri

Lisade loetelu:

1. Leuitise kirjeldus 3 eks., iga eksemplar lehel.
2. Joonised 3 eks., iga eksemplar lehel.

Avaldus on sel juhul soovitav kirjutada ettevõtte blanketil. Avaldus peab kandma ettevõtte esindaja ja autori allkirja. Viimase allkirja puudumine võib hiljem kutsuda esile vaidlusi selle üle, kas leuitaja volitas ettevõtet esitama autoritunnistuse saamise avaldust.

Kui leiutis on tehtud mitme leiutaja poolt, siis peavad avaldusele alla kirjutama kõik leiutajad.

Mitme leiutaja avalduses tuleb näidata, kellega kaasleiutajatest tuleb ministeeriumil pidada kirjavahetust, ära tähendades selle ja teiste leiutajate aadressid.

Ühele avaldusele ei tule mingil tingimusel kanda mitut leiutist, kuna see toob segadust, pidurdab ekspertiisi läbiviimist ja kutsub esile liigse kirjavahetuse.

Kollektiivsetele leiutistele autoritunnistuse saamiseks tuleb avaldus esitada järgmise näidise järgi.

Avalduse näidis 3.

NSV Liidu ministeeriumi
leiutusosakonnale.

Ettevõtte nimetus
Täpne aadress

Avaldus.

Esitades siinjuures allpoolloetletud dokumendid, palume anda välja

(ettevõtte nimetus)

autoritunnistus järgmise nimetusega leiutise kohta

Kõneallosolev leiutis on kollektiivsete kogemuste ja praktika tulemus, mitte aga üksikute leiutajate isikliku algatuse saavutus.

Tallinn, „.....” 195..... a.

Ettevõtte direktori allkiri

Ettevõtte
pitser

Lisade loetelu:

1. Leiutise kirjeldus 3 eks., iga eksemplar lehel.
2. Joonised 3 eks., iga eksemplar lehel.

Avaldus leiutisele patendi nõutamiseks tehakse üldiselt samuti, nagu avaldus autoritunnistuse saamiseks. Avalduses on tarvis tingimata tähendada, et avaldaja soovib oma leiutisele saada patenti.

Peale leiutise kirjelduse ja jooniste (3 eksemplaris) on patendi nõutamisel vaja avaldusele lisada veel Riigipanga kohaliku osakonna kviitung 260 rubla suuruse leiutise avaldusmaksu tasumise kohta.

Patendi nõutamise avalduses peab olema märges selle kohta, et patendi väljaandmiseks ei ole Põhimääruse § 5 loetletud takistusi.

Põhimääruse § 5 loetletud takistused on järgmised:

«Patenti ei anta, vaid antakse autoritunnistus:

a) kui leiutis on tehtud seoses leiutaja tööga teadusliku uurimise instituutides, konstruktsioonibüroodes, katsetus-tsehhiides, laboratooriumides ja teistes asutistes ning ettevõtetes;

b) kui leiutis on tehtud riigiorгани, kooperatiivse või ühiskondliku organisatsiooni ülesandel;

c) kui leiutaja sai leiutise väljatöötamiseks riigilt, kooperatiivselt või ühiskondlikult organisatsioonilt rahalist või muud materiaalselt abi.»

Tuleb erilist tähelepanu osutada asjaolule, et kõneallev märge ei jääks avaldusse sisse võtmata, kuna selleta ei anta avaldusele käiku ja ministeerium on sunnitud tegema selle kohta täiendava järelepärimise, mis kutsub esile viivituse küsimuse otsustamises. Ebaõigete andmete esitamise eest kannab vastutust avalduse esitaja.

Ainult välismaal elunevate välismaalaste suhtes ei ole avalduses kõnealleva märke tegemine sunduslik.

Isik või asutis, kellele autor andis õiguse patendi nõutamiseks, on kohustatud avalduse juurde lisama dokumendi, mis tõestab patendi saamise õiguse üleandmist (õiguse üleandmise leping).

Neil juhtudel, kui siiski Põhimääruse § 5 loetletud takistused patendi saamiseks on olemas, ei või leiutaja oma õigusi patendile teisele isikule, asutisele või organisatsioonile üle anda, kuna tal endal ei ole õigusi patendi saamiseks.

Sel juhul võidakse avaldusega esineda ainult autoritunnistuse saamiseks.

Kui avaldus esitatakse volitatu kaudu, siis tuleb avalduse juurde lisada ka vastav volitus.

Patendi saamise avaldus tuleb koostada järgmise näidise järgi.

Avalduse näidis 4.

NSV Liidu ministeeriumi

leiutusosakonnale.

Kodanik

(perekonna-, ees- ja isanimi)

Kodakondsus

Elukutse Sotsiaalne päritolu

Täpne aadress

Avaldus.

Esitades siinjuures allpoolloetletud dokumendid, palun $\frac{\text{minule}}{\text{meile}}$ välja anda patent $\frac{\text{minu}}{\text{meie}}$ poolt iseseisvalt tehtud ja mujalt mitte omandatud leiutise kohta nimetusega

Ühtlasi teatan, et patendi väljaandmiseks ei ole leiutiste ja tehniliste täiustuste Põhimääruses § 5 näidatud takistusi.

Allkiri

Tallinn, „.....” 195..... a.

Lisade loetelu:

1. Leiutise kirjeldus 3 eks., iga eksemplar lehel.
2. Joonised 3 eks., iga eksemplar lehel.
3. Kviitung 260 rbl. suuruse avaldus-maksu tasumise kohta.

Avalduse olulisemaks osaks nii autoritunnistuse kui ka patendi nõutamisel on arvatava leiutise kirjeldus. Mida hoolikamalt ja täpsemalt kirjeldus koostatakse, seda täielikumalt selgitatakse leiutist ekspertiisi jaoks, seda kiiremini tehakse ekspertiisi.

Kirjeldus tuleb koostada niivõrd selgelt ja täielikult, et leiutise tehniline olemus ja selle põhilised elemendid oleksid seevõrra selged, et kirjelduse järgi oleks võimalik leiutist teostada.

Kirjelduses võib materjalide paigutuse ja kõikide küsimuste selgitamise kord olla mitmesugune, kuid soovitav on siiski kirjeldus koostada alljärgneva skeemi kohaselt, mis on kõige ratsionaalsem ja sunnib kirjelduse koostamisel leiutajat veel kord antud ettepanekut igakülgsest läbi mõtlema.

Kõigepealt tuleb kirjelduse pealkirjaks anda leiutise õige ja täpne nimetus. Kirjeldus ise peab koosnema kolmest peamisest osast:

- a) sissejuhatus;
- b) leiutise tehniline kirjeldus;
- c) lõppsõna.

Kõigis kolmes osas tuleb tingimata käsitleda allpooltoodud küsimusi.

Sissejuhatavas osas on vaja näidata:

- a) missugusesse tehnika-alasse kuulub leiutis;
- b) missugust eesmärki (tehniline ja ökonoomiline) taotleb leiutis;
- c) missugused puudused kõrvaldab leiutis juba teadaolevates konstruktsioonides.

Sissejuhatuses on vaja veel tuua esitatava leiutise majanduslike ja tehniliste eeliste lühike kirjeldus.

Teist osa (leiutise tehniline kirjeldus), kui selles esinevad selgitavad joonised, tuleb alustada jooniste loeteluga ühes tähendusega, mida neis kujutatakse. Järgnevalt kirjeldatakse esitatava konstruktsiooni ehitust tavalisel viisil. Seejuures tuleb joonistel tingimata tähistada konstruktsiooni olulisemad detailid ja kirjelduses neile viidata. See täpsustab kirjeldust, kergendab selle lugemist ja võimaldab leiutise ehitust täpsemalt selgitada.

Pärast ehituse seletust on vaja kirjeldada konstruktsiooni töötamist või selgitada selle kasutamist. Seejuures tuleb samuti viidata jooniste tähistele.

Kui lihtne ka esitatav konstruktsioon on, ikkagi tuleb seda tingimata selgitada üksikasjaliselt ja kirjeldada täpselt selle töötamist.

Teises osas, kui see on võimalik, tuleb tuua ka leiutise peamised mõõted ja materjalid, millest on vaja valmistada esitatava konstruktsiooni detailid jne.

Kui leiutis on suunatud ainete (näiteks: kõvasulam, plastiline mass, kunstväetis jne.) uuele valmistamisviisile, siis on kirjelduses vaja tingimata näidata antud ainete valmistamiseks kasutatavate lähtematerjalide sisalduse piirid, mille juures tekib esitatav

aine. Peale selle on kirjelduses vaja tuua aine saamise konkreetseid (refseptuurilised) näited.

Kolmas, s. o. lõpposa, peab sisaldama täpsed andmed ja ka leiutaja otsuse ettepaneku kasulikkuse ja leiutise kasutamisest loodetava tehnilis-ökonomilise efekti kohta. Selles osas on vaja tuua andmed leiutise katsetamise kohta, vastavad arvutused jne., kui need on leiutajal olemas.

Lõpposas on ühtlasi vaja loetleda need olulised erinevuse tunnused (konstruktiivsed või uued võtted), milles leiutaja näeb uudsusust ja mis on iseloomulikud just antud leiutisele. Tuleb silmas pidada, et ettepaneku tunnustab leiutiseks ikkagi ekspertiis. Selleks, et võimaldada ekspertiisil teha õiget otsust, on vaja leiutise olemust kirjeldada niivõrd täpselt, selgesti ja täielikult, et sellest selguks leiutise uudsus.

Kui avaldajal on ettepaneku kasulikkust iseloomustavaid materjale proovimisaktide, tööstuste või üksikute eriteadlaste otsuste, ökonomilise efekti arvutuste jne. näol, siis tuleb nende dokumentide ära kirjutada lisada kirjelduse juurde vähemalt kahes eksemplaris.

Kirjeldus on soovitatav esitada masinakirjas või äärmisel juhul käsitsi tindiga, kuid mitte mingil juhul pliiatsiga kirjutatult. Kirjutada tuleb selgesti, jättes lehele valged ääred ja ridadele küllaldased intervallid, mis on vajalikud paranduste tegemiseks teksti lõplikul redigeerimisel enne trükki andmist. Paberi formaat ei või olla tavalisest kirjutuspaberi lehest väiksem.

Kirjeldusele kirjutab alla avaldaja või avaldust esitaja asutise esindaja või volinik.

Leiutist selgitavad joonised peavad olema toodud eraldi paberil. Täiesti lubamata on paigutada joonised kirjelduse teksti.

Jooniseid on lubatud valmistada ükskõik missugusel paberil, kalkal jne. Seejuures joonise paberi formaadiks on soovitatav võtta 210×297 mm. Ka on soovitatav joonise üks eksemplar valmistada klišeerimiseks kõlblikul tihedal valgel paberil või kalkal.

Jooniste valmistamisel on vaja kinni pidada tehnilise joonistuse reeglitest ja järgmistest tingimustest:

a) joonistada tuleb tušiga — ainult äärmisel juhul kasutada pliiatsit;

b) paberile tuleb jätta vabad ääred kuni 3—4 sm;

c) jooniseid ei tule värvida, samuti ei tule joonistele märkida mõõtteid;

d) joonistele ei tule teha selgitavaid pealkirju;

e) detailid, millele viidatakse kirjelduses, tuleb märkida numbriga — samadega, mis esinevad kirjelduses;

f) joonise mastaap tuleb valida selline, mis oleks küllaldane joonise kõikide detailide selgitamiseks;

g) jooniste arvu ei piirata.

Ettepaneku uudsuse ekspertiisi tegemiseks vajatakse selliseid jooniseid, mille järgi oleks võimalik selgitada leiutise olemust, s. t.

need peavad olema võrdlemisi skemaatilised ja printsiipiaalsed, sisaldades nii konstruktsiooni üldvaadet kui ka olulisi detaile.

Konstruktiivselt peensusteni väljatöötatud jooniste, samuti töövõi montaažjooniste järgi on väga raske selgitada konstruktsiooni põhimõttelist skeemi. Viimast aga just vajatakse ekspertiisi tegemisel — eriti keeruka konstruktsiooniga masinate või agregaatide juures. Kui avaldajal siiski on ka konstruktiivseid või tööjooniseid, siis tuleb ka need koos skemaatiliste joonistega lisada avalduse juurde, kuna need võivad ettepaneku kasulikkuse hindamisel olla kasulikud.

Joonistele kirjutab alla avaldaja või avaldust esitaja asutise esindaja või volinik.

Ministeeriumi saabunud igale avaldusele tehakse esialgne ekspertiis selleks, et selgitada, kas avalduse tegijale võib välja saata allkirja-teatist tema avalduse läbivaatamisele võtmise kohta.

Kui avaldus rahuldab nõudeid, siis võetakse see läbivaatamisele ja avalduse tegijale antakse hiljemalt 10 päeva jooksul, arvates avalduse saabumise päevast, teatis avalduse läbivaatamiseks vastuvõtmise kohta (Põhimääruse § 31), ühes leiutise nimetuse ja avalduse saabumise päeva tähenemisega (tabel nr. 3).

NSVL

Tabel nr. 3

.....
ministeerium.
Leiutusosakond.
„.....” 195..... a.
Nr.

TEATIS.

Välja antud «Leiutiste ja tehniliste täiustuste põhimääruse» § 31 alusel NSVL Liidu
ministeeriumi leiutusosakonna poolt
selle kohta, et „.....” 195..... a. on vastu võetud avaldus
temale
neile autoritunnistuse väljaandmiseks oletatava leiutise kohta

* Tegelikult leiutajaks on näidatud

Avaldus on saabunud

Avaldusele on lisatud: kirjeldus, joonis

Avalduse, kirjelduse ja joonise üks eks. on kasulikkuse kindlakstegemiseks suunatud

NSVL ministeeriumi
leiutusosakonna juhataja:

Avalduse saabumise päev ongi leiutise esmasuse (prioriteedi) päevaks.

Kui aga mingil põhjusel avaldus ei rahulda nõudeid, siis saadetakse autorile kümne päeva jooksul ettepanek avalduse täiendamiseks puuduvate materjalidega, milleks talle antakse ühekuune

tähtaeg (Põhimääruse § 25). Kui aga avaldus esitati ilma kirjelduseta või vajalike joonisteta, siis loetakse esmasuse päevaks kirjelduse ja jooniste saabumise päeva. Juhul, kui autor oma avaldust vajalike materjalidega ei täienda, loetakse avaldus kehtetuks. Põhimääruse § 27 kohaselt on avalduse tegijal õigus ühe kuu jooksul, arvates avalduse saabumise päevast, teha kirjelduses ja joonistes parandusi ja täiendusi, kusjuures avalduse sisus muudatusi ei tehta.

Saadud materjalide varal tehakse ministeeriumi leiutusosakonnas leiutise uudsuse ekspertiis.

Põhimääruse § 33 kohaselt peab uudsuse ekspertiis lõpetatama hiljemalt kahe kuu jooksul, arvates avalduse saabumise päevast. Ekspertiisi tagajärgede põhjal tehakse otsus kas autoritunnistuse väljaandmise või sellest keeldumise kohta. Esimesel juhul tuleb otsuses näidata leiutise kavandatud formuleering.

Otsus tehakse teatavaks avalduse tegijale. Kui viimane ei nõustu leiutise kavandatud formuleeringuga, tuleb tal esitada vastuvaidlus hiljemalt ühe kuu jooksul. Seejuures on avalduse tegijale antud õigus (Põhimääruse § 34) tutvuda kõigi materjalidega (välja arvatud salajased), mille alusel on tehtud ekspertiisi järeldused. Samuti on tal õigus nõuda, et ära kirjad tema avaldusele vastuseatud materjalidest saadetakstalle tasuta. Vastuvaidlus tuleb ministeeriumil läbi vaadata ühe kuu jooksul. Ministeeriumi poolt selles küsimuses tehtud otsus on lõplik (Põhimääruse § 35).

Vastuvaidlus tuleb esitada alles pärast põhjalikku tutvumist ministeeriumi poolt toodud põhjendustega leiutise uudsuse tagasilükkamise kohta. Kaebuses on tingimata vaja tehniliselt tõestada ministeeriumi poolt tehtud otsuse ebaõigsust ja tuua kõik motiivid, mis võiksid tõestada ettepaneku uudsust, vastandina ministeeriumi poolt toodud väidetele. Seejuures tuleb täpselt seletada, milles see uudsus just seisab.

Siinjuures tuleb leiutajatel silmas pidada, et saanud ministeeriumilt otsuse ära kirja autoritunnistuse väljaandmise kohta, tekib teatud ajavahemik, enne kui ministeerium saab autorile välja saata autoritunnistuse, trükitult vastaval blanketil, ühes leiutise trükitud kirjelduse ja joonistega.

Kõik vormistatud avaldused autoritunnistuste saamiseks leiutiste kohta registreeritakse ettevõtte leiutiste žurnalis järgmise vormi järgi:

Jrk. nr.	Avalduse nr.	Avalduse tegija perekonna-, ees- ja isanimi	Leiutise nimetus	NSVL ministeeriumi leiutusosakonna otsus	Märkused

Vastavalt andmete saabumisele tehakse žurnalis sissekanded. Märkuste lahtrisse märgitakse leiutise realiseerimise kuupäev, ökonomiline efekt ja autori hüvituse tasumise andmed.

Need leiutiste avaldused, mille puhul keelduti andmast leiutiste autoritunnistust, suunatakse ettevõtte ratsionaliseerijate nõukogusse (komisjoni) läbivaatamiseks ja selgitamiseks, kas neile on võimalik välja anda tehnilise täiustuse tunnistust.

TUNNISTUSTE ANDMINE TEHNILISTE TÄIUSTUSTE JA RATSIONALISEERIMISETTEPANEKUTE KOHTA

Põhimääruse § 9 kohaselt antakse tehniliste täiustuste autoreile nende poolt esitatud ja kasutamisele võetud tehniliste täiustuste kohta vastavad tunnistused. Tunnistusi annavad välja need ministeeriumid, peavalitsused, trustid ja ettevõtted, kes võtsid need tehnilised täiustused kasutamisele.

Kui tehniline täiustus on juurutatud ja seda kasutatakse ühe ettevõtte poolt, siis annab autorile tunnistuse see ettevõtte.

Kui tehniline täiustus on juurutatud ja seda kasutatakse ühe peavalitsuse või trusti mitme ettevõtte poolt, siis annab autorile tunnistuse vastav peavalitsus või trust.

Kui tehniline täiustus on juurutatud ja seda kasutatakse mitme peavalitsuse või trusti süsteemi kuuluvate ettevõtete poolt, siis annab autorile tunnistuse vastav ministeerium.

Ministeeriumi, peavalitsuse või trusti ja ettevõtte poolt väljaantava tehniliste täiustuste tunnistuse näidis on toodud alamal (tabel nr. 4).

Tõendite väljaandmise kord kehtib ka ratsionaliseerimisettepanekute suhtes, kuna Tasumaksmise juhendi § 38 kohaselt kahekümne päeva jooksul, arvates vastuvõetud igasuguse ettepaneku kasutamisele võtmise plaani kinnitamise päevast, antakse ettepaneku autorile tõend ettepaneku kasutamiseks vastuvõtmise kohta.

Väljaantud tehniliste täiustuste tunnistused registreeritakse tehniliste täiustuste registreerimise žurnalis järgmise vormi kohaselt:

Tunnistuse nr.	Väljaandmise kuupäev	Tehnil. täiust. nimetus	Autori perek., ees-, isanimi	Märkused

Märkuste lahtris märgitakse juurutamise kuupäev, saavutatud ökonoomiline efekt ja väljamakstud hüvitused.

Tabel nr. 4

Ministeerium

Peavalitsus/trust

AUTORITUNNISTUS

tehnilise täiustuse kohta

Nr.

Käesolev tunnistus on välja antud «Leituste ja tehniliste täiustuste põhimääruse» § 9 alusel kod.

selle kohta, et tema poolt „.....” 195.... a. esitatud tehniline täiustus nimetusega

on pärast väljatöötamist ja proovimist „.....” 195.... a. kasutamisele võetud

Välja antud „.....” 195.... a.

Pitseri
koht

Ettevõtte või organi-
satsiooni juhataja:

(allkiri)

Leiutusinsener:

(allkiri)

Väljavõte «Leituste ja tehniliste täiustuste põhimäärusest»:

«9. Tarvitusele võetud tehnilised täiustused realiseeritakse samas korras kui leiutisedki ja nende autoritel on õigus hüvitusele erilise skaala kohaselt § 3 ettenähtud juhendi alusel ning soodustustele, mis on nende jaoks nähtud ette käesolevas põhimääruses.»

«Tehniliseks täiustuseks, mida hõlmab käesolev juhend, on need ettepanekud, mis parendavad antud ettevõttes või tootmisalal olemasolevaid konstruktsioone või tehnoloogilisi protsesse, kui nende ettepanekute kohta on välja antud autoritunnistus «Leituste ja tehniliste täiustuste põhimääruse» § 9 korras.»

(Tasumaksmise juhendist)

ETTEPANEKUTE JUURUTAMINE

Esitanud leiutise, tehnilise täiustuse või ratsionaliseerimisetepaneku, ilmutab autor sellega oma aktiivset osavõttu rahvamajanduse sotsialistlikust ülesehitustööst. On täiesti arusaadav leiutajate-ratsionaliseerijate soov, et nende ettepanekud võimalikult kiiresti rakendataks tootmisse.

Enne juurutamist peab iga saabunud ettepanek eelnevalt läbi

käima mitu etappi. Ettepaneku saabumisel tehakse kõigepealt kindlaks, kas see on kasulik, kas see tõstab antud ettevõtte või tööstusharu tehnilist taset. Ettepanekute läbivaatamiseks on kehtestatud kindel kord ja tähtajad. Autoritelt saabunud leiutus-ratsionaliseerimissettepanekud tuleb läbi vaadata ettevõtetes kümne päeva, trustides ja peavalitsustes kahekümne päeva ja ministeeriumides kahe kuu jooksul. Tähendatud tähtaja jooksul peab ettepaneku saanud organisatsioon selle kas võtma kasutusele (see tähendab tunnistama kasulikuks), määrama katsetamisele või lükkama tagasi.

Ettevõtte administratsiooni kohuseks on selle eest hoolt kanda, et ettepanekud vaataksid läbi kogenud eriteadlased.

Kasulikkuse otsustamiseks vajab mõnikord ettepanekuga esitav abinõu katsetamist või eksperimenteerimist.

Ettepaneku kasulikuks tunnistamisel tuleb see välja töötada. Sageli tuleb sellest eelnevalt valmistada katse-eksemplar ja kontrollida esitatava abinõu töötamist konkreetsetes tootmistingimustes. Selleks on paljudes ettevõtetes organiseeritud erilised eksperimentaaltöökodad või eksperimentaalbrigaadid, mille olemasolu tagab ettevõttesse saabunud leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimissettepanekute kiire realiseerimise. Eksperimentaaltöökodade organiseerimine on Põhimäärusega pandud ministeeriumide peale.

Saabunud ettepanekute juurutamisel on suur tähtsus ka ettepanekute konstruktiivse väljatöötamise, jooniste valmistamise ja tehniliste arvutuste tegemise õigel organiseerimisel.

Ettevõtte insenerid ja tehnikud peavad olema leiutaja-ratsionaliseerija lähemateks konsultantideks. Nende kohus on autoreid abistada nende loominguiliste ideede vormistamisel ja ettepaneku väljatöötamise protsessis selle konstruktsioonis avastatud puuduste kõrvaldamisel.

Ettevõtte leiutus-ratsionaliseerimisorganid, samuti ettevõtte ametiühingu ja teadusliku insener-tehnilise ühingu organisatsioonid peavad igati kaasa aitama ettevõttes eksperimentaaltöökoja organiseerimisele. Ettevõttes eksperimentaaltöökoja puudumisel tuleb ettepaneku väljatöötamist organiseerida ettevõtte remondi-mehhaanikatsellis. Kui aga mõne suurema ulatusega ettepaneku väljatöötamine pole ettevõttes vastavate seadmete või eriteadlaste puudumisel võimalik, siis tuleb ettevõttel kõrgemalseisva organisatsiooni (trusti, peavalitsuse) kaudu taotleda nende tööde läbiviimist mõnes suuremas ettevõttes või töökojas.

Tuleb arvesse võtta, et kasulikuks tunnistatud ettepaneku rakendamiseks kulub teatud ajavahemik. On selge, et mida suurema ulatusega on ettepanek, seda suurem on ka see ajavahemik. Sageli aga tekivad ettepaneku rakendamises viivitused, mis ei olene raskustest ja takistustest ettepaneku kohandamisel antud tootmis-tehniliste tingimustega, vaid need tekivad ettepaneku mitteõigeaegsest läbivaatamisest, viivitustest ettepaneku läbitöötamisel ja väga sageli ettepaneku tähtsuse alahindamisest. Selline viivitus ettepaneku

rakendamises ei tekita kahju mitte üksnes rahvamajanduse huvidele, vaid avaldab halvavat mõju ka massilise leiutuse ja ratsionaliseerimise arenemisele ettevõttes. Ettepaneku mitteõigeaegne realiseerimine demobiliseerib nii autorit, leiutus-ratsionaliseerimistööst osavõtjaid kui ka neid, kes tulevikus võiksid lülituda leiutus-ratsionaliseerimistöösse. Ametiühingu-organisatsioonid peavad kasutama neile antud ühiskondliku kontrollimise õigust ja igati kaasa aitama ettepanekute kiireks realiseerimiseks.

Kasulikuks tunnistanud või katsetamisele ja eksperimenteerimisele võetavad arvatavad leiutised, millele on nõutud autoritunnistused, suunatakse läbitöötamiseks ja kasutamiseks, ära ootamata leiutise autoritunnistuse väljaandmise küsimuse lõplikku lahendamist, kuna Põhimääruse § 3 kohaselt riik peab hoolitsema selliste leiutiste realiseerimise eest. Mis puutub aga leiutistesse, mille kohta on autor nõutanud patendi, siis neid ei võeta enne küsimuse lõplikku lahendamist kasutamisele, kuna Põhimääruse § 4 kohaselt ei või keegi patendivaldaja nõusolekuta tema leiutist kasutada.

Organisatsioon, kes on tunnistanud teatud ettepaneku väljatöötamise otstarbekaks, peab tagama selle ettepaneku võimalikult kiire ja õigeaegse väljatöötamise. Selle tagamiseks tuleb ettevõttes koostada ettepanekute realiseerimise kalenderplaan (tabel nr. 5). Kalenderplaanis näidatakse ettepaneku registreerimise number, autori perekonna-, ees- ja isanimi, ettepaneku saabumise kuupäev, ettepaneku lühike kirjeldus, vastutava täitja nimi ja katsetamise või juurutamise tähtpäev. Kalenderplaan koostatakse iga kuu kohta ja sellele kirjutavad alla tsehhi (osakonna) juhataja ja leiutusinsener. Plaan kinnitab ettevõtte peainsener.

Tuleb meele pidada, et kalenderplaan võetakse ka katseksemp-lari valmistamisega ja selle tootmistingimustes lõpliku katsetamisega seoses olevad tööd.

Ettepanekute katsetamise ja realiseerimise kalenderplaan täiendatakse pärast igakordset ratsionaliseerijate nõukogu (ratsionaliseerimiskomisjoni) koosolekut, kus vaadati läbi saabunud ettepanekud ja tehti otsuseid nende realiseerimiseks.

Autoril on õigus saada informatsiooni tema ettepaneku väljatöötamise ja rakendamise tööde käigust ja vajaduse korral esineda kaebusega vastavate isikute ebaõige tegevuse peale.

Ettepaneku juurutamise õiguse tagamiseks võib autor võtta osa ettepaneku väljatöötamisest, kuna ettepaneku autor teab kõige paremini, kuidas on tema ettepanekut vaja välja töötada selleks, et seda kohandada konkreetsete tootmistingimustega. Sel põhjusel autori osavõtt ettepaneku väljatöötamisest ja proovimisest soodustab kõigi nende tööde edukat täitmist ettenähtud tähtjaks. Olenevalt ettepaneku iseloomust ja vastava kvalifitseeritud kaadri olemasolust võib organisatsioon asuda ka seisukohale, et ettepaneku väljatöötamisel ja proovimisel saavutatakse paremaid tagajärgi autori osavõtuta. Autori osavõtt ettepaneku väljatöötamise ja proovimise tööddest on sellest, kas ettevõtte, kes organiseeris ettepaneku välja-

Ettevõtte nimetus

Kinnitan.

,....."..... 195..... a.

Peainsener:

Ettepanekute kasutusele võtmise (realiseerimise)

KALENDERPLAAN

195..... a. kuu

Jrk. nr.	Ettepaneku nr.	Autori perek., ees- ja isanimi	Ettepaneku saabumise kp.	Ettepaneku lü- hike kirjeldus	Vastut. täitja nimi	Juurut. tähtp.	
						Plaani järgi	Tegelikult

,....."..... 195..... a.

Tsehhi (osak.) juhataja:

Leiutusinsener (ratsio-
naliseerimisala eest
vastutav töötaja):

töötamise ja proovimise, kutsub autori nendest töödest osa võtma või mitte.

Põhimääruse § 10 kohustab autorit oma ettepaneku realiseerimisele ja selle edasisele arendamisele aktiivselt kaasa aitama.

Ettepaneku väljatöötamisest ja proovimisest osavõtmiseks võib ettevõtte Põhimääruse § 20 alusel autori vajalikel juhtudel vabastada tema põhitööst, säilitades temale palga tema keskmise töötasu suuruses (kui ettepaneku väljatöötamine ja proovimine toimub samas ettevõttes, kus autor töötab) või autorile määratakse selle aja eest tasu ettevõtte poolt, kes organiseeris ettepaneku väljatöötamise ja proovimise (kui ettepaneku väljatöötamine ja proovimine toimub teises ettevõttes).

Kui ettepaneku rakendamine kutsub esile tehniliste normide muutmise, siis määratakse ettevõtte poolt sel alal ka uued tehnilised normid.

Ettepaneku juurutamise kohta koostatakse akt (tabel nr. 6), mis on autorile hüvituse väljamaksmise üheks aluseks. Aktis märgitakse,

Ettevõtte
nimetus

A K T

Sm.
ettepaneku juurutamise kohta.

Meie, allakirjutanud, tsehhi
(osakonna) juhataja sm.
ja leiutusinsener (ratsionaliseerimisala eest vastutav töötaja) sm.
..... töendame, et ettepanek nr.

„.....“ 195..... a.

on juurutatud alates „.....“ 195..... a.

.....tsehhis (osakonnas), mille kohta on koostatud käesolev akt.

Ettepaneku elluviimise edasine jälgimine on pandud sm.
peale.

„.....“ 195..... a.

..... tsehhi (osakonna) juhataja:

Leiutusinsener (ratsionaliseerimisala eest vastutav töötaja):

millal ja missuguses tsehhis on antud ettepanek juurutatud ning kellele on tehtud ülesandeks selle elluviimise edasine jälgimine. Akti koostavad ja sellele kirjutavad alla tsehhi (osakonna) juhataja ja ettevõtte leiutusinsener.

Üleliiduline Ametiühingute Kesknõukogu kohustas käitiskomiteesid teostama igapäevast kontrolli selle üle, et ettevõtte administratsioon peaks kinni leiutus-ratsionaliseerimisetpanekute läbivaatamiseks ettenähtud kümnepäevasest tähtajast ja nõudma leuitiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetpanekute juurutamist administratsiooni poolt kindlaksmääratud tähtaegadeks.

Üleliiduline Teaduslike Insener-Tehniliste Ühingute Nõukogu «VSNITO» kohustas ettevõtete juures moodustatud ühingu algorganisatsioone leuitiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetpanekute väljatöötamisele ja nende tööstusse juurutamisele igati kaasa aitama.

Ettepaneku juurutamisele võtnud organisatsiooni juhataja poolt juurutamise kohustuste mittetäitmist hinnatakse Põhimääruse § 13 kohaselt kui ametialast üleastumist ja mõningatel juhtudel ka kui ametialast kuritegu. Põhimääruse § 13 kohaselt bürokratismi ja viivituse eest leuitiste ja tehniliste täiustuste (see laieneb ka ratsionaliseerimisetpanekute kohta) läbivaatamise, väljatöötamise ja juurutamise alal ning nende autoreile hüvituse väljamaksmisega viivitamise eest vastutavad süüdlased kuni töölt tagandamise ja kohtu alla andmiseni. Viimasel juhul tuleb vastavalt juhinduda

VNFSV KTK § 109 ja 111. Praegu kehtib ka NSV Liidu Prokuratuuri 13. detsembri 1931. a. käskkiri nr. 109/10 «Võitluse tugevdamisest bürokratismiga, viivitamistega ja kuritarvitustega leiutus-alal» (NSV Liidu Prokuratuuri käskkirjade kogumik 1939. a. väljaanne lk. 102) ja NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi määrus 22. maist 1933. a. «Kohtulikust vastutusest bürokratismi, viivitamise ja kahjurluse eest massilise leiutuse alal» (avaldatud ajakirjas «Sovetskaja Justitsija» nr. 12 — 1933. a.).

MÄRKUSE TEGEMINE TÕÖRAAMATUSSE ETTEPANĒKU REALISEERIMISE JA SELLE EEST HÜVITUSE SAAMISE KOHTA

Tõöraamat on dokumendiks, kuhu märgitakse töölise ja teenistuja kogu töökäik. Ühest ettevõtte, asutisest teise ülemineku märkuse kõrval kantakse sellesse raamatusse veel teenistus-alased edutamised ja saadud ergutus- ja autasud. Põhimääruse § 71 kohaselt tuleb tõöraamatusse teha märkus kõigi realiseeritud leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetepanekute ning nende eest makstud hüvituste kohta.

Hüvituse suuruse tõöraamatusse kandmisel on suur tähtsus. Kuna hüvituse suurus oleneb ettepaneku rakendamisel saadavast säästust (mida suurem sääst, seda suurem on hüvitus), siis hüvitus ühtlasi näitab, kui suur on autori panus sotsialistlikku ülesehitustöösse.

AUTORI ISIKLIKUD EESÕIGUSED

Põhimääruse § 72 kohaselt on ettepanekute autoreil teiste samasuguste tingimuste juures eesõigus teaduslike töötajate ametikohtadele vastavais teadusliku uurimise ja katse asutustes ning ettevõtetes.

Autoritunnistustega kaitstud leiutiste autoreile on erimääruse alusel ette nähtud soodustused teaduslike kraadide saamiseks. Leiutiste autoreid lastakse erandina doktori väitekirja kaitsmisele ka juhul, kui neil kandidaadi teaduslikku kraadi ei ole. Väljapaistvate leiutiste autoreile, erilise erandina, võib omistada doktori teadusliku kraadi ka väitekirja kaitsmisel vajaduseta.

AUTORI KOHUSTUSED

Nõukogude seadused, andes ettepaneku autorile rea õigusi ja soodustusi, panevad tema peale ühtlasi ka mõningaid kohustusi.

Põhimääruse § 10 kohaselt peab leiutaja oma leiutise realisee-

rimisele aktiivselt kaasa aitama. Selle ülesande täitmiseks peab leiutaja ettepaneku realiseerimisel esitama ettepanekut läbitöötavale organile kõik temal olevad materjalid, andma seletusi ja konsultatsioone leiutise kohta, et igati kiirendada leiutise rakendamist. Leiutaja peab kaasa aitama tema leiutise juurutamiseks võimalikult kõikides nendes ettevõtetes, kus see on võimalik. Ühtlasi on autori kohuseks jälgida, et ettepanekut läbitöötavad organid peaksid kinni kehtivast korrast ettepaneku läbivaatamisel, läbitöötamisel ja juurutamisel, kasutades seaduses ettenähtud kaebamise õigust kõnealolevate organite ebaõige talitusviisi peale.

Leiutaja peab aktiivselt kaasa aitama ka leiutise edasiseks arendamiseks. Kui esitatud leiutis vajab täiustamist, peab autor igati kaasa aitama selle täiustuse väljatöötamiseks.

Leiutaja ei tohi levitada andmeid tema poolt esitatud leiutise kohta riigi huvide kahjuks.

HÜVITUSE MÄÄRAMINE

Leiutajatel-ratsionaliseerijatel on õigus iga nende poolt esitatud ja kasutamisele võetud leiutus-ratsionaliseerimisetepaneku eest saada hüvitust.

Hüvituse suurus sõltub:

- 1) ettepaneku tehnilisest tähtsusest;
- 2) säästust, mis rahvamajandus saab ettepaneku rakendamisest;
- 3) ettepaneku viimistlemise astmest.

Esimesed kaks näitajat määravad põhihüvituse, kuna kolmas määrab lisahüvituse suuruse.

Põhihüvituse suuruse esimene näitaja (ettepaneku tehniline tähtsus) määrab, missugusesse liiki ettepanek kuulub: kas leiutiste, tehniliste täiustuste või ratsionaliseerimisetepanekute liiki.

Sellest lähtudes on Tasumaksmise juhendi § 9 toodud hüvituste suuruse tabel jaotatud kolme astmikku. Esimesse astmikku on arvatud kõrgemad tasumäärad leiutiste eest, teise astmikku — keskmised tasumäärad tehniliste täiustuste eest ja kolmandasse astmikku — madalamad tasumäärad ratsionaliseerimisetepanekute eest. Tabelis on ette nähtud minimaalsed ja maksimaalsed tasumäärad järgmiselt:

- 1) leiutiste eest vastavalt 200 rbl. kuni 200 000 rbl.;
- 2) tehniliste täiustuste eest vastavalt 150 rbl. kuni 100 000 rbl.
- 3) ratsionaliseerimisetepanekute eest vastavalt 100 rbl. kuni 25 000 rbl. (vt. tabel nr. 7).

Seoses uute hulgihindade määramisega materjalidele kehtestati 1949. aastal täiendus Tasumaksmise juhendi § 9 juurde. Selle täienduse kohaselt leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetepanekute eest, mille kasutamine võimaldab materjalide kulu

Hüvituste suurused leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisettepanekute eest, sõltuvalt ettepaneku rakendamisest saadavast säästust

Aastase säästu summa	Hüvituse suurus autorile		
	leiutise eest	tehnilise täiustuse eest	ratsionaliseerimisettepaneku eest
Kuni 1000 rbl.	30% säästust, aga mitte vähem kui 200 rbl.	25% säästust, aga mitte vähem kui 150 rbl.	12,5% säästust, aga mitte vähem kui 100 rbl.
1000—5000 „	15% + 100 rbl.	12% + 130 rbl.	6% + 65 rbl.
5000—10 000 „	12% + 250 „	8% + 330 „	4% + 170 „
10 000—50 000 „	10% + 450 „	5% + 650 „	2,5% + 350 „
50 000—100 000 „	6% + 2500 „	3% + 1650 „	1,5% + 850 „
100 000—250 000 „	5% + 3500 „	2,5% + 2200 „	1,25% + 1100 „
250 000—500 000 „	4% + 6000 „	2% + 3400 „	1% + 1700 „
500 000—1 000 000 „	3% + 11000 „	1,5% + 6000 „	0,75% + 3000 „
üle 1 000 000 „	2% + 21000 „ (aga mitte rohkem kui 200 000 rubla)	1% + 11000 „ (aga mitte rohkem kui 100 000 rbl.)	0,5% + 5500 „ (aga mitte rohkem kui 25 000 rubla)

vähendamist, tuleb autorihüvituse määramiseks arvatatud aastast säästusummat vähendada:

Metalli kulu vähendamisel	2 korda
Sõe kulu vähendamisel	3 „
Elektrienergia kulu vähendamisel	1,5 „
Metsamaterjali kulu vähendamisel	2,5 „
Ehitusmaterjalide kulu vähendamisel (välja arvatud metsamaterjalid ja metallid)	1,7 „
Keemiliste materjalide kulu vähendamisel	1,4 „
Elektrimaterjalide kulu vähendamisel (välja arvatud metallid)	1,3 „
Muude materjalide kulu vähendamisel	1,1 „

Tasumaksmise juhendi § 10 kohaselt arvutatakse hüvitus leiutiste eest, mis on võetud kasutamisele enne autoritunnistuse väljaandmist, nagu tehnilise täiustuse eest. Hüvituse suuruse ümberarvutamine toimub pärast autoritunnistuse väljaandmist.

Tasumaksmise juhendi § 2 p. 4 kohaselt kehtib tasumaksmise kord ainult nende ratsionaliseerimisettepanekute kohta, mis otsestest parandavad tootmisprotsessi sisseseadete, materjalide või tööjõu efektiivsema kasutamise teel. Majanduse organisatsiooni ja juhtimise parandamist käsitlevaid ratsionaliseerimisettepanekuid Tasumaksmise juhend ei hõlma. Selliste ettepanekute suhtes pole hüvituse määrasid ette nähtud ja nende autoreid premeeritakse organisatsiooni juhataja äranägemisel, kuid mitte leiutus-ratsionaliseerimistööks ettenähtud summadest.

Põhimääruse § 69 ja Tasumaksmise juhendi § 3 ja 16 kohaselt makstakse hüvitusi ettepanekute eest, mis on võetud kasutamisele.

Erand on tehtud hüvituse maksmises perspektiivettepanekute eest, mis lahendavad suuri tehnilisi probleeme ja mida ei saa kasutada enne vastavate tingimuste loomist rahvamajanduses. Kuna hüvituse suuruse määramiseks pole siin aluseid võimalik ette kindlaks määrata, siis Tasumaksmise juhendi § 17 kohaselt määratakse hüvituse suurus ja selle tasumise tähtaeg ministeeriumi poolt, kooskõlastatult NSV Liidu Riikliku Plaanikomiteega.

Põhihüvituse suuruse teine näitaja (ettepaneku rakendamise eest rahvamajandusele saadav sääst) määrab, kui võrd ettepaneku rakendamise eest väheneb tööhulk kas elava tööjõu või materjalides ja tootmisvahendites kehtastatud tööjõu näol, võrreldes sellega, kui palju kulutati tööjõudu sama efekti saamiseks enne tähendatud ettepaneku rakendamist. Selles vahes väljendub rahvamajandusele saavutatava säästu suurus.

Kuna ettepaneku rakendamise eest saavutatav sääst avaldub omahinna alanemises, siis säästu ja omahinna alanemise suurus määratakse Tasumaksmise juhendi § 32 kohaselt kindlaks enne ettepaneku kasutamisele võtmist kehtiva omahinna plaanilise kalkulasiooni võrdlemisega ettepaneku kasutamisele võtmisest tingitud toodangu omahinna plaanilise kalkulasiooniga. Arvesse võetakse seejuures sääst, mis saadakse ettepaneku kasutamise eest esimese aasta jooksul. Kuna leiutise täielik rakendamine nõuab pikemat aega, siis hüvituse õige ja täpsemaks arvutamiseks võetakse arvesse selle aasta sääst, mis leiutise kasutamise eest viiel aastal on suurim.

Sellest tingituna makstakse leiutise autorile hüvitust ettepaneku kasutamise eest esimesel aastal saavutatud säästu alusel. Leiutise kasutamise laienemisel järgneval neljal aastal tehakse igal aastal säästu ümberarvutus tegeliku kasutamise andmete alusel. Kui sääst osutub suuremaks eelmise aasta omast, makstakse autorile täiendav hüvitust.

Autori hüvituse arvutamiseks määratakse ühe aasta sääst antud aasta tootmis-tehnilise-finantsplaani alusel. Kui aga ettepaneku kasutamine langeb perioodile, mis hõlmab kaht aastat, s. t. kui ettepaneku elluviimine algas aasta keskel, siis arvutatakse sääst jooksva aasta ülejäänud osa eest antud aasta tootmis-tehnilise-finantsplaani alusel, kuna sääst kaheteistkümne kuuni puuduva aja eest arvutatakse järgneva aasta tootmis-tehnilise-finantsplaani alusel. Kui aga viimane on teadmata, siis samuti jooksva aasta tootmis-tehnilis-finantsplaani alusel.

Sellisel määral määratakse säästu nimetatakse «tingimuslikuks aastaseks säästuks». Ettepaneku tegeliku kasutamise ulatuses saadud säästu nimetatakse «tegelikuks säästuks».

Säästu ja hüvituse arvutuse näide.

Masinaehitustehase brigadiirilt sm. A. Kaselt saabus ettepanek valmistada treipingi juurde lisaseade, mis vähendab detaili «A» töötlemise aega 2 tunni võrra ja võimaldab säästa musta metalli 16,6% võrra.

Ettepanek tunnistati tehniliseks täiustuseks, võeti vastu ja selle juurutamise plaan kinnitati tehase poolt.

Plaaniosakonnast saadud andmeil tuleb tehasel selliseid detaile valmistada aastas 1000 tükki. Detaili tootmiseks kuluva normeeritud materjali väärtus on 100 rubla.

Tootmis-tehnilis-finantsplaani järgi on lisakulud järgmised:

tsehhi lisakulud 120%;
 üldtehaselised lisakulud 80%.

Detaili «A» töötlemise ajannorm on 200 tundi. Töö kategooria — V. Selle kategooria tariifitasu on 1 rubla 75 kop. normtunni eest.

Arvutus.

Kulutused	Enne ettepanekut		Pärast ettepanekut		Ökonoomiline efekt (rbl.)
	Ühikule (rbl.)	Aastatoodangu eest (tuh. rbl.)	Ühikule (rbl.)	Aastatoodangu eest (tuh. rbl.)	
Tööjõud:					
a) inim-tunnid	200	200 000	198	198 000	2000
b) rbl.	350	350,0	346,50	346,5	3500
Tsehhi lisakulud	420	420,0	415,80	415,8	4200
Üldtehas. lisakulud	280	280,0	277,20	277,2	2800
Must metall	60	60,0	50,00	10,0	10000
Värv. metall	10	10,0	10,00	5,0	—
Mitmesugune materjal	5	5,0	5,00	10,0	—
Kütus	10	10,0	10,00	15,0	—
Elektrienergia	15	15,0	15,00	50,0	—
	1150	1150,0	1129,50	1129,5	20 500

Seega aastane sääst käesoleva ettepaneku kasutamisest on 20 500 rbl.

Kehtiva korra kohaselt tuleb metalli säästu summat vähendada kahekordselt:

$$10\,000 \times 0,5 = 5\,000$$

ja arvata üldisest säästusummast maha

$$20\,500 - 5000 = 15\,500 \text{ rbl.}$$

Sellest summast 15 500 rbl. tulebki arvutada autori hüvitus.

Kuna ettepanek kuulub tehniliste täiustuste liiki, siis Tasumaksmise juhendi § 9 kohaselt tuleb ettepaneku autorile maksta 5% + 650 rbl.,
 s. t.

$$\frac{15\,500 \times 5}{100} + 650 = 1425 \text{ rbl.}$$

Kui ettepaneku kasutamise ülatus on ettepaneku kasutamisele võtmisel täpselt teada, siis arvutatakse sääst nende andmete alusel. Kui näiteks ettepaneku kasutamisele võtmisel on teada, et ettepanekut kasutatakse vähem kui üks aasta, siis arvutatakse sääst tegeliku kasutamise aja eest.

Ettepaneku järgi, mis puutub üksikutesse ühekordsetesse tellimistesse, arvutatakse sääst antud tellimise või tellimise osa ulatuses.

Säästu arvutus peab määrama ettepaneku kasutamisele võtmisest saadava tegeliku säästu. Seepärast, kui ettepaneku kasutamisel esineb kulutuste vähenemine ühes teatud tootmispiirkonnas, samal ajal aga suurenevad kulud teistes tootmispiirkondades, siis tuleb see kulude suurenemine arvesse võtta säästu arvutamisel. Seejuures säästu arvutamisel ei võeta arvesse kulusid, mis on tekkinud seoses ettepaneku kasutamisele võtmise võimaluste selgitamisega, nagu: jooniste, mudelite, katseliste eeskujude jne. valmistamine.

Säästu arvutatakse teisiti juhtudel, kui ettepaneku kasutamine vähendab või kõrvaldab toodangust praagi, alandab teatud ehitusobjekti ehituskulusid või alandab toodangu omahinda.

Ettepaneku järgi, mis vähendab või kõrvaldab toodangust praagi, määratakse sääst olenevalt praakesemete hulga vahest enne ja pärast ettepaneku kasutamist. Praakesemete hind määratakse lähtudes andmeist praagi läbi saadud kahjude kohta viimase kuue kuu jooksul enne ettepaneku rakendamist. Arvestamisele kuulub ainult neil põhjustel esinenud praak, mille kõrvaldab autori ettepanek.

Teatud ehitusobjektide ehituskulude alandamisest saadavaks aastaseks säästuks loetakse 30% kõikide ehitusobjektide ehituskulude alanemise kogusummast, mis saavutatakse antud ettepaneku rakendamisega.

Toodangu omahinna alandamisele suunatud ettepanekute järgi arvutatakse sääst enne ettepaneku rakendamist kehtiva toodangu omahinna plaanilise kalkulatsiooni võrdlemise teel toodangu omahinna plaanilise kalkulatsiooniga, milles on arvesse võetud ettepaneku kasutamine. Seejuures viimane kalkulatsioon koostatakse samade hindade, kuid uute tehniliste normide alusel, mis rakendatakse seoses ettepaneku kasutamisele võtmisega.

Ülaltoodud säästu suuruse määramise kord on kehtiv ka ettepanekute suhtes, mis tõstavad toote kvaliteeti või pikendavad selle tööiga. Seejuures säästu ei saavuta küll tootja, vaid paremakvaliteedilise toote kasutaja, kellel uue toote tööea kestel oleks tulnud kasutada madalama kvaliteediga toodet suuremal arvul. Antud juhul ei ole aga mingisugust tähtsust sellel, kes saavutab säästu, kuna lõpptulemusena saavutab säästu meie sotsialistlik plaanimajandus, kellel sotsialistliku ühiskonna vajaduste rahuldamisel avaneb võimalus vähendada vastavalt tööhulka. Saavutatud efekti kindlaksmääramiseks tuleb kõrgemakvaliteedilist toodet võrrelda nii mitme madalamakvaliteedilise tootega, mida peaks kasutama kõrgemakvaliteedilise toote tööea kestel.

Omahinna vahe uue tooteühiku ja sellise hulga vanade tooteühikute vahel, mis vastab asendatud uuele tooteühikule, kujutabki ühe ühiku säästu, mis tuleb võtta aluseks ettepaneku rakendamisega

saavutatud säästu arvutamisel. On võimalik, et uue tooteühiku omahind on suurem kui vanal tooteühikul. See esineb siis, kui kvaliteedi parandamisega suurenevad ka toote valmistamise kulud. Sel puhul arvestatakse uue tooteühikuga saavutatud säästust maha omahinna vahe.

Sellist säästu arvutamist ei saa kasutada juhul, kui ettepanekust saavutatav kvaliteedi paranemine väljendub kujul, mis ei võimalda säästu määrata suhteliselt uue ja vana toote juures (näiteks: tööea, vastupidavuse ja teiste võrdlevate omaduste andmete mitteesinemine). See on juhul, kui kvaliteedi paranemine esineb toote juures nimelt esteetilisest vaatekohast. Selliste ettepanekute sääst määratakse Tasumaksmise juhendi § 11 kohaselt, s. t. sellised ettepanekud kuuluvad, nagu töötingimusi ja ohutustehnikat parandavad ettepanekud, nende ettepanekute liiki, mis säästu ei anna. Hüvituse suurus neil juhtudel määratakse ettepanekut ellu viinud organisatsiooni juhataja poolt vastavalt ettepaneku tegelikule väärtusele.

Kui ratsionaliseerija ettepanekul tuuakse üle mõnest teisest ettevõttest või võetakse kirjandusest leiutus-ratsionaliseerimisetpanek, siis võib Põhimääruse § 22 ja Tasumaksmise juhendi III osa korras autorit hüvitada premeerimise korras kui ettepaneku juurutamisele kaasaaitamise eest. Sel juhul tehakse kindlaks ettepaneku kasutamisest saavutatav sääst ja selle alusel arvutatakse tingimuslik autoritasu, mille järgi määrataksegi summa suurus, mille ulatuses võib premeerimine toimuda (15% suuruses tingimuslikust autoritasu summast).

Kui aga isik, kes kogemuste vahetamise korras esitas ettepaneku, ise ettepaneku realiseerimisele aga kaasa ei aidanud, siis ei tule temale ka preemiat maksta.

Juhul, kui kogemuste vahetamise korras juurutatavat ettepanekut täiustatakse, siis vormistatakse selline täiustusettepanek kui iseseisev ettepanek.

Ettepanekute eest, mis võimaldavad suurendada toodete sortimenti, ei tasuta autorihüvitusi leiutus-ratsionaliseerimissumma-dest.

Nagu ülalpool nägime, makstakse autoritele hüvitusi kasutamisele võetud ettepanekute eest, lähtudes säästust, mis saavutatakse ettepaneku kogu ü h e a a s t a s e s t kasutamisest.

See tähendab, kui ühes ettevõttes rakendatud tehniline täiustus või ratsionaliseerimisetpanek võeti esimese aasta (arvestusaasta) kestel kasutamisele ka mõnes teises ettevõttes kas autori initsiatiivil, kogemuste vahetamise korras või kõrgemalseisva organisatsiooni korraldusel, siis tuleb selle ettepaneku järgi autori hüvituse ümber arvutada ja seejuures arvesse võtta teistes ettevõtetes selle ettepaneku rakendamisest arvestusaasta lõpuni saavutatav sääst. Leiutiste kohta kasutatakse seda põhimõtet juhul, kui ühes ettevõttes rakendatud leiutist on hakatud kasutama teistes

ettevõtetes viie aasta jooksul, arvates päevast, millal selle võttis kasutamisele esimene ettevõte.

Sellest järeldub, et autoreil ei ole õigusi täiendavale hüvitusele oma ettepaneku eest juhul, kui nende ettepanekute kasutamine laienes samas ettevõttes või need võeti kasutamisele teistes ettevõtetes pärast ettenähtud arvestusperioodi lõppu: leiutiste suhtes — pärast viieaastast ja teiste ettepanekute suhtes — pärast üheaastast kasutamist, arvates sellest päevast, millal need võeti kasutamisele esimeses ettevõttes.

Hüvituse määramiseks tuleb sääst arvutada kahe kümne päeva jooksul, arvates vastuvõetud ettepaneku kasutamise plaani kinnitamise päevast.

Põhimääruse § 23 kohaselt lahendatakse vaidlused hüvituste suuruse kohta administratiivkorras kõrgemalseisva organisatsiooni juhataja poolt. Ministri (keskasutise juhataja) otsus selles küsimuses loetakse lõplikuks.

Hagid ettepanekute eest hüvituse maksmise korra ja tähtaegade rikkumise kohta lahendatakse üldises kohtukorras.

Säästu arvutused kinnitavad nende organisatsioonide või ettevõtete juhatajad, kes võtsid need ettepanekud kasutamisele.

Mõnes tööstusharu süsteemis on organisatsioonide ja ettevõtete juhatajate õigusi säästu arvutuste kinnitamisest piiratud. Nii näiteks on NSV Liidu Laiatarbe Tööstuskaupade Ministeeriumi süsteemis kehtestatud kord, et säästu arvutusi kinnitatakse:

- a) ettevõtetes — kuni 200 tuh. rublani;
- b) peavalitsustes ja trustides — kuni 1,0 milj. rublani.

Leiutus-ratsionaliseerimistöö tähtsamaks näitajaks on leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetpanekute rakendamise saavutatav ökonoomiline efekt. Seepärast ökonoomilise efekti — säästu arvutamise meetoditega ei pea tuttavad olema üksnes plaaniosakonna töötajad, kes tegelikult teevad säästu arvutusi, vaid ka leiutus-ratsionaliseerimisala eest vastutavad töötajad. Sest ettepanekutega saavutatavat säästu ei tule arvutada ainult pärast ettepaneku tegelikku rakendamist, ainult autorihüvituse suuruse määramiseks. Ettepaneku orienteeruv ökonoomiline efekt on vaja määrata juba selle saabumisel ettevõttesse selleks, et omada umbkaudsetki ettekujutust ettepaneku otstarbekusest.

Ettepanekuga saavutatavat säästu on vaja arvutada ettepaneku väljatöötamise algstaadiumil selleks, et vältida ettepanekuga esitatava abinõu igasuguseid ümber tegemisi ja juba väljatöötamise alguses valida kõige kasulikum variant.

Kuid ka leiutajad-ratsionaliseerijad peavad nende poolt esitatavate ettepanekute ökonoomilise efekti arvutamise meetoditest omama teadmisi, kuna see võimaldab neil endil hinnata oma ettepanekut ka ökonoomilisest seisukohast, mitte piirdudes üksnes küsimuse tehnilise lahendamisega.

HÜVITUSTE MÄÄRAMINE ETTEPANEKUTE EEST, MIS SÄÄSTU EI ANNA

Juhul, kui ettepaneku rakendamine ei anna säästu (või kui säästu kindlakstegemine osutub võimatuks) ja selle tähtsus seisneb kas töötingimuste ja ohutustehnika või toodangu kvaliteedi parandamises, siis määrab ettevõtte või asutise juhataja ettepaneku autorile hüvituse. Hüvituse suurus määratakse vastavalt ettepaneku tegelikule väärtusele. Tegelik väärtuse määramiseks tuleb sellist ettepanekut võrrelda mõne teise sama tähtsusega ettepanekuga, mis säästu annab, ja vastavalt sellele määrata ka hüvitus.

Tasumaksmise juhendis ei ole eraldi öeldud, kui suur on hüvituse alammäär ettepanekute eest, mis säästu ei anna. See asjaolu on kutsunud ettevõtetes esile tasumaksmise juhendi mitmeti tõlgitsemise selles osas.

Tasumaksmise juhendi üldmõiste kohaselt, mis on väljendatud sama juhendi § 9, on hüvituse alammääraks ka ratsionaliseerimisetpanekute eest, mis säästu ei anna, 100 rubla, tehniliste täiustuste eest — 150 rubla ja leiutiste eest — 200 rubla.

Sellel seisukohal asuvad ka NSV Liidu ministeeriumid, mis nähtub nende poolt kinnitatud leiutus-ratsionaliseerimistö juhenditest.

Nii näiteks NSV Liidu Laiatarbe Tööstuskaupade Ministeeriumi poolt 28. detsembril 1953. a. kehtestatud leiutus-ratsionaliseerimistö juhendi punktis 45 on see seisukoht väljendatud järgmiselt:

«Tasumaksmise juhendi kohaselt hüvituse summa ratsionaliseerimisetpanekute eest, mis kas annavad säästu või ei anna säästu, peab olema mitte alla 100 rubla, tehniliste täiustuste eest — 150 rubla ja leiutiste eest — 200 rubla.»

LISAHÜVITUSTE MÄÄRAMINE

Erinäitajate olemasolul võib autor teatud juhtudel saada oma ettepaneku eest veel lisahüvitust.

Nii näiteks võidakse ministri või keskasutise juhataja korraldusel autorile hüvituse määra kõrgendada leiutiste puhul, mis avastavad uusi tootmisharusid või loovad uusi väärtuslikke materjalide liike, värviliste metallide, masinate või saaduste asendajaid, mida NSV Liidus varem ei ole toodetud. Sõltuvalt leiutise tähtsusest võib sellistel juhtudel autorile suurendada hüvitust kuni 100% võrra; võrreldes hüvituse põhimääradega. Samuti võidakse autorile suurendada hüvitust kuni 300% võrra, võrreldes põhimääradega, juhul, kui ettepanekut ei saa rahvamajanduses ellu viia massiliselt, vaid kasutatakse vähesel määral või toodangu individuaalse väljalaske korras, millest tingitud ettepaneku kasutamisele võtmisest

saavutatud säästu alusel arvutatav põhihüvitus ei vastaks ettepaneku tähtsusele.

Autori hüvitust kõrgendatakse juhtudel, kui keeruline leiutis või tehniline täiustus on esitatud sellisel kujul, mis ei nõua selle kasutamisele võtmisel täiendavat väljatöötamist või jälle vähendab väljatöötamise ulatust. Neil juhtudel lisatasu suurus oleneb autori poolt avaldatud ettepaneku väljatöötamise astmest.

Ettepanekuga üheaegselt tehnilise projekti esitamise eest kõrgendatakse autori hüvitust kuni 10% võrra, tööjooniste esitamise eest — kuni 20% võrra ja mudelite esitamise eest — kuni 30% võrra põhihüvituse määrast.

Autorihüvituse sellise kõrgendamise eesmärgiks on stimuleerida autori aktiivset osavõttu tema ettepaneku väljatöötamisest ja realiseerimisest.

HÜVITUSE MÄÄRAMISE ERITINGIMUSED

Kasutamisele võetud ettepaneku eest hüvituse saamise õigus on tõelisel autoril. Kui aga ettepanek on mitme isiku autorluse objektiks, siis on hüvituse saamise õigus kõigil tõelistel autoritel. Seejuures leiutiste autoreile tasutakse hüvitus eranditult kõikidel juhtudel, olenemata autori teenistuslikust seisundist organisatsioonis, kus leiutis võeti kasutusele.

Eri tingimused on kehtestatud tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetepanekute autoreile hüvituste maksmisel. Nimelt Tasumaksmise juhendi § 19 kohaselt tasutakse hüvitused tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetepanekute eest, mis otseselt kuuluvad autori töö valdkonda:

a) inseneridele, tehnikutele, meistritele, töölistele, teadusliku uurimise instituutide töötajatele, konstruktoritele, tehnoloogidele jt. — tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetepanekute eest, mis kannavad algupärast iseloomu tehnilise loomingu elementide olemasolul;

b) direktoritele, peainseneridele, peatehnoloogidele, peametallurgidele, peamehaanikutele, peaenergeetikutele, tsehhide ja osakondade juhatajatele — algupäraste tehniliste täiustuste eest.

Seejuures küsimuse ettevõtte direktori või tema asetäitja hüvitamisest lahendab kõrgemalseisev organ.

Ülaltoodust nähtub, et tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetepanekute eest hüvituse saamine ei olene üksnes autorlusest ja ettepaneku kasutamisele võtmise tõigast, vaid see oleneb ka autori teenistuslikust seisundist.

Nimelt tasutakse tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetepanekute autoritele hüvitused kõikidel juhtudel siis, kui need ettepanekud ei kuulu autori töövaldkonda. Kui aga ettepanek kuulub juurutamisele autori töövaldkonnas, siis tasutakse hüvitus autorile ainult juhul, kui tema ettepanek kannab algupärast ise-

loomu ja kui ettepanekus esinevad tehnilise loomingu elemendid. See reegel on kehtiv tööstuse insener-tehniliste töötajate, meistrite ja ka reatöölaliste suhtes. Tööstuse keskmise ja kõrgema astme töötajad ei saa aga ratsionaliseerimisetepanekute eest üldse hüvitusi. Tehniliste täiustuste eest saavad nad hüvitusi ainult juhul, kui need on al g u p ä r a s e d.

Ülaltoodud Tasumaksmise juhendi § 19 nõuetest tuleb kinni pidada ka hüvituse maksmisel ratsionaliseerijate kompleksbrigaadide poolt esitatud ettepanekute eest. Juhul, kui kõikidel brigaadi liikmetel pole õigust saada hüvitust brigaadi poolt väljatöötatud ettepanekute eest, siis makstakse hüvitused välja ainult nendele brigaadi liikmetele, kel selleks on õigus. Kompleksbrigaadi igale üksikule liikmele makstakse ettevõtte poolt hüvitus brigaadi kõikide liikmete poolt allakirjutatud hüvituse jaotuskava alusel. Hüvituse summa jaotamisel võetakse brigaadi poolt arvesse, mil määral brigaadi iga liige on nende ühisest loomungulisest tööst osa võtnud.

HÜVITUSTE MÄÄRAMINE KOLLEKTIIVSETE LEIUTISTE EEST

Põhimääruse § 37 märkuse kohaselt antakse kollektiivsete leiutiste eest autoritunnistused organisatsiooni nimele. Tasumaksmise juhendi § 20 kohaselt antakse selliste leiutiste eest hüvitused sama organisatsiooni juhatajale, kes selle summa arvel premeerib antud leiutise väljatöötamisest osavõtnud isikuid.

HÜVITUSTE MÄÄRAMINE UUTE SEEMNESORTIDE ARETAMISE JA OLEMASOLEVATE SEEMNESORTIDE PARENDAMISE EEST

Hüvitusi määratakse ka uute seemnesortide aretamise ja olemasolevate seemnesortide parendamise eest. Hüvituse saamise õigus on autoritel-seleksionäridel, seleksioonijaamadel ja ka üksikutel isikutel väljaspool seleksioonijaamu. Määruse alusel antakse autoritele välja autoritunnistused ja sordi parendamise tunnistused. Uue sordi autoriks loetakse see seleksionäär, kes juhtis seemnesordi aretamise töid kuni selle üleandmiseni riiklikule sordikatsejaamale. Kui aga seleksionääri töö oli enne riiklikule sordikatsejaamale üleandmist katkestatud, seemnesort aga tegi läbi väikese esialgse katse, kestusega mitte alla üht aastat ja ülejäänud töö lõpetati teise isiku poolt, siis esimene seleksionäär ja selle tööd jätkaja teine isik loetakse kaasautoriteks.

Hüvitus makstakse välja ühekordse preemia ja iga-aastase hüvituse näol. Ühekordne preemia 10 000 rublast kuni 100 000 rublani makstakse kindlaksmääratud korras rajoneeritud sortide eest, mis

võtavad oma alla külvipinnad: terakultuurid — mitte alla 1000 ha ja kaunviljalised ning õlikultuurid või rohttaimed mitte alla 200 ha. Iga-aastase hüvitusena makstakse 6 kop. igalt hektarilt — olemasoleva seemnesordi aretamise eest ja 4 kop. hektarilt — olemasoleva seemnesordi parendamise eest. Iga-aastane hüvitus makstakse eelarveaasta algul eelmise aasta külvipinna alusel. Iga-aastane hüvitus jaotatakse järgmiselt: 50% hüvitusest (kuid mitte üle 50 000 rubla) makstakse autorile, 5% seleksioonijaama sellele direktorile, kelle direktoriks oleku ajal aretati või parendati seemnesorti, ja ülejäänud 45% määratakse direktori käsutusse nende isikute premeerimiseks, kes võtsid osa uue seemnesordi aretamisest või olemasoleva seemnesordi parendamisest.

HÜVITUSTE MÄÄRAMINE HAIGUSTE UUTE RAVIMISVIISIDE EEST

Tasumaksmise juhendi § 15 kohaselt määratakse hüvituse suurus haiguste uute ravimisviiside väljatöötamise eest nende autoritele NSV Liidu Tervishoiu Ministeriumi poolt ja veterinaaralal NSV Liidu Põllumajanduse Ministeriumi või NSV Liidu Sovhooside Ministeriumi poolt alluvuse järgi.

STALINI PREEMIAD

Suur tähtsus leiutus-ratsionaliseerimistöö arenemisele Nõukogude Liidus on 1939. aastal kehtestatud Stalini preemiail paremate leiutiste ja tootmistöö meetodite põhjalike täiustuste eest. Nende preemiate määramisele suhtuvad nõukogude inimesed mitte üksnes kui meie saavutustele, vaid vaatavad sellele ka kui üleskutsele tõhustada veelgi tööd meie teaduse ja tehnika edasiviimise alal.

Stalini preemiad määratakse kolmes suuruses: esimene — 150 000 rubla, teine — 100 000 rubla ja kolmas — 50 000 rubla. Stalini preemia saanud isikutele omistatakse «Stalini preemia laureaadi» nimetus.

Kõneallolevad preemiad antakse nende leiutiste ja tootmistöö meetodite põhjalike täiustuste eest, mis on tööstusse rakendatud selle möödunud aasta jooksul, mille eest määratakse preemiad. Preemiad määratakse nii individuaalleiutajatele kui ka leiutajate kollektiividele. Leiutajate kollektiivile määratud preemiad jaotatakse kollektiivi liikmete vahel järgmiselt: kahest isikust koosneva kollektiivi puhul jaotatakse preemia nende vahel võrdselt; kolmest isikust koosneva kollektiivi puhul antakse kollektiivi juhatajale pool preemia määrast, kuna teine pool jaotatakse võrdselt ülejäänud kahe isiku vahel; neljast ja rohkem isikust koosneva kollektiivi puhul antakse kollektiivi juhatajale üks kolmandik preemia mää-

rast, kuna kaks kolmandikku jaotatakse võrdselt ülejäänud kollektiivi liikmete vahel.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuvale Stalini Preemiate Komiteele esitavad leiutisi ja tootmistöö meetodite põhjalikke täiustusi Stalini preemia saamiseks teaduslikud asutised, kõrgemad õppeasutised, ministeeriumid, ametkonnad ja ühiskondlikud asutised.

Stalini preemia saamiseks esitatud töö juurde tuleb lisada autoritunnistuste ärakirjad, proovimisaktid, tööstusse rakendamise kohta väljaantud käskkirjad ja määrused, ekspertide otsused, asutiste arvustused jne.

Leiutiste ja tootmistöö meetodite põhjalike täiustuste kirjeldused ühes ülalloeletud materjalidega esitatakse neljas eksemplaris. Joonised ja skeemid, samuti salajased tööd esitatakse ühes eksemplaris.

Asutis, kes esitab töö Stalini preemia taotlemiseks, saadab NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuvale Stalini Preemiate Komiteele vastavasisulisel kirja, milles toob ära autori perekonna-, ees- ja isanime; töö nimetuse, selle lõpetamise ja rakendamise aja; töö üldise hinnangu, selle realiseerimise ulatuse ja rakendamise tehnilis-ökonomilised näitajad. Kirjale kirjutab alla asutise juhataja. Ühe asutise poolt mitme töö premeerimiseks esitamisel tuleb iga töö esitada eraldi kirja juures.

Mitme isiku töö premeerimiseks esitamisel tuleb kaastaotlejate kollektiivi arvata ainult põhiautoreid, kes loominguiliselt võtsid osa töö täitmisest. Seejuures tuleb tingimata näidata, kes neist oli tööde juhataja. Juhul, kui tööde juhatajat kui niisugust polnud olemas, tuleb see märkida tööde esitamise kirjas.

Asutise kirja juurde tuleb lisada töö lühike annotatsioon, ühes äratähendamisega, kus, millal ja mis ulatuses on see realiseeritud ning millised on selle juurutamise tehnilis-ökonomilised tulemused. Annotatsioonile kirjutavad alla töö autorid. Peale selle tuleb asutise kirja juurde lisada veel: teaduslik-tehnilise nõukogu protokoll töö Stalini preemia saamiseks esitamise kohta, ühes kõikide esitatavate autorite loeteluga; õiend esitatavate isikute loominguilise osavõtu kohta ühes täpsete ja konkreetsete andmetega iga kaas autori poolt sooritatud tööde kohta, allakirjutatud asutise direktori, parteiorganisatsiooni sekretäri ja ametiühingu-organisatsiooni esimehe poolt; andmed autorite kohta, isiklikult autorite poolt alla kirjutatud ja tõestatud asutise juhataja poolt. Andmetes tuleb märkida perekonna-, ees- ja isanimi, sünniaasta, parteilisus, rahvus, eriala, aunimetus (Stalini preemia laureaatidel tuleb näidata preemia saamise aasta), teaduslik kraad ja nimetus, töökoht, ametikoht, töökohta ja kodune aadress ning telefoni number.

Kõik asutise kirja juurde lisatavad materjalid esitatakse kolmes eksemplaris — salajaste tööde kohta aga ühes eksemplaris.

Iga esitatav töö köidetakse või koondatakse kaante vahele: eraldi leiutist käsitlevad materjalid ja eraldi asutise kirja juurde

lisatavad dokumendid. Kõidetal või kaantel tuleb märkida: tööd esitava asutise nimetus, töö nimetus ja autorite nimed. Salajaste tööde kõidetele või kaantele töö nimetust ei märgita.

Stalini preemiade määramine paremate leiutiste eest näitab veel kord, missugust suurt tähelepanu osutab partei ja valitsus leiutus-ratsionaliseerimistöole. Stalini preemiad on leiutusettepanekute hinnangu kõrgemaid vorme.

HÜVITUSTE VÄLJAMAKSMISE KORD JA TÄHTAJAD

Põhimääruse § 18 ja Tasumaksmise juhendi § 5 kohaselt maksvad autorihüvitusi realiseerimisele võetud ettepanekute eest nende ettevõtete ja teadusliku uurimise asutiste (majandusorganisatsioonide) juhatajad, kes võtsid ettepaneku kasutamisele. Hüvitusi ei maksa autoritele mitte need tehased või töökojad, kes ülesande korras töötasid välja (valmistasid) ettepanekuga esitatud konstruktsiooni, vaid need ettevõtted, kes selle tegelikult rakendasid ja sellest kasu (säastu) saavad.

Nii näiteks valmistas Tallinna Kontrollmööduriistade Tehas ülesande korras M. Voroškovi poolt leiutatud kompvekkide pakkimise masina. Selle masina kasutamisele võtmise eest ei maksnud autorile hüvitus mitte Tallinna Kontrollmööduriistade Tehas, vaid kompvekkitehas «Karamell», kes tegelikult võttis masina kasutamisele.

Tasumaksmise juhendi § 16 alusel on ettepaneku eest hüvituse saamise õiguse aluseks ettepaneku kasutamisele võtmise plaani kinnitamise moment. Kui aga ettepaneku elluviimine nõuab selle täiendavat töötlemist või proovimist, siis makstakse hüvitus pärast töötlemise või proovimise lõpetamist.

Paljude tööstusharude süsteemis on kehtestatud kord, mille kohaselt autoritele makstakse hüvitus välja igal juhul alles pärast ettepaneku tegelikku rakendamist, mille tõenduseks tuleb koostada ettepaneku rakendamise (juurutamise) akt (tabel nr. 6).

Juhul, kui ettepanekut kasutatakse ühele ja samale organisatsioonile (ministeeriumile, peavalitsusele, trustile) alluva mitme ettevõtte poolt, arvutatakse ja makstakse hüvitus autorile selle kõrgemalseisva organisatsiooni (ministeeriumi, peavalitsuse, trusti) poolt. Kui aga need ettevõtted alluvad ühe ja sama ministeeriumi süsteemi kuuluvale mitmele kõrgemalseisvale organisatsioonile (üks trustile, teine — peavalitsusele või vahetult ministeeriumile), arvutatakse ja makstakse hüvitus ministeeriumi poolt. Kui ettepanekut kasutatakse mitme ministeeriumi poolt (mitmele ministeeriumile alluvate ettevõtete poolt), maksab hüvituse välja see ministeerium, kes võttis ettepaneku kõige esimesena kasutusele. Seejuures tasuvad teised ministeeriumid vastavad summad sellele ministeeriumile hiljem.

Hüvitused haiguste uute ravimisviiside eest makstakse vastavate ministeeriumide poolt alluvuse järgi.

Ühekordne hüvitus uute seemnesortide aretamise eest ja olemasolevate seemnesortide parendamise eest makstakse NSV Liidu Põllumajanduse Ministeriumi käskkirja alusel. Iga-aastane hüvitus makstakse NSV Liidu Põllumajanduse Ministeriumi eelarve summadest.

Hüvituste väljamaksmiseks on kehtestatud mitmesugused tähtsajad, olenevalt ettepaneku eest saadava summa suuruselt.

Tasumaksmise juhendi kohaselt tasutakse hüvitused kuni 1500 rubla suurusel ühe kuu jooksul, arvates ettepaneku kasutamisele võtmise plaani kinnitamise päevast.

Kui hüvitus ületab 1500 rubla, tasutakse see autorile järgmiselt: 25% hüvitusest (kuid mitte vähem kui 1500 rubla) ühe kuu jooksul, arvates ettepaneku kasutamisele võtmise plaani kinnitamise päevast; järgmine hüvitus 25% tasutakse ühe kuu jooksul peale vastuvõetud ettepaneku kuuekuuse kasutamise tähtaja täitumist. Ülejäänud hüvituse osa tasutakse hiljemalt kahe kuu jooksul pärast ettepaneku kasutamise esimese aasta lõppemist. Seejuures viimase osa väljamaksmisel arvutatakse see tegelikult saadud säästu alusel. Sellega antakse hüvitust väljamaksvale organisatsioonile võimalus kontrollida, kas loodetav aastane tingimuslik sääst, mille alusel hüvitus määrati, ka tegelikult on saadud.

Kasutusele võetud leiutiste autoritele tuleb hüvitus välja maksta leiutise kasutamise esimese viie aasta jooksul ühe aasta eest saadud maksimaalse säästu alusel. Ettepaneku esimese aasta kasutamise eest tasutakse hüvitus ülaltoodud tähtaegadel. Järgnevalt tehakse nelja aasta kestel iga aasta möödumisel tegeliku säästu arvutus. Kui jooksval aastal saadud tegelik sääst osutus eelmisest aastast suuremaks, tuleb autorile hüvituse juurdemaks sooritada hiljemalt kahe kuu jooksul pärast iga aasta möödumist.

Tasumaksmise juhendi § 2 kohaselt tasutakse hüvitused tehniliste täiustuste eest alles pärast autorile Põhimääruse § 9 ettenähtud korras tehnilise täiustuse tunnistuse väljaandmist.

Õigus hüvituse saamiseks kustub, kui autor ei kasutanud seda kolme aasta jooksul, arvates tasusaamise õiguse tekkimise päevast, ja kui seejuures autoril oli teada tema ettepaneku kasutamine.

Põhimääruse § 20 alusel on ettepaneku autoril õigus saada hüvitust leiutise väljatöötamisest ja proovimisest osavõtu eest. Kui leiutise väljatöötamine ja proovimine toimub samas ettevõttes või asutises, kus töötab autor, võidakse teda vajalikul juhul vabastada tema põhitööst, säilitades talle töötasu tema keskmise töötasu suurusel. Kui aga leiutise väljatöötamine ja proovimine toimub teises asutises või ettevõttes, säilib põhitööst vabastatud autorile selleks ajaks tema ametikoht alalises töökohas. Töötasu suuruse selle aja eest määrab autorile organisatsioon, kes organiseeris leiutise väljatöötamise ja proovimise, kokkuleppel ettevõtte ja leiutaja vahel. Seejuures töötasu suurus ei või olla madalam

autori keskmisest töötasust. Kui aga leiutajal ei ole alalist põhitööd, määratakse talle töötasu suurus kokkuleppel.

Kuna hüvitustele ettepanekute eest vaadatakse kui töötasule, siis need tagasimaksmisele ei kuulu.

Erandina kuuluvad väljamakstud hüvitused tagasimaksmisele siis, kui järelevalve korras muudetakse hüvituse väljamaksmise otsus põhjusel, et see oli tehtud autori poolt esitatud valedokumentide või autori poolt avaldatud valeandmete alusel.

SOODUSTUSED AUTORITELE

Nõukogude seadusandlus omistab ettepanekute autoritele rea soodustusi ja nimelt:

- 1) soodustused tükitöö hinnetele;
- 2) soodustused tulumaksule;
- 3) soodustused kohtulikes asjaajamistes ja
- 4) soodustused hüvituse väljamaksmisses.

Kui kasutamisele võetud ettepanek muudab tehnilisi norme ja hindeid, on ettepanekut rakendav organisatsioon kohustatud kehtestama uued normid ja hinded üheaegselt ettepaneku rakendamise algusega. Seejuures soodustusena säilitatakse ettepaneku autori suhtes endised hinded kuue kuu kestel, arvates tema ettepaneku rakendamise esimesest päevast. Lisatöötasu vanade ja uute hinnete vahe näol makstakse autorile juurde lisapalgalehede järgi.

Hüvitus ettepanekute eest, mis ei ületa 10 000 rubla, on vabastatud tulumaksust. Kui aga hüvitus ületab 10 000 rubla, arvatakse tulumaksu alla ainult see osa hüvitusest, mis ületab 10 000 rubla. Tulumaks arvutatakse sel juhul tööliste ja teenistujate töötasule ettenähtud määrade alusel. Tulumaksu soodustused on kehtivad ainult autori enda suhtes. Autorihüvituse üleandmisel teisele isikule pärimise või muul teel kaovad selle hüvituse suhtes tulumaksu soodustused.

Tulumaksu ja muud soodustused ei ole kehtivad autorite suhtes, kes ühe kohta oma ettepanekuist on nõutanud patendi.

Ettepanekute autoritelt ei nõuta kohtukulude tasumist nende leiutus-ratsionaliseerimisküsimuste arutamisel kohtus. Kohtuotsused kasutamisele võetud ettepanekute eest hüvituste nõudmise asjus kuuluvad viivitamatule täitmisele.

Ettepanekute eest tasutavat hüvitust ei arvata nende preemiate hulka, millelt tuleb kinni pidada 25%, selle summa kandmisega riigieelarve tuludesse.

PREMEERIMINE ETTEPANEKUTE REALISEERIMISELE KAASAAITAMISE EEST

Selleks, et tagada ettepanekute kiiret ja täielikku rakendamist, võidakse peale autoritele autorihüvituse maksmise premeerida veel kõiki neid töölisi, insener-tehnilisi töötajaid, tsehhide juhatajaid ja ettevõtete direktoreid, kes aitasid autorit tema leiutise, tehnilise täiustuse või ratsionaliseerimisetepaneku konstruktiivsel välja-töötamisel ja rakendamisel ning aitasid neid ettepanekuid teistes huvitatud ettevõtetes kogemuste vahetamise korras rakendada.

Kaasaaitamise eest tasutakse preemiad samadest allikatest, millest tasuta autorihüvitused, kuid mitte autorihüvituse arvel, vaid peale selle summa.

Preemia suurus ja premeeritavad isikud tehakse kindlaks järgmiselt:

1) pärast autorihüvituse väljamaksmist tehakse kindlaks summa, mis tuleb eraldada kaasaaitamise eest premeerimiseks.

Preemiasumma moodustab 15% autorile väljamakstud hüvituse summast. Kuna sellest summast kuulub kinnipidamisele 25%, siis moodustab preemiasumma tegelikult 11,25% väljamakstud hüvituse summast;

2) autor esitab leiutusinsenerile (ratsionaliseerimisala eest vastutavale töötajale) oma arvamise, keda temale abi osutanud isikutest on vaja premeerida, näidates seejuures konkreetset, milles see abi seisib ja kui suur see oli;

3) leiutusinsener (ratsionaliseerimisala eest vastutav töötaja) täiendab seda nimekirja omalt poolt isikutega, kes aitasid seda ettepanekut rakendada ja esitab nimekirja peainsenerile läbivaatamiseks ja kinnitamiseks;

4) peainsener vaatab temale esitatud nimekirjad läbi, kinnitab need ja määrab ka igale isikule preemia suuruse;

5) iga kvartali möödumisel teeb leiutusinsener (ratsionaliseerimisala eest vastutav töötaja) peainseneri poolt kinnitatud nimekirja alusel kokkuvõtte kvartali jooksul ettepanekute autoritele väljamakstud hüvitustest ja kaasaaitamise eest isikutele määratud preemiast ning koostab premeerimise kohta direktori käskkirja projekti.

Käskkirjas tuleb näidata iga premeeritava isiku kohta konkreet- sed andmed tema osavõtu üle abi osutamise tööst.

Juhul, kui ettepanek on rakendatud ka teistes ettevõtetes ja autorile on makstud hüvitus kogu rakendamise ulatust arvesse võttes, saadetakse peainseneri poolt kinnitatud kaasaaitajate nimekiri kõrgemalseisvale organile selleks, et sellesse võtta ka need isikud, kes aitasid ettepaneku juurutamisele kaasa ka teistes ettevõtetes.

Ühele töötajale väljaantava preemia suurus ei tohi ületada tema kahe kuu palka.

Erilist tähelepanu väärib Tasumaksmise juhendi § 25, mille kohaselt ettepanekute realiseerimisele kaasaaitamise eest preemia

mittesaamisel või ebaõigel tasumisel nähakse ette kaebusi, mis lahendatakse administratiivkorras. Sellega tegelikult omistatakse kaasaaitajale õigus preemiale.

LEIUTUS-RATSIONALISEERIMISTÖÖ JUHTIMINE

Seoses NSV Liidu Uue Tehnika Juurutamise Komitee kaotamisega pandi NSV Liidu ministriumide ja ametkondade peale leiutusala juhtimine nende poolt ühendatavates tööstusharudes.

NSV Liidu ministriumide (ametkondade) ülesandeks on leiutajatelt ettepanekute vastuvõtmine, läbivaatamine, leiutiste kasulikkuse ja uudsuse kohta ekspertiisi korraldamine, vastuvõetud leiutiste rahvamajandusse juurutamine ja kogemuste vahetamise organiseerimine leiutiste ja tehniliste täiustuste alal.

NSV Liidu ministriumide (ametkondade) ülesandeks on leiutajatele autoritunnistuste ja patentide väljaandmine, viimaste eelneva registreerimisega NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuvas Standardiseerimise Valitsuses.

Liiduvabariikides on leiutus-ratsionaliseerimistöö juhtimine ja vastutus selle töö organiseerimise eest pandud ministritele, peavalitsuste ja trustide juhatajatele, ettevõtete direktoritele ja teiste organisatsioonide juhatajatele.

Leiutajate ja ratsionaliseerijate loominguilise initsiatiivi suunamine, ettepanekute kasulikkuse määramine, leiutus-ratsionaliseerimistöö plaanimine, ettepanekute katsetööde organiseerimine ja ettepanekute juurutamine on ettevõtete, trustide ja peavalitsuste peainseneride ülesandeks.

Liiduvabariikide ministriumide ülesandeks on:

- a) ministriumi tehnikaosakonda saabuvate ettepanekute läbivaatamine ja nende kasulikkuse kohta otsuse tegemine;
- b) eriti tähtsate leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisettepanekute väljatöötamine ja nende katsetamisplaanide kinnitamine ning täitmise kontrollimine;
- c) ettevõtetes eriti tähtsate leiutiste ja tehniliste täiustuste juurutamine;
- d) leiutus-ratsionaliseerimistöö organiseerimine peavalitsustes, trustides ja ettevõtetes;
- e) konkursside, ühiskondlike ülevaatuste, hoogtöökuude ja teiste organisatsioonilis-massiliste ürituste organiseerimine ja läbiviimine;
- f) eksperimentaalbaaside organiseerimine ja nende töö kontrollimine;
- g) leiutus-ratsionaliseerimisalal kogemuste vahetamise organiseerimine ettevõtete vahel;
- h) ministriumi otsusel kasutusele võetud tehniliste täiustuste kohta autoritunnistuste väljaandmine;
- i) leiutus-ratsionaliseerimisalal eelarvesummade plaanimine ja

nende kulutamise kontrollimine peavalitsustes, trustides ja ettevõtetes;

j) kvartalite koondaruannete koostamine leiutus-ratsionaliseerimisalal ja nende esitamine kõrgemalseisvatele organitele;

k) leiutus-ratsionaliseerimisala tehnilise konverentsi kokkukutsumine vähemalt kord aastas;

l) leiutus-ratsionaliseerimistöode näituse korraldamine vähemalt kord aastas.

Peavalitsuste ja trustide ülesandeks on:

a) peavalitsusele (trustile) alluvates ettevõtetes leiutus-ratsionaliseerimistöo organiseerimine, juhtimine ja kontrollimine;

b) autoritelt ja kõrgemalseisvatelt organisatsioonidelt läbivaatamiseks saadetud ettepanekute kasulikkuse kindlaksmääramine ja ettepanekute kasutamise kohta vastuvõetud otsuste teatamine autoritele 20 päeva jooksul, arvates ettepaneku saabumise päevast;

c) ettepanekute, mis on tähtsad kogu antud tööstusharus, väljatöötamise ja juurutamise plaanide koostamine ning nende esitamine kõrgemalseisvatele organisatsioonidele;

d) leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisettepanekute, mis on tähtsad kogu antud tööstusharus, väljatöötamise organiseerimine, katsemustrite või mudelite valmistamine ja nende katsetamine;

e) ettepanekute väljatöötamiseks vajalike eksperimentaalbaaside, töökodade ja laboratooriumide organiseerimine;

f) leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisettepanekute, mis on tähtsad kogu antud tööstusharus, juurutamine tööstusse;

g) peavalitsuste (trustide) poolt juurutatavate ettepanekute tehnilis-ökonomilise efekti kindlakstegemine ja nende kajastamine ettevõtete tootmis-tehnilises-finantsplaanis;

h) tööstusharu leiutus-ratsionaliseerimisala temaatiliste plaanide koostamine, konkursside väljakuulutamine, näituste korraldamine ja ühiskondlike ülevaatuste või hoogtöökuude läbiviimine;

i) ettevõtete vahel tehniliste kogemuste vahetamise organiseerimine;

j) massiliseks levitamiseks ettenähtud, kogu tööstusharu jaoks tähtsate juurutatud ettepanekute kohta materjalide koostamine ja nende saatmine «kogemuste vahetamise» brošüüris avaldamiseks;

k) leiutus-ratsionaliseerimisala eelarvete vormistamine;

l) ettevõtetele leiutus-ratsionaliseerimistööks eraldatud summade õige kulutamise kontrollimine;

m) leiutajate ja ratsionaliseerijate avalduste ja kaebuste läbivaatamine hiljemalt 7 päeva jooksul;

n) leiutus-ratsionaliseerimisala kvartalite koondaruannete esitamine kõrgemalseisvatele organisatsioonidele;

o) ettepanekute eduka ja kiire väljatöötamise ja juurutamise eest preemiade määramine.

Ettevõtte direktori ülesandeks on:

a) leiutus-ratsionaliseerimistöö organiseerimine ettevõttes ja tööliste ning insener-tehniliste töötajate loominguilise initsiatiivi suunamine aktuaalsete tootmis-tehniliste ülesannete täitmiseks;

b) realiseerimiseks vastuvõetud ettepanekute juurutamisplaani kinnitamine;

c) leiutus-ratsionaliseerimistööks eraldatud summade jaotamine tsehhide vahel ja nende kulutamise eelarvete koostamine;

d) realiseerimiseks vastuvõetud leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisettepanekute eest autorihüvituste arvutuste kinnitamine ja autorihüvituste väljamaksmise korraldamine;

e) ettevõtte töötajate premeerimine leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisettepanekute edukale väljatöötamisele ja juurutamisele kaasaaitamise eest, samuti teistest ettevõtetest või kirjandusest või kogemuste vahetamise korras võetud ettepanekute juurutamisele aktiivse kaasaaitamise eest;

f) aktuaalsematele teemadele konkursside organiseerimine;

g) kord kvartalis nõupidamise korraldamine ettevõtte tsehhide juhatajate ja peainseneri aruannete kuulamiseks leiutus-ratsionaliseerimistöö küsimustes;

h) leiutajate ja ratsionaliseerijate ekskursioonide korraldamine sugulaskäitistesse kogemuste vahetamise otstarbel.

Ettevõtte peainseneri ülesandeks on:

a) leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisettepanekute läbivaatamine, nende kasulikkuse otsustamine 10 päeva jooksul, arvates ettepaneku saabumise päevast ja nende väljatöötamise ning juurutamise plaanimine;

b) kollektiivsete loominguiliste kogemuste ja praktika tulemusena ettevõttes väljatöötatud leiutiste avalduste vormistamine ettevõtte nimele;

c) ühe või mitme tööstusharu tähtsusega juurutatud ettepanekute väljavalimine ja nende kohta materjalide saatmine peavalitsusele (trustile) «kogemuste vahetamise» brošüüris avaldamiseks;

d) «kogemuste vahetamise» brošüüride läbivaatamine ja neist juurutamisele kuuluvate ettepanekute väljavalimine ja nende juurutamisplaanide koostamine;

e) kompleksbrigaadide organiseerimine tähtsamate tootmis-tehniliste küsimuste kiiremaks läbitöötamiseks;

f) ratsionaliseerijate nõukogu (komisjoni) töö juhtimine;

g) kasutusele võetud tehniliste täiustuste kohta autoritunnistuste väljaandmine;

h) ettevõtte leiutus-ratsionaliseerimisala temaatiliste plaanide väljatöötamine vähemalt kaks korda aastas;

i) igas kvartalis leiutus-ratsionaliseerimisala tehnilise konverentsi või nõupidamise korraldamine;

j) kord aastas ettevõtte leiutus-ratsionaliseerimistööde näituse korraldamine;

k) ratsionaliseerijate teadmiste tõstmise korraldamine;

l) leiutajatele-ratsionaliseerijatele konsultatsioonide korraldamine;

m) leiutus-inseneri (ratsionaliseerimisala eest vastutava töötaja) töö juhtimine.

Ettevõtte tsehhi juhataja ülesandeks on:

a) leiutus-ratsionaliseerimisküsimustes nõupidamiste korraldamine;

b) juurutamisele võetud ettepanekute realiseerimisplaani koostamine enne kvartali algust ja selle esitamine peainsenerile;

c) tsehhi töösse kuuluvate ettepanekute juurutamine ja eksperimenteerimine.

Ettevõtte, peavalitsuse ja trusti leiutus-inseneri (ratsionaliseerimisala eest vastutava töötaja) ülesandeks on:

a) abinõude väljatöötamine leiutus-ratsionaliseerimistöö organiseerimiseks ettevõttes;

b) ettepanekute vastuvõtmine ja arvestamine;

c) kontroll ettepanekute õigeaegse läbivaatamise üle ja läbivaatamise tulemustest autoritele teatamine;

d) ettepanekute väljatöötamise ja juurutamise kalenderplaanide koostamine ning nende täitmise kontrollimine pärast kinnitamist;

e) leiutus-ratsionaliseerimisalaste eelarvete koostamine;

f) autorihüvituse arvutamine plaaniosakonnast saadud ökonoomilise efekti arvutusandmete ja peainsenerilt saadud ettepaneku liigitamise andmete alusel ja nende arvutusandmete esitamine direktorile või peavalitsuse (trusti) juhatajale kinnitamiseks;

g) käskkirjade ja korralduste projektide koostamine ettepanekute väljatöötamisele ja juurutamisele aktiivselt kaasaaidanud töötajate premeerimiseks;

h) kasutamisele võetud tehniliste täiustuste kohta autoritunnistuste vormistamine;

i) juurutatud, tööstusharu jaoks tähtsate ettepanekute kohta tehnilise dokumentatsiooni valmistamistööde organiseerimine ja peainseneri poolt saadud korralduste kohaselt dokumentatsiooni teistele ettevõtetele saatmine kogemuste vahetamise korras;

j) leiutus-ratsionaliseerimise temaatiliste plaanide väljatöötamise organiseerimine;

k) leiutus-ratsionaliseerimisala konkursside, ühiskondlike ülevaatuste, hoogtöökuude, näituste, ratsionaliseerijate kabinetide (nurdade), konsultatsioonide ja ratsionaliseerijate kvalifikatsiooni tõstmise ringide organiseerimine;

l) töölistele-ratsionaliseerijatele abi organiseerimine nende ettepanekute vormistamisel;

m) leiutus-ratsionaliseerimisala tehniliste konverentside ja nõupidamiste kokkukutsumisega seoses olevate tööde organiseerimine;

n) leiutus-ratsionaliseerimisala aruandluse koostamine;

o) leiutus-ratsionaliseerimisalal selgitustöö korraldamine töö-

liste ja insener-tehniliste töötajate seas koos ametiühingu-organisatsiooniga ja teadusliku insener-tehnilise ühingu algorganisatsiooniga;

p) leiutus-ratsionaliseerimisala asjaajamise korraldamine.

Leiutus-ratsionaliseerimistöö finantseerimise kindlustamiseks on ministeeriumides, peavalitsustes (trustides) ja ettevõtetes leiutus-ratsionaliseerimisala eelarvete ja sellealaste summade võtmine tootmis-tehnilis-finantsplaanide kohustuslik. Eelarve peab haarama kõiki leiutus-ratsionaliseerimisalaseid kulutusi. Eelarve koostatakse kvartalite läbilõikes (vaata tabel nr. 8) ja see kuulub kinnitamisele kõrgemalseisva organisatsiooni poolt.

Tabel nr. 8

Näidis.

(Ministeeriumi, trusti, ettevõtte nimetus)

LEIUTUS-RATSIONALISEERIMISALA KULUDE EELARVE

195..... aastaks.

(Tuhandetes rublades)

Jrk. nr.	Kulutused	Kokku aastaks	sellest kvartaliteks			
			I	II	III	IV
1.	Hüvituste maksmiseks autoritele					
2.	Ettepanekute rakendamisele kaasaaitamise eest premeerimiseks					
3.	Eksperimentaalbrigaadi ülalpidamiseks, koosseisus:					
4.	Konkursside korraldamiseks					
5.	Mudelite ja katseeksemplaride valmistamiseks					
6.	Skemaatiliste ja tööjooniste valmistamiseks					
7.	Teemade plaani trükkimiseks					
8.	Leiutajatele-ratsionaliseerijatele ekskursioonide korraldamiseks					
9.	Opperingide organiseerimiseks leiutajatele-ratsionaliseerijatele					
10.	Loengute ja ettekannete korraldamiseks					
11.	Muudeks kuludeks					
	Kokku					

Põhimääruse § 18 märkuse 2 kohaselt on leiutus-ratsionaliseerimistöö juhtimine kolhoosides pandud masina-traktorijaamadele. Vastavalt sellele suunavad kolhoosi leiutajad-ratsionaliseerijad oma ettepanekud, vormistatult blanketil vorm nr. 1 «Ettepanek», kolhoosi teenindavale masina-traktorijaamale. Leiutus-ratsionaliseerimistöö kohapealseks korraldajaks peab masina-traktorijaamal olema igas tema poolt teenindatavas kolhoosis nn. leiutus-

ratsionaliseerimistöö organisaator-volinik kolhoosi aktiivsemate ratsionaliseerijate-novaatorite või insener-tehniliste töötajate hulgast.

AMETIÜHINGU-ORGANISATSIOONI OSAVÖTT ETTEVÖTTE LEIUTUS-RATSIONALISEERIMISTÖÖST

Leiutus-ratsionaliseerimistöö juhtimises ettevõttes on tähtis koht ametiühingu-organisatsioonil. Ametiühingu-organisatsioon peab aitama kaasa töölis-ratsionaliseerimise edasisele arendamisele, toetama tööstusnovaatorite loomingulist initsiatiivi ja ratsionaliseerijate kollektiivse töö meetodeid, tagama igapäevast ühiskondlikku kontrolli ettepanekute liikumise ja realiseerimise kohta ning aitama kaasa eesrindlike kogemuste levitamiseks.

ÜAÜKN Presiidiumi poolt 3. jaanuaril 1945. a. kinnitatud Ametiühingu Keskkomitee ja käitiskomitee juures asuvate massilise töölis-leiutuse ja -ratsionaliseerimise komisjonide põhimäärustes antakse ametiühingu-organisatsioonidele konkreetseid ülesanded massilise töölis-leiutuse ja -ratsionaliseerimise alal.

Ametiühingu-organisatsioonidel tuleb oma tööd leiutajate-ratsionaliseerijate hulgas korraldada mitte hüppeliselt, vaid pidevalt.

Ametiühingu-organisatsioonid peavad kindlustama leiutajatele-ratsionaliseerijatele teaduslik-tehniliste konsultatsioonide organiseerimise; koos administratsiooniga määrama kindlaks vastuvõetud ettepanekute realiseerimise tähtsused; sisse seadma inseneride ja tehnikute šefluse töölis-ratsionaliseerijate üle.

Ametiühingu-organisatsioonid peavad pidama eriarvestust tähtsamate leiutus-ratsionaliseerimisetpanekute liikumise kohta, otsustavalt võideldes bürokratismi ja viivituste vastu leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetpanekute läbivaatamisel, väljatöötamisel ja juurutamisel.

ÜAÜKN Sekretariaat kohustas ametiühingu-organisatsioone tegema käitistes selgitustööd leiutus-ratsionaliseerimise tähtsusest tööviljakuse tõstmises ja informeerima töölisi ratsionaliseerimistöö seisukorrast ettevõttes, pannes nähtavale kohale teated vastuvõetud ettepanekutest ja nende efektiivsusest. Samuti tuleb ametiühingukomiteel vähemalt üks kord kuus kontrollida ettepanekute liikumist ja administratsiooni poolt leiutus-ratsionaliseerimisala seadusandluse järgimist.

Leiutus-ratsionaliseerimistöö juhtimise tugevdamiseks moodustati ÜAÜKN Presiidiumi 3. jaanuari 1945. a. määrusega Ametiühingu Keskkomiteede, vabariiklike komiteede ja käitiskomiteede juures massilise töölis-leiutuse ja -ratsionaliseerimise kaastöö komisjonid, kellede ülesandeks on iga päev kontrollida leiutus-ratsionaliseerimistöö olukorda ja aidata igati kaasa leiutajatele-rat-

sionaliseerijatele töötamiseks normaalsete tingimuste loomisel ja tagada vastuvõetud ettepanekute kiiret juurutamist.

Käitiskomiteede juures moodustatud komisjonid peavad abistama ettevõtetes leiutus-ratsionaliseerimisala konverentside, hoogtöökuude ja võistluste korraldamist; peavad võtma osa ettepanekute kasulikkuse kindlaksmääramisest, konfliktide lahendamisest ratsionaliseerijate ja administratsiooni vahel, näituste korraldamisest jne.

Käitiskomitee juures moodustatud komisjon valitakse 3—15-liikmeline, sõltuvalt töötajate arvust ettevõttes. Komisjon töötab käitiskomitee poolt kinnitatud tööplaani alusel.

Ametiühingu vabariikliku komitee juures moodustatud tootmis-massilise töö komisjon abistab käitiskomiteesid nende töös leiutus-ratsionaliseerimisalal, taotleb käitiskomiteede aktiivset osavõttu sellest tööst, kontrollib ettevõtetes leiutus-ratsionaliseerimistöös kehtivaist seadustest kinnipidamist ja võitleb bürokratismi, asjaajamise viivitamise ning esinevate korrarikumiste vastu leiutus-ratsionaliseerimisalal.

Ametiühingu vabariiklikel komiteedel tuleb koos ministeeriumidega korraldada leiutajate-ratsionaliseerijate vabariiklikke nõupidamisi, organiseerida sotsialistlikke võistlusi ja leiutus-ratsionaliseerimissettepanekute kogumise ning realiseerimise hoogtöökuid.

Ametiühingu vabariiklikel komiteedel tuleb võtta erilise järelevalve alla väärtuslikumad leiutised ja kontrollida nende õigeaegset väljatöötamist. Ametiühingu vabariiklikud komiteed peavad ministeeriumidele kaasa aitama leiutajate kaadri ettevalmistamisel noorte hulgast.

Ametiühingu vabariikliku komitee juures moodustatud tootmis-massilise töö komisjon töötab ametiühingu vabariikliku komitee presiidiumi poolt kinnitatud tööplaani alusel.

Ametiühingu-organisatsioonidel on leiutus-ratsionaliseerimisalal täita suured ülesanded. Koos administratsiooniga tuleb ametiühingu-organisatsioonidel erilist rõhku panna kogemuste vahetamise organiseerimisele, selgitustöö tugevdamisele ettevõtetes ja kõikide organisatsioonilis-massilise töö vormide rakendamisele, eesmärgiga aktiveerida leiutus-ratsionaliseerimistööd kõikides ettevõtetes ja asutistes.

Lähtudes NSV Liidu Ametiühingute X konverentsil vastuvõetud otsustest tuleb ametiühingu-organisatsioonidel ettevõtetes igati kaasa aidata teaduse koostöö tugevdamisele praktikaga, eesmärgiga laialdasemalt kasutada teaduse saavutusi tootmise parandamiseks ja teaduse rikastamiseks eesrindlaste praktiliste kogemustega. Tuleb meeles pidada, et teaduse ja praktika koostöös tugevneb ka leiutus-ratsionaliseerimistöö.

ÜAUKN osutab suurt tähelepanu insener-tehniliste töötajate ja tööliste osavõtule ettevõtte organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaani koostamisest, kuna see aitab suuresti kaasa leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimissettepanekute ning kõigi teaduse

ja tehnika saavutuste tööstusse juurutamisele. Samuti peavad ametiühingu-organisatsioonid kaasa aitama organisatsioonilis-tehniliste abinõude kiirele rakendamisele.

TEADUSLIKU INSENER-TEHNILISE ÜHINGU ORGANISATSIIONIDE OSAVÖTT LEIUTUS-RATSIONALISEERIMISTÖÖST ETTEVÖTTES

Suurenenud nõudmisi esitatakse praegu nõukogude inseneridele, tehnikutele ja novaatoritele-ratsionaliseerijatele. Nad peavad avaldama veelgi suuremat energiat ning püsivust teaduse ja tehnika viimaste saavutuste alusel kommunistlikule ühiskonnale materiaalse baasi loomiseks.

Suur vastutus selles asjas lasub teaduslikel insener-tehnilistel ühingutel, kelle tegevus kõige täiuslikumalt avaldub teaduse ja tootmise koostöös.

Teaduslike insener-tehniliste ühingute ülesandeks on arendada oma liikmete kaudu võitlust riiklike plaanide täitmise ja ületamise eest, võidelda sotsialistliku tööstuse tehnilise progressi eest. Ühingute tähtsamaks ülesandeks on mobiliseerida oma liikmete loominguiline mõte meie rahvamajanduse ees seisvate tähtsate teaduslik-tehniliste probleemide lahendamiseks, organiseerida eesrindlike kogemuste ja leiutus-ratsionaliseerimisetepanekute levitamist tööstuses.

Vastavate tööstusharuliste sektsioonide kaudu ühendab Eesti NSV Teaduslike Insener-Tehniliste Ühingute Nõukogu Eesti NSV tööstusettevõtete eesrindlikke insener-tehnilisi töötajaid ja novaatoreid-ratsionaliseerijaid. Eesrindlikes ettevõtetes on teadusliku insener-tehnilise ühingu liikmeks astunud kõik insener-tehnilised töötajad ja aktiivsed ratsionaliseerijad ning oma ettevõttes organiseerinud Eesti NSV Teaduslike Insener-Tehniliste Ühingute Nõukogu «ETITÜN» algorganisatsiooni.

Aktiivsemateks ETITÜN algorganisatsioonideks on meil Tallinna Masinaehitustehase, raadiotehase «Punane Ret», masinaehitustehase «Ilmarine», Tallinna Paberivabriku, kondiitrisaaduste vabrikute «Karamell» ja «Kalev», tubakavabrikute «Säde» ja «Leek» ja teiste ettevõtete algorganisatsioonid.

Üleliidulise Teaduslike Insener-Tehniliste Ühingute Nõukogu «VSNITO» kinnitas 25. juulil 1953. a. teadusliku insener-tehnilise ühingu ettevõtte algorganisatsiooni põhimääruse, mille kohaselt ettevõtte algorganisatsiooni ülesandeks on mobiliseerida oma liikmete — insener-tehniliste töötajate ja novaatorite — loominguiline initsiatiiv ettevõtte ees seisvate tähtsamate teaduslik-tehniliste ülesannete lahendamiseks.

Algorganisatsioon peab oma liikmetele igati kaasa aitama nende loominguliste ideede, leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionali-

seerimisettepanekute väljatöötamises ja tööstusse uue, eesrindliku tehnika juurutamises.

Algorganisatsiooni ülesandeks on osutada ettevõtte töölistele abi nende tehniliste teadmiste tõstmises ja nende leiutus-ratsionaliseerimisettepanekute levitamises, samuti stahhaanovlaste-novaatorite kogemuste vahetamise organiseerimises.

Insener-tehniliste töötajate ja leiutajate-ratsionaliseerijate tehnilise kvalifikatsiooni tõstmiseks peab algorganisatsioon:

a) korraldama loenguid ettevõttes rakendamisele kuuluvatest tehnika ala uutest saavutustest ja teaduse ning tehnika saavutustest üldse;

b) organiseerima õpperinge, seminare ja kursusi sellise arvestusega, et need üritused tagaksid inseneride, tehnikute, noorte spetsialistide, praktikute ja samuti leiutajate; ratsionaliseerijate ja novaatorite teadmiste süstemaatilise tõusu;

c) korraldama tehnilisi konsultatsioone liikmetele ja osutama neile kaasabi tehnilise kirjanduse soetamises.

Teaduslik-tehniliste küsimuste läbitöötamises peab algorganisatsioon:

a) kaasa aitama ettevõtte tootmisprotsesside mehhaniseerimisele ja automatiseerimisele, kitsaskohtade avastamisele ja materjalide ning toorainete kokkuhoiu küsimuste väljatöötamisele;

b) organiseerima oma liikmete loominguiliste ettepanekute väljatöötamist ja nende laialdast juurutamist ettevõtetes;

c) organiseerima tööstusnovaatorite kogemuste tundmaõppimist, üldistamist ja juurutamist, samuti aitama kaasa nende kogemuste laialdasele populariseerimisele tööliste laialdaste masside seas;

d) informeerima sugulasettevõtteid oma ettevõtte eesrindlikest kogemustest.

ETITÜN algorganisatsioon võtab ettevõttes aktiivselt osa:

a) ratsionaliseerijate nõukogu (ratsionaliseerimiskomisjoni) tööst oma esindaja kaudu;

b) stahhaanovlike koolide organiseerimisest töölistele tööstusnovaatorite eesrindlike kogemuste tundmaõppimiseks ja üldistamiseks;

c) tähtsamate leiutus-ratsionaliseerimisettepanekute arutamises koos ratsionaliseerijate nõukoguga — laialdase tööliste osavõtuga.

Leiutus-ratsionaliseerimisettepanekute juurutamise kindlustamiseks ja kiirendamiseks peab ETITÜN algorganisatsioon aktiivselt osa võtma ettevõtte organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaani koostamisest ja osutama igakülgset abi selle täitmiseks.

Kaasaegne tehniline progress, täiuslikuma tehnoloogia ja üha keerukamate seadmete kasutamine esitab meie ettevõtete insener-tehnilistele töötajatele ja novaatoritele üha suurenevaid nõudmisi. Selleks et omandada uut tehnikat ja seda edasi viia, on ettevõtetes

kõikidel insener-tehnilistel töötajatel ja novaatoritel vaja koonduda ETITÜN algorganisatsiooni ümber ja aidata sellel maksimaalselt täita tema peale pandud õilsaid ja vägagi tähtsaid ülesandeid.

TEADUSE JA PRAKTIKA KOOSTÖÖ

NSV Liidu rahvamajanduse edasise võimsa arenemise allikaks on teaduse ja praktika koostöö pidev arenemine. Teadlased, insener-tehnilised töötajad ja tööstuse novaatorid tihedas loominguulises koostöös täiustavad kõige efektiivsemalt tööstust ja rikastavad teadust uute leiutistega.

Teadusalal töötajate ees seisab ülesanne tööstuse tehnilisele progressile kõigiti kaasa aidata ja juurutada tööstusse kõrgemat tehnikat ja eesrindliku nõukogude tehnika saavutusi.

See ülesanne on kõige edukamalt lahendatav teaduse tihedas koostöös praktikaga ja tööstuse töötajate aktiivsel osavõtul teadlaste ettepanekute juurutamisest tööstusse.

Ka leiutus-ratsionaliseerimistöö arenemisele ettevõttes on suur tähtsus teaduse ja praktika loominguulisel koostööl.

Praktika näitab, et tööstus-novaatorite, töölis-ratsionaliseerijate kogemuste tundmaõppimine ja üldistamine ei soodusta mitte üksnes töö paremate meetodite laialdast levimist, vaid rikastab ühtlasi ka teadust ja seab selle ette uusi praktiliselt tähtsaid ülesandeid.

Loominguulises koostöös avaldub teooria ja praktika võimas ühtsus, selles kontrollitakse teaduslike oletuste ja teoreetiliste tulemuste õigsust.

Teaduse ja praktika koostöö vormiks on teadusalaste teadmiste propageerimine, tööstuse stahhaanovlaste-novaatorite ja insener-tehniliste töötajate osavõtul teaduslike uurimistööde laialdane arutamine, samuti teadlaste ettekannete-loengute ja kursus-konverentside korraldamine.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudil oli näiteks 1952. aastal sõlmitud tööstusettevõtetega üldse 12 loominguulise koostöö lepingut. Ulatuslikumat tööd tehti kummivabrikuga «Põhjala» sõlmitud koostöölepingu alusel. Vastavalt lepingule lahendasid instituudi teaduslikud töötajad koos vabriku insener-tehniliste töötajatega 8 laiaulatuslikku küsimust, mis rakendati ellu ja aitavad tunduvalt parandada tootmise organiseerimise olukorda vabrikus. 1953. aastal laienes instituudi koostöö tööstustega. Peamiselt oli koostöö suunatud vabariigi põlevkivitööstusele püstitatud ülesannete täitmisele, mis toimus tihedas koostöös kombinaadi «Estonlanets» ja Eesti NSV Kohaliku, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi ning kaevanduste töötajatega. Koostöö on vormistatud vastavate lepingutega, kus on ette nähtud mõlema poole kohustused.

Arvestades kalamajanduse edasise kiire arendamise vajadust, organiseeriti TA Majanduse Instituudi koostöö Eesti NSV Kala-

tööstuse Peavalitsuse ja Eesti Kalurikolhooside Liiduga kalapüügi-majanduse arendamise küsimustes.

Vastastikuse loominguilise koostöö leping on sõlmitud Tallinna Polütehnilise Instituudi ja Kohtla Põlevkivikombinaadi vahel. Koostöös lahendati küsimus, kuidas suurendada pöörlevate retortide läbilaskevõimet, töötati välja laboratoorsete kontrollanalüüside meetod jne. Teadlased on kombinaadi töötajate ees esinenud ka sarja loengutega.

Loomingulises koostöös Tallinna Remonditehase töötajatega lahendavad TPI masinaehituse aluste kateedri õppejõud traktori-jaamade remonditöökodades rakendatava väikese agregaatpingi konstruktsiooni aluste väljakujundamist. Koostöös Tallinna Masinaehitustehase töötajatega konstrueeriti balansseerimismasin, mis leiab tehases kasutamist turbopuuride ja ventilaatorivõllide balansseerimisel.

TPI tööstusökonomika kateedri õppejõud moodustasid brigaadi Tallinna Vineeri- ja Mööblivabriku abistamiseks, kes lahendab vabriku sisemiste reservide kasutamise efektiivsuse tõstmise küsimust, aidates seega kaasa tsehhide üleviimisel isemajandamisele.

TPI masinaehituse tehnoloogia kateedri õppejõud on abistanud malmivalutehast «Pioneer» kärnimuldade kasutamisel ja andnud konsultatsioone masinaehitustehaste töötajatele termilise töötlemise, keevitamise ja pleki peitsimise alal.

Tallinna Farmatseutilise Tehase töötajail on koostööleping Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keemia Instituudiga. Peale selle arendati loominguilist koostööd veel Harkovi Farmatseutilise Instituudiga, Tallinna Polütehnilise Instituudi orgaanilise keemia kateedriga ja Tartu Riikliku Ülikooli farmakoloogia kateedriga. Peale tootmis-tehniliste küsimuste lahendamise esinesid teadlased tehases populaarteaduslike loengutega.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Taimekasvatuse Instituudi teaduslikud töötajad koos laialdase kolhoosikollektiiviga juurutavad vabariigi põllumajanduses laialdaselt nõukogude agrobioloogia-teaduse eesrindlikke saavutusi. Seejuures on võetud kasutusele teadlaste ja praktikute uus koostöövorm, mis seisneb instituudi teadusliku nõukogu istungite ja sessioonide korraldamises kolhoosides. Väljasõidusessioonidel on arutatud põllumajanduse arendamise aktuaalseid küsimusi konkreetse rajooni ja kolhoosi seisukohalt. Nendel sessioonidel on kõrvuti instituudi teaduslike töötajatega esinenud põllumajanduse eesrindlased, kolhooside esimehed, brigadiirid, kolhoosnikud ja agronomid.

Suurem osa teaduslikke katseid viib instituut läbi kolhooside baasil, koostöös kolhooside vastavate töötajatega.

Instituut organiseeris rea loengute tsükleid kolhoosikaadri ja traktori-jaamade töötajate kvalifikatsiooni tõstmiseks.

Tallinna Paberivabrik, loominguilises koostöös Leningradi 1-se Kunstilise Litograafiatööstusega ja Tselluloosi-Paberitööstuse Teadusliku Uurimise Instituudiga, lahendas uue üheküljelise siledusega

etiketipaberi küsimuse, mille tootmisele üleminekul säästetakse suu-
rel määral defitsiitset pleegitud tselluloosi, elektrienergiat ja töö-
jõudu.

Eesti NSV leivatööstuse, kondiitritööstuse, konservitööstuse, õlletööstuse ja piiritusetööstuse insener-tehnilised töötajad ja novaatorid sõlmisid ETITÜN toiduainetetööstuse sektsiooni kaudu sotsialistliku loomingulise koostöö lepingud üleliiduliste samade tööstus-
haruliste teadusliku uurimise instituutidega. Lepingutes on ette nähtud mõlema poole kohustused. Instituudid saavad Eesti NSV vastava tööstusharu ettevõtetele kõik nende poolt lõpetatud ja trü-
kis ilmunud teaduslikud tööd, referaadid jne. läbiarutamiseks ette-
võtetes ja võimaluste leidmiseks nende rakendamiseks kohapealse-
tes oludes. Peale selle saavad instituudid Eesti NSV ettevõtetele
vastava tööstusharu alal ilmunud nii kodumaise kui ka välismaise
tehnilise kirjanduse ülevaateid ja tööstusse juurutatavate tööde
annotatsioone. Eesti NSV ettevõtted omaltpoolt võtavad osa insti-
tuutides lõpetatud tööde tööstuslikust kontrollimisest oma ette-
võtetes.

Lepingutes on ette nähtud nii suuliste kui ka kirjalike konsultat-
sioonide andmine ja loengute korraldamine instituutide teaduslike
töötajate poolt Eesti NSV insener-tehnilistele töötajatele ja leiuta-
jatele-ratsionaliseerijatele.

Koostöö uue vormina insener-tehniliste töötajate ja novaatorite
teadmiste tõstmise alal organiseerivad instituudid nii Moskvas kui
ka ettevõtetes kohapeal nn. tööstusharulisi kursus-konverentse.
Kursus-konverents kestab 5—6 päeva ja see koosneb kahest peami-
sest osast. Esimeses osas kannavad teadlased kursuslastele ette teo-
reetilisi loenguid 5—6 teemal. Sellele järgnevad tööstus-novaatorite
ja ettevõtete insener-tehniliste töötajate praktilised ettekanded
samadel teemadel, võimalikult ettevõtetes — vahetult ettekandja
töökohal. Lõpuks korraldatakse kursuslastele ekskursioonid eesrind-
likesse ettevõtetesse. Kursus-konverentsist osavõtjate arv piirdub
tavaliselt 12—15 töötajaga.

Koostöö süvendamise eesmärgil võtavad Eesti NSV vastavate
tööstusharude insener-tehnilised töötajad ja novaatorid osa nende
instituutide teaduslike nõukogude pleenumite tööst.

Selliseid loomingulise koostöö näiteid teadlaste ja tootvate töö-
tajate vahel võiks tuua palju ja kõikidest neist võib näha teadlaste
suurt abi meie tööstusettevõtetele.

Kuid meil on veel palju teha selleks, et saavutada täielikku edu
loomingulises koostöös. Veel kaugeltki kõik meie teadlased pole
ühendanud oma teaduslikku tegevust tootmisega. Meie tööstustes
on veel palju insener-tehnilisi töötajaid, kes ei kasuta teadlaste teo-
reetilisi saavutusi.

Meie ees seisab ülesanne tõhustada teaduse ja praktika koostööd
ja saavutada, et koostööga oleksid haaratud kõikide tööstus-
harude ettevõtete insener-tehnilised töötajad ja kõik teadlased.

Ka on meil vaja loomingulisse koostöösse kaasa tõmmata kõr-

gemate õppeasutiste üliõpilasi, eriti vanemate kursuste üliõpilasi, kuna nende aktiivne osavõtt loominguilisest koostööst aitab kasvatada ja tööstusele ette valmistada selliseid insener-novaatoreid, kes, omades juba teadusliku uurimise alaseid kogemusi, oskavad töötada teadlastega käsikäes.

Kõikide tööstusharude peavalitsused ja trustid, tihedas koostöös oma ministeeriumidega ja Eesti NSV Teaduslike Insener-Tehniliste Ühingu Nõukoguga, peavad astuma ühendusse teadusliku uurimise asutistega ja kõrgemate õppeasutistega ning sõlmima nendega vastavad koostöölepingud. Koostööd organiseeritakse lepingute põhjal väljatöötatud nn. lepingute realiseerimise plaanide alusel, milles nähakse ette lepinguosaliste poolt läbiviidavad üritused ja nende täitmise tähtajad.

Tööstusharulistel peavalitsustel ja trustidel on otstarbekohane sõlmida koostöölepingud üleliiduliste tööstusharuliste teadusliku uurimise instituutidega, Eesti NSV Teaduste Akadeemia instituutidega ja Eesti NSV Põllumajanduse Akadeemia, Tartu Riikliku Ülikooli ning Tallinna Polütehnilise Instituudi vastavate teaduskondadega.

Teaduse ja praktika koostööl on suur tähtsus meie teaduse ja tehnika edasisele arenemisele. Nii ametiühingu kui ka teadusliku insener-tehnilise ühingu organisatsioonidel tuleb igati kaasa aidata ettevõtetes koostöö tugevdamisele teadlaste ja tootvate töötajate vahel selleks, et laialdasemalt kasutada teaduse saavutusi tootmise parandamiseks ja rikastada teadust tööstusnovaatorite praktiliste kogemustega.

RATSIONALISEERIJATE NÕUKOGU ETTEVÕTTE PEAINSENERI JUURES

Leiutus-ratsionaliseerimisala küsimuste kollektiivseks lahendamiseks moodustatakse ettevõtte peainseneri juures ratsionaliseerijate nõukogu (ratsionaliseerimisbüroo või -komisjon), mis kujutab endast nõuandvat organit.

Ratsionaliseerijate nõukogu esimeheks on ettevõtte peainsener. Ratsionaliseerijate nõukogu koosseis kinnitatakse ettevõtte direktori käskkirjaga ja sellesse arvatakse ettevõtte aktiivsemad ja kvalifitseeritumad leiutajad-ratsionaliseerijad ning juhtivad insener-tehnilised töötajad. Tavaliselt moodustatakse ratsionaliseerijate nõukogu 6—10 liikmest. Ratsionaliseerijate nõukogu liikmeteks tuleb kohustuslikult arvata ettevõtte käitiskomitee massilise töölisleiutuse ja ratsionaliseerimise komisjoni esimees, ETITUN algorganisatsiooni esindaja, peamehaanik, plaaniosakonna juhataja või tema asetäitja ja ettevõtte leiutusinsener (ratsionaliseerimisala eest vastutav töötaja).

Ratsionaliseerijate nõukogu koosseisust võib liikmeid välja arvata ainult ettevõtte direktori käskkirja alusel.

Ratsionaliseerijate nõukogu ülesandeks on:

a) ettevõtte leiutajate ja ratsionaliseerijate loominguulise tegevuse üldise suunamisega seoses olevate küsimuste läbitöötamine. Siia hulka kuuluvad näiteks temaatiliste plaanide läbivaatamine ja konkursside, ühiskondlike ülevaatuste, hoogtöökuude jne. organiseerimine;

b) kõrgemalseisvate organite leiutus-ratsionaliseerimisala korralduste täitmise plaanide läbivaatamine;

c) leiutajatelt-ratsionaliseerijalt saabunud ettepanekute läbivaatamine koos autoritega ja nende efektiivsuse määramine;

d) ettepanekute eksperimenteerimis- ja juurutamisplaanide läbivaatamine ja nende täitmise jälgimine;

e) kogemuste vahetamise materjalide läbivaatamine ja kogemuste vahetamise brošüürides avaldamisele kuuluvate ettepanekute väljavalimine;

f) leiutajate-ratsionaliseerijate avalduste ja kaebuste arutamine;

g) ettevõtte leiutus-inseneri (ratsionaliseerimisala eest vastutava töötaja) aruannete läbiarutamine ettepanekute läbivaatamise, proovimise ja juurutamise alal.

Ratsionaliseerijate nõukogu tegutseb direktori poolt kinnitatud kvartaliplaanide alusel.

Ratsionaliseerijate nõukogu kutsutakse kokku vähemalt kaks korda kuus.

Nõukogu koosolekutest võib vajaduse korral kutsuda osa võtma ka neid insener-tehnilisi töötajaid ja leiutajaid-ratsionaliseerijaid, kes ei ole nõukogu liikmed.

Kõik otsused ratsionaliseerijate nõukogu koosolekul võetakse vastu lihtsa häälteenamusega. Nõukogu liikmete eriarvamised esitatakse kirjalikult ja lisatakse protokollile juurde.

Ratsionaliseerijate nõukogu otsused kinnitab ettevõtte direktor ja need tehakse pärast seda teatavaks ettevõtte töölistele ja insener-tehnilistele töötajatele kas protokollide ära kirjade asetamisega vastavatele tahvlitele või vastavate ettekannete ja vestluste korraldamisega.

Ettevõtte direktori poolt kinnitatud tööplaanis ettenähtud ürituste täitmiseks on ratsionaliseerijate nõukogul õigus anda tsehhide ja osakondade juhatajatele ülesandeid vajalike materjalide läbitöötamiseks ja nende ettevalmistamiseks nõukogu koosolekuks.

Üksikute küsimuste läbitöötamiseks võib ratsionaliseerijate nõukogu kutsuda kokku eri nõupidamisi ja organiseerida seks otsustarbeks kompleksbrigaade. Samuti võib ratsionaliseerijate nõukogu anda üksikute küsimuste läbitöötamiseks ülesandeid ettevõtte üksikutele insener-tehnilistele töötajatele.

Ratsionaliseerijate nõukogul on õigus nõutada ettevõtte tsehhidelt ja osakondadelt ülesannete täitmiseks vajalikke õiendeid, andmeid ja otsuseid.

ETTEVÖTTE ORGANISATSIOONILIS-TEHNILISTE ABINÕUDE PLAAN

Leitutus-ratsionaliseerimisetepanekute ja teaduse ning tehnika saavutuste tööstusse juurutamises on suur tähtsus organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaani väljatöötamisel ettevõttes. Organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaan mobiliseerib ettevõtte kollektiivi võitlusse tootmisplaani täitmise eest.

Organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaan kujutab endast nende organisatsioonilis-tehniliste abinõude loetelu, mis on vaja läbi viia plaanijärgse perioodi kestel, mis tõstavad kehtivat tehnika taset, parandavad tootmise organiseerimist ja aitavad täita ja ületada tootmisplaani.

Organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaani võetakse väljatöötamiseks ja katsetamiseks vastuvõetud tootmis-tehnilised ratsionaliseerimisetepanekud, tehnilised täiustused ja leiutised. Sellesse plaani tuleb võtta lõplikult kasulikuks tunnistanud ja juurutamiseks vastuvõetud leiutised, tehnilised täiustused ja ratsionaliseerimisetepanekud ning leiutise iseloomuga organisatsioonilis-tehnilised abinõud ja ettepanekud, mis viiakse läbi ettevõtte administratiiv-tehnilise personali poolt ja parandavad üldiselt tootmis-majanduslikku tegevust.

Organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaan peab tagama materjalide, kütuse, elektrienergia ja tööaja säästmise, parandama võimsuste kasutamist, suurendama tootmismahu, lühendama tootmis-tsükli kestust ja kiirendama käibevahendite ringlust.

Suur tähtsus on abinõudel tootmisprotsesside ja transportoperatsioonide mehhaniseerimise ja automatiseerimise alal, ning abinõudel, mis on seoses tehnoloogia täiustamisega.

Organisatsioonilis-tehnilised abinõud on soovitav plaanis klas-sifitseerida alljärgnevalt: 1) abinõud toodangu väljalaske suurendamiseks; 2) abinõud toodete kvaliteedi parandamiseks ja praagi vähendamiseks; 3) abinõud materiaalsete kulutuste vähendamiseks; 4) abinõud tööjõu kulutuste vähendamiseks; 5) abinõud rahaliste kulutuste vähendamiseks; 6) abinõud töötingimuste parandamiseks; 7) abinõud koopereerimise parandamiseks jne.

Organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaan koostatakse ettevõtte kõikide tsehhide ja osakondade poolt plaani- ja tehnikaosakondade juhtimisel, peainseneri vastutusel. Plaani kinnitab ettevõtte direktor.

Organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaani koostamiseks moodustatakse ettevõttes üldtehaseline komisjon, kelle esimeheks on peainsener, ja tsehhikomisjonid — tsehhijuhatajatega eesotsas. Üldtehaselise komisjoni koosseisu arvatakse tehnoloogid, normeerijad, peamehaanik, peaenergeetik, plaani- ja tehnikaosakonna ning raamatupidamisosakonna esindajad, tsehhijuhatajad. Peale selle moodustatakse igas tootmisloigus brigaadid, kelle ülesandeks on abinõude üksikasjaline läbiarutamine ja leitutus-ratsionaliseerimis-

ettepanekute kogumine. Brigaadi koosseisu võetakse: konstruktor, tehnoloog, meister, plaanija, paremad tööeesrindlased-ratsionaliseerijad ja partei-, ametiühingu- ning insener-tehnilise ühingu organisatsioonide esindajad.

Brigaad annab igale töölisele ja insener-tehnilisele töötajale trükitud vormid, millele need kannavad oma ettepanekud ja esitavad brigaadile.

Selline organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaani koostamise organiseerimine võimaldab plaani koostamisest osa võtta kõikidel töötajatel.

Organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaani koostamise aluseks on toodete omahinna tehnökonoomiline analüüs, ettevõtte tehnilise arendamise plaan, ratsionaliseerijate nõukogu (ratsionaliseerimiskomisjoni) materjalid, töolistelt ja insener-tehnilistelt töötajatelt kogutud ettepanekud ja administratiiv-tehnilise personali ettepanekud.

Leiutus-ratsionaliseerimisetpanekuil on suur tähtsus ettevõtte sotsialistlikul ratsionaliseerimisel. Selleks et väärtuslikumaid leiutisi, tehnilisi täiustusi ja ratsionaliseerimisetpanekuid kiiremini realiseerida, on vaja võtta need organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaani, luua materiaalne baas nende realiseerimiseks, kontrollida juurutamise tähtaegu ja määrata vastutavad täitjad.

Enne organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaani koostamisele asumist tuleb ettevõttes koostada leiutus-ratsionaliseerimise teemad plaan — ratsionaliseerijate loominguulise mõtte suunamiseks «kitsaskohtade» likvideerimiseks. Teemad plaan tuleb aegsasti teatavaks teha kõikidele töölistele.

Pärast brigaadide poolt läbitöötatud materjalide saabumist ja nende läbiarutamist tsehhikomisjonides asub ettevõtte üldtehase-line komisjon nende materjalide alusel organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaani projekti koostamisele. Plaani projekti koostamine seisneb järgmises: 1) organisatsioonilis-tehniliste abinõude valik; 2) abinõude ökonoomilise efekti ja nende realiseerimiskulutuste arvutus; 3) iga abinõu vastutava täitja määramine kooskõlastatult peainseneriga; 4) abinõude realiseerimise tähtaegade määramine kooskõlastatult nende vastutavate täitjatega; 5) materjalide kulunormide, tööjõu vajaduste täpsustamine ning teiste plaaniliste normatiivide täpsustamine.

Plaaniosakond organiseerib koos ametiühingu-organisatsiooniga organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaani projekti läbivaatamist tsehhide ja osakondade tootmisnõupidamistel ja teeb iga tsehhi kohta säästu ning kulutuste koondarvutused. Sama töö viivad läbi tsehhides tsehhikomisjonid tehnika- ja plaaniosakonna esindajate osavõtul.

Pärast plaani projekti arutamist tsehhide ja üldtehaselistes komisjonides koostatakse organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaan lõplikul kujul.

Peavalitsusele või trustile esitatavasse organisatsioonilis-tehni-

Organisatsiooniliste ja tehniliste abinõude ning leiuasettepanekute teostamise plaan 19..... a.

Jrk. nr.	Abinõu nimetus ja sisu lühike kirjeldus	Teostaja	Teostamise tähtpäev	Teostamise kulud ja finantseerimise allikad		Majanduslik efekt					Ökonoomia (tuh. rbl.)	
				Kulud (t. rbl.)	Finantseeri- mise allikad	Töö produk- tiivsuse tõus (% %)	Omahinna alanemine t. rbl.	Kokkuhoid materjalides	Praagi vähenemine	jne.	Aasta tinglik ökonoomia	Tegelik ökonomia alates abinõu rak- endamise momen- dist kuni aasta lõpuni
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13

Direktor

Peainsener

Plaaniosakonna juhataja

liste abinõude plaani ei võeta kõiki abinõusid, vaid ainult need, mis annavad suurt tootmis-ökonomilist efekti.

Üldtehaselise organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaani vormi näide on toodud tabelis nr. 9.

Plaanides organisatsioonilis-tehnilisi abinõusid, on vaja määrata nende täitmise tähtjad ja konkreetset vastutavad täitjad. Tuleb hoiduda isiksuseta täitjate (näiteks: tsehh, osakond jne.) või täitjate-dubleerijate (üheaegselt 2—3 täitjat) määramisest.

Mis puutub abinõude täitmise tähtaegadesse, siis tuleb need määrata kuu või kvartalite täpsusega.

Nende abinõude kohta, mis nõuavad realiseerimiseks mahult suuri ettevalmistustöid (detailne konstrueerimine, proovimistööde läbiviimine), näidatakse plaanis kaks tähtaega: üks tähtaeg abinõu väljatöötamiseks ja teine — abinõu juurutamiseks. Selline plaanimine soodustab plaani realiseerimise tähtaegade kontrollimist.

Organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaani koostamine on vastutusrikas töö. Selle koostamisele on vaja kaasa tõmmata ettevõtte kõiki töötajaid selleks, et ettevõtte sisemisi reserve võimalikult ulatuslikumalt avastada ja rakendada, millega tagatakse tootmisplaanide täitmine ja ületamine, tööviljakuse tõus ja omahinna alandamine.

Organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaanis ettenähtud ürituste täitmist peavad kontrollima kõrgemalseisvad organid, samuti ka ettevõtte ühiskondlikud organisatsioonid.

KOGEMUSTE VAHETAMINE

Suur tähtsus on organiseeritud kogemuste vahetamisel eesrindliku tehnika alal ettevõtete ja üksikute tööstusharude vahel. Ainult sotsialistlikul maal on võimalik selline olukord, kus ühe ettevõtte saavutus muutub kogu tööstusharu omandiks. Põhimäärus kohustab ettevõtete juhatajaid teatama kõrgemalseisvale organisatsioonile kõikidest rakendatud ettepanekutest, mis on tähtsad tööstusharude jaoks. Veel enam, põhimäärus näeb ette insener-tehniliste töötajate ja tööliste premeerimise leitud-ratsionaliseerimisetpanekute teistesse huvitatud ettevõtetesse ülekandmise eest.

Tööstusharude jaoks tähtsate ettepanekute laialdaseks populariseerimiseks annavad paljud ministriumid välja tehniliste kogemuste vahetamise brošüüre — levitamiseks kõikides alluvates ettevõtetes.

Eesti NSV ettevõtetes kasutatakse kogemuste vahetamise korraldamiseks nn. «ettepanekute kaarte» vorm nr. 4 (tabel 15).

Üldiselt tuleb ettevõtetes kogemuste vahetamist korraldada järgmiselt.

Ettevõtetes tuleb kõikide rakendatud ettepanekute kohta koos-

tada kogemuste vahetamise kaardid, nn. «ettepanekute kaardid» vorm nr. 4, millel tuuakse ettepaneku lühike kirjeldus ja samuti joonis, skits või foto. Kaartidest suunatakse üks eksemplar peavalitsusele (trustile) ja üks eksemplar ministeeriumile — kogemuste vahetamise albumite koostamiseks.

Materjalid nende ettepanekute kohta, mida on võimalik rakendada ka teistes ettevõtetes, paljundatakse peavalitsuse (trusti) poolt ja suunatakse sellistele ettevõtetele.

Iga ettevõtte on kohustatud organiseerima kogemuste laialdast vahetamist sugulaskäitistega. Selleks on vaja tellida tehniliste kogemuste vahetamise alal perioodilist kirjandust ja hankida ettevõtet huvitavate küsimuste kohta ilmuvaid tehnilise sisuga raamatuid. Igal ettevõttel peab olema tehniline raamatukogu. Raamatute arv selles oleneb ettevõtte iseloomust ja suuruselt.

Tuleb laialdaselt praktiseerida loengute korraldamist leiutus-ratsionaliseerimisküsimustes, eesrindlike ettevõtete kogemustest, stahhaanovliku töö eesrindlikest töömeetoditest, teaduse ja tehnika saavutustest. Lektoriteks võivad olla ettevõtte enda spetsialistid kui ka spetsialistid Teaduslikust Insener-Tehnilisest Ühingust, Poliitiliste ja Teadusalaste Teadmiste Levitamise Ühingust, teadusliku uurimise instituutidest jne.

Tuleb laialdaselt korraldada ekskursioone sugulaskäitistesse. Pärast selliste ekskursioonide läbiviimist on soovitatav korraldada stahhaanovlaste-ratsionaliseerijate ja insener-tehniliste töötajate nõupidamisi, kus ekskursioonist osavõtjad kannavad ette ekskursiooni tulemusi.

Teiste ettevõtete kogemustega tutvumine aitab paremini omandada neid kogemusi ja peale selle juhib see ka novaatoreid uutele ideedele tootmise parandamise küsimuste lahendamisel.

Teiste ettevõtete eesrindlike kogemusi tuleb üle võtta loominguiliselt. Juurutades omas ettevõttes näiteks teises ettevõttes rakendatud uut seadet või tehnoloogilist protsessi, on vaja võimalust mööda seda täiustada ja kõrvaldada esinevad puudused.

Koos eesrindlike tehniliste kogemuste ülekandmisega on vaja tutvuda ja üle kanda ka eesrindlikud organisatsioonilised vormid ja töömeetodid. Sellel on suur tähtsus ettevõtte töö muutmiseks rütmiliseks ja selles suurema kooskõla tagamiseks.

Kogemuste vahetamise vastastikusel organiseerimisel ettevõtete vahel on suur tähtsus meie tööstuse tehnilisele progressile.

Ettevõtetes tehniliste kogemuste vahetamise korras rakendatavaid ettepanekuid tuleb võtta arvele samuti nagu ettevõtte töötajate endi poolt esitatud ettepanekuid. Igas ettevõttes tuleb sisse seada selliste kogemuste vahetamise korras laekunud ettepanekute registreerimise raamat (tabel 1) ja üldise korra kohaselt premeerida ratsionaliseerijaid, kes aitasid kaasa nende ettepanekute rakendamisele ettevõttes. Tuleb võtta arvesse, et riiklike huvide seisukohalt ei ole tähtis, kellelt saabus rakendatav ettepanek, kas vahetult antud ettevõtte töötajatelt või kogemuste vahetamise korras mõnest

teisest ettevõttest. Tähtis on ettepaneku võimalikult laialdasem rakendamise ulatus ja selle kasutamisest võimalikult suurema efekti saavutamine.

ORGANISATSIOONILIS-MASSILISE TÖÖ KORRALDAMINE ETTEVÖTTES

Leiutus-ratsionaliseerimisalal on organisatsioonilis-massilise töö vorme väga palju. Tähtsamad neist on: leiutajatele-ratsionaliseerijatele tehniliste konsultatsioonide korraldamine, tehniliste konverentside organiseerimine, ratsionaliseerija kabineti organiseerimine, tehnilise informatsiooni korraldamine, ettepanekute kogumise ja realiseerimise hoogtöökuude või ühiskondlike ülevaatuste korraldamine, sotsialistliku võistluse organiseerimine jne.

Tehnilised konsultatsioonid

Massilise töölisleiutuse ja ratsionaliseerimise töö jaoks on suur tähtsus õigesti organiseeritud tehnilistel konsultatsioonidel tööliste ja insener-tehnilistele töötajatele. Tehnilised konsultatsioonid osutavad leiutajatele-ratsionaliseerijatele konkreetsete ülesannete täitmisel suurt abi.

Konsultatsioone korraldatakse nii õiguslikes kui ka tehnilistes küsimustes.

Õiguslikes küsimustes on soovitav konsultatsioone korraldada leiutajatele-ratsionaliseerijatele gruppide viisi. Konsultatsioonid seejuures viiakse läbi loengute või vestluste näol järgmistel teemadel: «Nõukogude seadusandlus leiutaja-ratsionaliseerija kaitsel», «Ettepanekute originaalsus ja uudsus», «Autoriõigus», «Auritunnistuse ja patendi nõutamise kord», «Ettepanekute vormistamine», «Autori isiklikud eesõigused ja kohustused», «Hüvituste määramise ja väljamaksmise kord» jne.

Tehnilised konsultatsioonid korraldatakse üksikute leiutajate-ratsionaliseerijate poolt ülestõstetud küsimustes, mispärast neil on peamiselt individuaalne iseloom. Tehnilisi konsultatsioone tuleb korraldada vähemalt 7 päeva jooksul, arvates leiutaja-ratsionaliseerija sellekohase avalduse saabumisest.

Tehnilised konsultatsioonid on nii suulised kui ka kirjalikud ja need antakse kas tehase või mõne teadusliku asutise spetsialistide poolt. Üksikuid ülestõstetud küsimusi tuleb vajaduse korral arutada tehase ratsionaliseerijate nõukogus.

Konsultatsioone organiseerib ettevõtte ratsionaliseerijate nõukogu (ratsionaliseerimiskomisjon), peainsener või leiutusinsener.

Konsultatsioonid registreeritakse vastavas žurnalis. Samasse märgib oma hinnangu saadud konsultatsiooni kohta konsultatsiooni saanud leiutaja-ratsionaliseerija.

Tehnilised konsultatsioonid toovad suurt kasu, eriti siis, kui ametiühingu- ja teadusliku insener-tehnilise ühingu organisatsioonid osutavad neile vajalikku tähelepanu ja aitavad neid hästi organiseerida.

Kõigepealt tuleb töölisi ja insener-tehnilisi töötajaid laialdaselt informeerida tehniliste konsultatsioonide läbiviimise ajast ja nende ülesannetest.

Tehniliste konsultatsioonide edukaks läbiviimiseks tutvuvad konsultandid õigeaegselt küsimustega, mille kallal töötavad leiutajad-ratsionaliseerijad, ja teatavad siis, milles ja missugustes küsimustes võivad nad leiutajaid-ratsionaliseerijaid tehnilise konsultatsiooni korras abistada.

Praktika on näidanud, et suurt abi osutavad konsultatsioonid, mis korraldatakse leiutajatele-ratsionaliseerijatele ja leiutus-ratsionaliseerimisala vastutavatele töötajatele küsimuste-vastuste õhtu näol. Eesti NSV Teaduslike Insener-Tehniliste Ühingute Nõukogu poolt korraldatavad leiutus-ratsionaliseerimisala iganädalased küsimuste-vastuste õhtud leiavad suurt poolehoidu ja neil võtab ülestõstetud küsimuste arutamisest osa suur hulk pealinna leiutajaid-ratsionaliseerijaid ja selle ala vastutavaid töötajaid. Sellisel küsimuste-vastuste õhtul teeb üks konsultantidest sissejuhatava ettekanne leiutus-ratsionaliseerimisalalt. Järgnevalt esitavad õhtust osavõtjad konsultantidele küsimusi nii leiutus-ratsionaliseerimisala organiseerimise kui tehniliste küsimuste alal. Konsultantide vastused arutatakse läbi vestluse korras.

Suurt abi on osutanud leiutajatele-ratsionaliseerijatele ajalehe «Õhtuleht» algatus, kes iga kuu tähendatud lehes organiseerib leiutus-ratsionaliseerimisalale pühendatud lehekülje. Joonealusena tuuakse sel leheküljel konsultatsioone leiutajatele-ratsionaliseerijatele pealkirja all «Nõuannet ratsionaliseerijatele».

Ratsionaliseerijate konverentsid

Kogemuste vahetamise üheks paremaks vormiks on ratsionaliseerijate konverentside korraldamine ettevõttes.

Konverentsid korraldatakse tavaliselt teatud perioodi (aasta, poolaasta) leiutus-ratsionaliseerimisala töö kokkuvõtete tegemiseks, leiutus-ratsionaliseerimisetepanekute kogumise ja juurutamise ühiskondlike ülevaatuste või hoogtöökuude tulemuste arutamiseks ja ettevõtte kollektiivi ees seisva mõne raske ülesande arutamiseks.

Teatud perioodi leiutus-ratsionaliseerimisala töö kokkuvõtete ja ühiskondlike ülevaatuste või hoogtöökuude konverentsidel arutatakse töö tulemusi, kritiseeritakse igakülgset leiutusorganite või leiutus-ratsionaliseerimisala eest vastutavate töötajate ja ühiskondlike organisatsioonide tööd leiutus-ratsionaliseerimistöele kaasaaitamises. Konverentsil antakse leiutajate-ratsionaliseerijate kollek-

tiivile kindlad lähema aja ülesanded ja perspektiivid pikemaks perioodiks.

Mõne raskema ülesande arutamiseks kokkukutsutud ratsionaliseerijate konverents võib osutada ettevõttele suurt abi.

Konverentsi ajaks on ettevõttes soovitav organiseerida leiutus-ratsionaliseerimistööde näitus. Näitusele pannakse välja leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimissetepanekute konstruktsioonid ja skeemid koos ettepanekute kirjeldustega ja nende efektiivsuse tehnilis-ökonomiliste näitajatega. Näituse eksponaatideks on väljatöötatud ettepanekud või nende maketid, töötavad mudelid, joonised, kirjeldused, tehniliste uudiste skeemid, leiutus-ratsionaliseerimistöö kasvu diagrammid jne.

Pärast näituse lõppu paigutatakse näituse materjalid ratsionaliseerija kabinetti (tehnik kabinet).

Kogemuste vahetamise õhtud

Paljudes eesrindlikes ettevõtetes korraldatakse ratsionaliseerimistöö kogemuste vahetamise õhtuid.

Kogemuste vahetamise õhtust võtavad osa teiste sugulaskäitiste esindajad. Kogemuste vahetamise õhtul esinevad sugulaskäitistest kutsutud novaatorid, kes jutustavad oma kogemustest leiutus-ratsionaliseerimistöös ja oma ettevõtte ratsionaliseerijate saavutustest. Järgnevalt astuvad üles antud ettevõtte eesrindlikud ratsionaliseerijad, insener-tehnilised töötajad ja stahhaanovlased, kes annavad edasi oma kogemusi. Tavaliselt sellistele sõnavõttudele järgneb elav mõtetevahetus kogemuste vahetamise õhtust osavõtjate vahel.

Väga kasulik on korraldada leiutus-ratsionaliseerimistöö kogemuste edasiandmise õhtuid noortöölisele. Nendel õhtutel esinevad paremad leiutajad ja ratsionaliseerijad ettevõtte noorte ees ja jutustavad oma loomingu tegevuse kogemustest.

Sellised kogemuste vahetamise õhtud korraldatakse tavaliselt ettevõtte klubi ruumis ja lõpuks esinevad kogemuste vahetamise õhtust osavõtjate ees ettevõtte kunstilise isetegevuse ringid.

Ratsionaliseerijate teadmiste tõstmine

Suur tähtsus tööliste kaasatõmbamiseks leiutus-ratsionaliseerimistöösse on nendele massilise tootmis-tehnilise õppuse korraldamisel. Kogemused on näidanud, et tehnilisi täiustusi esitavad ikkagi need töölised, kes on tootmistehnika juba täielikult omandanud. Ka neis ettevõtetes, kus tootmis-tehnilise õppuse korraldamine on kõrgel tasemel, on tagasilükatud ratsionaliseerimissete-

panekute ja tehniliste täiustuste arv väiksem kui ettevõtetes, kus tootmis-tehniline õppus on nõrgalt läbi viidud.

Eriti suur tähtsus on leiutajate-ratsionaliseerijate kvalifikatsiooni tõstmisel. Põhimäärus § 18 kohustab ettevõtete juhatajaid osutama leiutajatele abi nende tehniliste teadmiste tõstmises.

Ettevõtetes on vaja organiseerida ringe leiutajatele-ratsionaliseerijatele tehnilise joonestamise, mehaanika, füüsika jne. alal. Samuti on vaja osutada töölis-leiutajatele abi nende astumiseks mittetatsionaarsetesse tehnilistesse õppeasutistesse.

Töölis-leiutajatele on vaja selgitada teadmiste tõstmise tähtsust nende edasises leiutusalasises töös ja juhtida nende tähelepanu edasiõppimise võimalustele.

Insener-tehniliste töötajate šeflus töölis-ratsionaliseerijate üle

Ettepanekute parema ja kiirema väljatöötamise tagamiseks on suur tähtsus ettevõtte insener-tehniliste töötajate šefluse organiseerimisel töölis-leiutajate ja -ratsionaliseerijate üle.

Insener-tehniliste töötajate tiheda koostöö tulemusena stahhaanovlaste-novaatoritega on seni lahendatud hulk tehnilisi probleeme, mis töid põhjalikke muudatusi tootmisse. On vaja laialdaselt levitada paljude nõukogude inseneride algatust, kes on võtnud oma šefluse alla töölis-ratsionaliseerijaid ja osutavad neile laialdast tehnilist abi.

Ratsionaliseerija kabinet

Olenevalt võimalustest organiseeritakse ettevõttes ratsionaliseerija kabinet (tehnik kabinet), kas eraldi ruumis või nurgana (ratsionaliseerija nurk) mõnes üldruumis.

Ratsionaliseerija kabinet ülesandeks on teha selgitustööd leiutus-ratsionaliseerimistöö kasuks, korraldada kogemuste vahetamist ettevõtte leiutajate-ratsionaliseerijate vahel ja tutvustada töölisi ja insener-tehnilisi töötajaid uue tehnikaga, uute seadmete ehitusega ja nende ratsionaalsemate kasutamismeetoditega. Kabinetis korraldatakse leiutajatele-ratsionaliseerijatele tehnilisi konsultatsioone.

Ratsionaliseerija kabinet töö kooskõlastatakse ettevõtte päevakohaste küsimuste lahendamise ülesannetega. Ratsionaliseerija kabinet juhib leiutajate-ratsionaliseerijate tööd perspektiivettepanekute väljatöötamise alal.

Ratsionaliseerija kabinet juures on soovitav organiseerida ratsionaliseerijate mitme aasta saavutuste alatine näitus. Tavaliselt pannakse sellisele näitusele välja iga-aastased paremad ettepanekud selleks, et leiutajad-ratsionaliseerijad näeksid nii oma töö ajalugu kui ka selle kasvu.

Joon. 27. Ratsionaliseerijate autahvel.

Ratsionaliseerija kabinetis korraldatakse leiutajatele-ratsionaliseerijatele vestlusi ja loenguid. Viimaseid korraldatakse leiutuse ja uue tehnika küsimustes vähemalt kaks korda kuus. Kabinetis asub ka ratsionaliseerijate nõukogu (ratsionaliseerimiskomisjoni) poolt väljaantav seinaleht ja paremate leiutajate-ratsionaliseerijate fotovitrin.

Ratsionaliseerija kabinetis on soovitatav organiseerida tehnilise informatsiooni nurk. Tehnilise informatsiooni materjaliks on: 1) perioodilised tehnilised väljaanded (ajalehed, žurnaalid, informatsiooni-lehekesed jm.); 2) patentide ja autoritunnistuste kogumikud (üleliidulised väljaanded), 3) instituutide ja teiste organisatsioonide poolt väljaantavad «ekspress-informatsioonilehekesed»; 4) tehnika majade informatsiooni materjalid; 5) ministeeriumi leiutus-organite poolt väljaantavad kogemuste vahetamise brošüürid; 6) väljavalitud tehniline kirjandus, kataloogid, leiutus-ratsionaliseerimisala teemade plaanid jne.

Suuremates ettevõtetes organiseeritakse ratsionaliseerija kabinetid vahetult tsehhides. Sellises kabinetis ei leidu mitte üksnes tehniliste uudiste jooniseid, skeeme ja fotosid, vaid ka tsehhi peamiste seadmete mudelid ja makette. Samuti on siin teemade plaanid ja tähtsamate leiutiste kirjeldused.

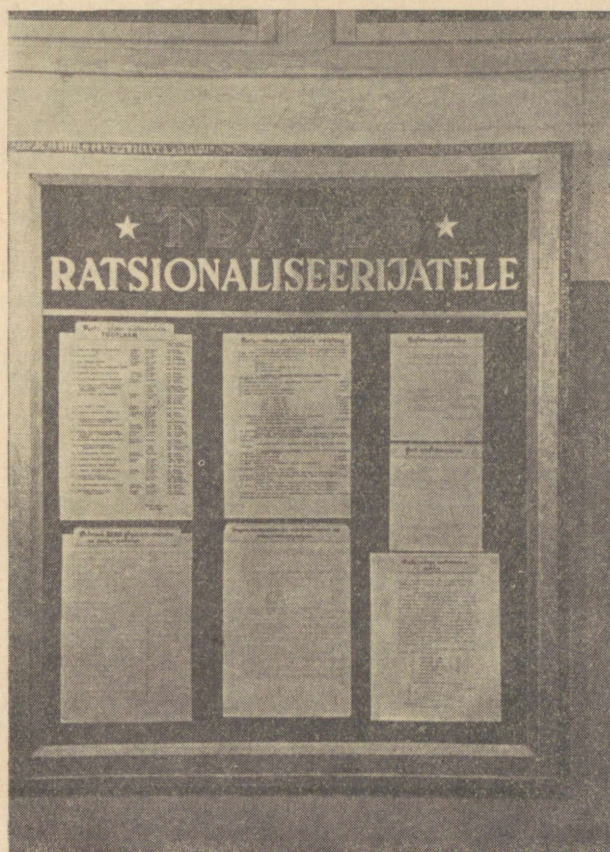
Tööstuskeskustes organiseeritakse tehnika majad, kus insener-tehnilistel töötajatel avanevad võimalused vahetada kogemusi, tut-

vuda uuema tehnika saavutustega, tehnilise kirjanduse uudistega, korraldada loominguks diskussioone tootmise täiustamise küsimustes, leiutus-ratsionaliseerimisprobleemide üle jne.

Ettepanekute kogumise ja realiseerimise hoogtöökuude või ühiskondlike ülevaatuste korraldamine

Leiutus-ratsionaliseerimistöö aktiveerimiseks korraldatakse ettevõtetes leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisettpanekute kogumise ja realiseerimise hoogtöökuud või ühiskondlikud ülevaatused.

Nende ürituste ülesandeks on leiutus-ratsionaliseerimistöö seisukorra kontrollimine ettevõttes, ettepanekute kogumine ja juu-

Joon. 28. Teadete tahvel ratsionaliseerijatele. Tahvlile on asetatud ratsionaliseerimistöö plaan, sotsialistliku võistluse tingimused, nende täitmise tulemused jne.

rutamine, varemalt saabunud ja vastuvõetud ettepanekute juurutamise ja nende eest hüvituste väljamaksmise kontrollimine, ratsionaliseerijate nõukogu (ratsionaliseerimiskomisjoni) töö aktiveerimine, teemade plaani täitmise kontroll jne.

Hoogtöökuude või ühiskondliku ülevaatuse juhtimiseks ja läbiviimiseks moodustatakse ettevõttes 7—11-liikmeline komisjon, mille esimeheks on ettevõtte peainsener. Komisjoni liikmeteks arvatakse partei-, ametiühingu- ja insener-tehnilise ühingu organisatsioonide esindajad, ratsionaliseerijate nõukogu (komisjoni) esindaja, ettevõtte eesrindlikud stahhaanovlased, ratsionaliseerijad ja insener-tehnilised töötajad.

Komisjon koostab hoogtöö ürituste läbiviimise plaani, milles nähakse ette ürituste täitmise tähtajad ja nende läbiviimise eest vastutavad isikud.

Hoogtöö (ülevaatuse) ülesandeid populariseeritakse ajalehtede, seinalehtede, raadio, plakatite, loosungite, diagrammide jne. abil.

Klubides, punanurkades, ratsionaliseerijate kabinettides viiakse läbi loenguid tootmis-tehnilistel teemadel.

Hoogtöö ajaks töötatakse välja ja tehakse kõikidele töötajatele teatavaks tematilised ülesanded, mis peavad suunama tööliste ja insener-tehniliste töötajate loomingulist initsiatiivi ja tähelepanu ettevõttes esinevate «kitsaskohtade» likvideerimisele, raskete ja töömahukate tööde mehhaniseerimisele, kadude vähendamisele ja ettevõtte töö parandamisele üldse.

Samal ajal populariseeritakse kehtivat leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetepanekute eest tasu maksmise korda. Tsehhides korraldatakse tööliste üldkoosolekuid, kus selgitatakse massilise töölisteiuuse ja ratsionaliseerimise tähtsust, hoogtöö eesmärke ja ülesandeid ning demonstreeritakse üksikute leiutajate-ratsionaliseerijate töid.

Üheaegselt ettepanekute juurutamisega organiseeritakse ka ettepanekute kogumist. Kõik saabuvad ettepanekud vaadatakse läbi komisjoni poolt. Vastuvõetud ettepanekute kohta koostatakse juurutamise kalenderplaanid ja määratakse nende täitmise eest vastutavad isikud.

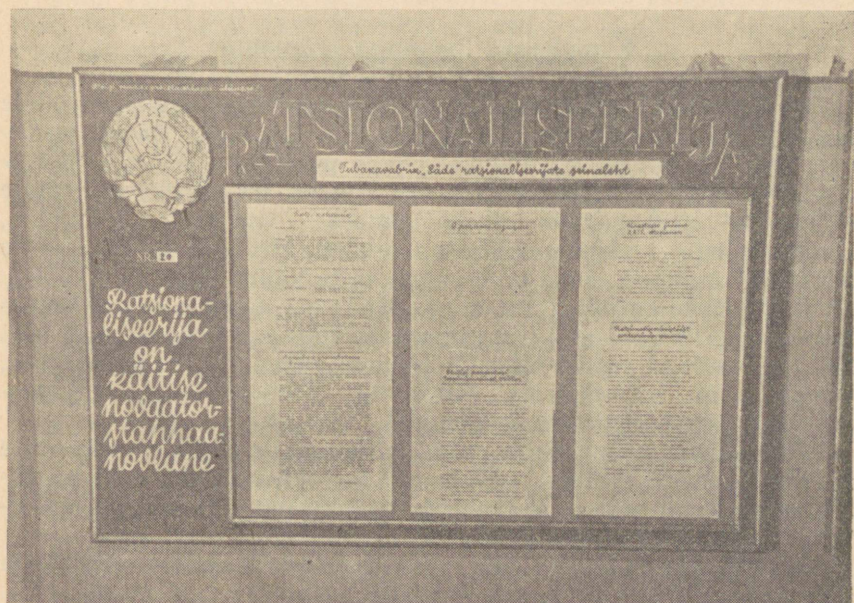
Leiutajatele-ratsionaliseerijatele tehnilise abi osutamiseks organiseeritakse insener-tehniliste töötajate, agronoomide, mehhanisaatorite šeflus üksikute töölis-leiutajate ja -ratsionaliseerijate üle.

Klubides, punanurkades või ratsionaliseerijate kabinettides pannakse välja vitriinid ja stendid, kuhu paigutatakse ratsionaliseerijate päevapildid, nende ettepanekute kirjeldused ja ettepanekute juurutamisest saavutatud tehnilis-ökonomilise efekti näitajad.

Ettevõtte komisjon moodustab suuremates tsehhides (osakondades) hoogtöö (ülevaatuse) komisjonid, kes kontrollivad vastuvõetud ettepanekute juurutamise käiku; ettepanekute arvestamist, läbivaatamise tähtaegadest kinnipidamist ning dokumentatsiooni vormistamist ja selle säilitamist; ettepanekute ökonomilise efekti

Joon. 29. Leiutus-ratsionaliseerimistöö teemade planide tahvel.

Joon. 30. Ratsionaliseerijate seinaleht.

arvutamise, autorihüvituste määramise ja väljamaksmise ning ettepanekute realiseerimisele kaasaaitamise eest preemiate maksmise õigsust. Peale selle kontrollivad need komisjonid veel ettepanekute juurutamise kalenderplaanide täitmist.

Hoogtöö (ühiskondliku ülevaatus) lõppedes koostab ettevõtte komisjon töötulemuste kohta üksikasjalise aruande. Aruannet arutatakse komisjoni laiendatud koosolekul, millest võtavad osa ettevõtte juhatus, hoogtööst osavõtnud aktiivsemad töötajad ja ametiühingu- ning insener-tehnilise ühingu organisatsioonide aktiiv.

Hoogtöö aruanne koostatakse kõrgemalseisva organisatsiooni poolt määratud vormi kohaselt ja esitatakse viimasele ettenähtud tähtjaks. Aruandele lisatakse üksikasjaline seletuskiri aruande kõikide punktide kohta.

Kõrgemalseisva organisatsiooni poolt määratakse hoogtöö (ülevaatus) perioodil paremaid tulemusi saavutanud ettevõtetele preemiad. Preemiad lähevad premeeritud ettevõtete direktorite käsutusse, alluva ettevõtte paremate ratsionaliseerijate ja hoogtööst (ülevaatus) aktiivselt osavõtnud töötajate premeerimiseks.

Hoogtööga (ülevaatus) seoses olevad kulutused kaetakse leiutus-ratsionaliseerimistööle eraldatud summadest.

Ettevõtte hoogtöö (ülevaatus) komisjon ei lõpeta oma tegevust hoogtöö lõpetamisel. Komisjoni ülesandeks jääb kindlustada hoogtööl saavutatud töötajate initsiatiivi ja jälgida pärast hoogtööd plaanide täitmist ettepanekute realiseerimise alal.

Kompleksse loomingu brigaadid

Järjest suurenev tootmine seab leiutajatele-ratsionaliseerijatele uusi ülesandeid, mis nõuab neilt üha uusi töövorme. Sageli osutuvad need ülesanded mittejõukohasteks üksikutele leiutajatele-ratsionaliseerijatele. Mõnikord on otstarbekas ühendada suuremate tööstuslike ettepanekute väljatöötamiseks inseneride, tehnikute, konstruktorite ja stahhaanovlaste teadmisi. Millega on raske toime tulla ühel inimesel, selle võib sageli täita kollektiiv.

Kogemused on näidanud, et suurt edu uue tehnika ja uue tehnoloogia väljatöötamises ja juurutamises võib saavutada ainult siis, kui kõiki sellega seoses olevaid küsimusi otsustatakse igakülgset, kompleksset. Nii tekkisidki ettevõtetes leiutus-ratsionaliseerimistöö kompleksse loomingu brigaadid.

Kompleksse loomingu brigaadi mõte seisab selles, et siin mitte üksnes insenerid ei õpeta stahhaanovlasi-novaatoreid, vaid ka viimased esitavad oma ettepanekuid, mis on abiks insenerile praktilises kui ka teoreetilises töös.

Kompleksse loomingu brigaadid kujutavad endast tööliste ja insener-tehniliste töötajate sotsialistliku koostöö uusi vorme.

Kompleksel loomikul on leiutus-ratsionaliseerimistöös suur tähtsus. Nõukogude Liidu vanemates ja suuremates tehastes on

kuni 30% kõigist juurutatud ettepanekutest kollektiivsed, seejuures saavutatud ökonoomiline efekt moodustab kuni 60% üldisest ettevõttes saavutatud ökonoomia summast. Kõrgema efekti saamise põhjuseks on asjaolu, et kollektiivsed ettepanekud töötatakse välja hoolikamalt.

Kompleksse loomingu brigaadiks loetakse sellist brigaadi, mille iga liige on antud tehnilise ürituse autoriks. Sel juhul brigaadi ettepanek muutub kollektiivseks. Lubatud on ka, et brigaad koosneb põhiautorist ja kaasautoritest. Sel juhul viimased täiustavad oma ettepanekutega autori põhi-ideed.

Kompleksse loomingu brigaadile usaldatakse teatud konkreetne teema. Kõik tööd, alates ettepaneku vormistamisest, selle tehniline läbitöötamine, katseksemplari valmistamine, selle viimistlemine, kuni tööstusliku eksemplari valmistamiseni, tehakse brigaadi enda poolt, see tähendab, et kõik tööd alates ettepaneku vormistamisest kuni selle lõpliku juurutamiseni lahendatakse komplekselt.

Lõpetatud ja viimistletud seisukorras antakse ettepanek üle tööstusele. Vajaduse korral sama brigaad instrueerib töölisi töötamiseks uuel mehhanismil või uue tehnoloogilise protsessi järgi. Brigaad on kohustatud ka edaspidi korrastama uut mehhanismi, rakist ja tehnoloogilist protsessi või selleks vastavaid töölisi ette valmistama.

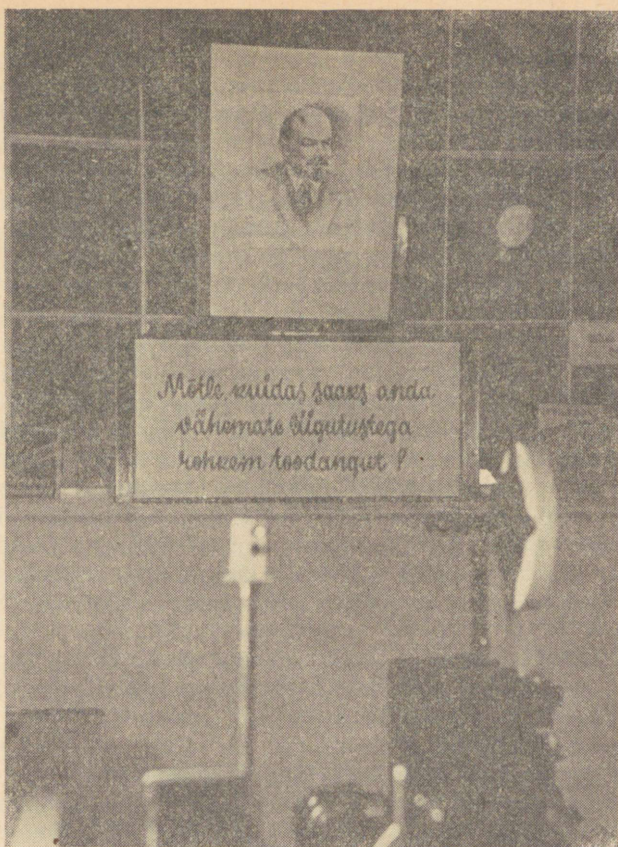
Kompleksse loomingu brigaadi koosseis võib olla mitmesugune — see oleneb ettepaneku sisust ja kompleksse loomingu brigaadi kollektiivi koostööst. Tavaliselt koosneb brigaad 4—5 isikust, näiteks: tehnoloog, konstruktor, mehaanik, meister ja tööline. Ülesanded jaotatakse üksikute brigaadiliikmete vahel.

Viimasel ajal on paljudes ettevõtetes loodud ja töötavad t e h h i d e v a h e l i s e d k o m p l e k s b r i g a a d i d , kes töötavad välja laialdasema ulatusega teemasid. Tööstusharuliste teemade väljatöötamiseks moodustatakse isegi t e h a s t e v a h e l i s e d k o m p l e k s b r i g a a d i d . Eriti on praktiseeritud selliste brigaadide moodustamist eesrindlike tüüp-tehnoloogiliste protsesside väljatöötamiseks. Need kompleksbrigaadid uurivad ühtede ja samade tööoperatsioonide sooritamise kogemusi mitmes ettevõttes ja töötavad sel alusel välja täiuslikuma tüüp-tehnoloogia, mille siis ka juurutavad. Täiuslikuma tüüp-tehnoloogia väljatöötamine on muidugi tihedalt seotud ka antud tööstuslõigis kasutatava tehnika täiustamisega.

Kompleksse loomingu brigaadi töö edukus tagatakse leiutus-rationaliseerimissummadest brigaadile makstavate hüvituste ja preemiade näol.

Kompleksse loomingu brigaadi hüvitus koosneb:

- 1) autorihüvitusest Tasumaksmise juhendi § 9 kohaselt;
- 2) kuuekümneprotsendilisest lisatasust Tasumaksmise juhendi § 14 alusel;
- 3) preemiast ettepaneku juurutamisele kaasaaitamise eest, 15% suuruses hüvituse summast (punktides 1 ja 2).

Joon. 31. Loosung tsehhis.

Preemiasummad jagab brigaadi liikmete vahel kompleksse loomingu brigaadi kollektiiv ise. Lahkarvamise juhul jaotab summad ettevõtte leiutusorgan.

Kompleksse loomingu brigaadi liikmed täidavad oma ülesandeid tööst vabal ajal. Juhul, kui ettevõttele on vaja mõni eriti tähtis ülesanne juurutada lühikese aja jooksul, võib ettevõtte administratsioon lubada brigaadi liikmetel selle ürituse kallal töötada ka töö ajal, vabastades neid ürituse realiseerimistööde lõpetamiseni põhilisest tööst ja makstes neile töötasu keskmise kuutöötasu alusel.

Meie maal on insener-tehniliste töötajate ja stahhaanovlaste-novaatorite loominguiline koostöö saanud tehnilise progressi seaduseks. Insener-tehnilised töötajad ja novaatorid peavad kõikjal olema kompleksse loomingu brigaadide moodustamise algatajateks.

Kompleksse loomingu brigaadide osavõtt ürituse konstruktiivsest väljatöötamisest ja konstruktsiooni valmistamisest lühendab

tunduvalt leitus-ratsionaliseerimisetepanekute juurutamise kestust.

Kompleksse loomingu brigaadid saavutavad ettevõtetes üha suuremat tähtsust. Nad aitavad igati mobiliseerida ettevõtte reserve toodangu suurendamise eesmärgil.

Ettevõttes kompleksse loomingu brigaadide moodustamisele kaasaaitamine on ettevõtte ühiskondlike organisatsioonide põhimisi ülesandeid.

ÜAÜKN sekretariaat oma määrusega 16. oktoobrist 1950. a. kohustas ametiühingu-organisatsioone osutama abi kompleksse loomingu brigaadide organiseerimisele ettevõttes.

Sotsialistliku võistluse korraldamine

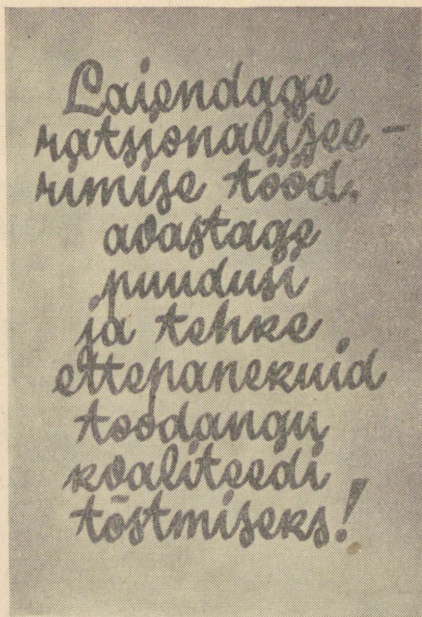
Uueks leitus-ratsionaliseerimisala sotsialistliku võistluse vormiks on tsehhi leitus-ratsionaliseerimisala organisaatorite vahelise sotsialistliku võistluse korraldamine konkursi näol.

Sotsialistliku võistluse võitjaks tuleb selle tsehhi organisaator, kes saavutab oma tsehhis koos leiutajate-ratsionaliseerijatega suurima efektiivsuse juures maksimaalseid tulemusi ettepanekute sabumises ja juurutamises.

Tsehhi organisaatorite vahelise sotsialistliku võistluse (konkursi) tingimused võiksid olla näiteks järgmised: saavutada vähemalt ühe leitus-ratsionaliseerimisetepaneku laekumine kvartali jooksul iga 8 töölise kohta tsehhis; juurutada tööstusse vähemalt 60% saabunud ettepanekutest; saavutada leitus-ratsionaliseerimisetepanekutelt aastas plaanilist säästu vähemalt 3% tsehhi poolt aasta jooksul väljastatava toodangu koguhinnast; saavutada, et kõigi ettepanekute eest arvutataks välja sääst ja kõikidele autoritele makstaks välja hüvitused Tasumaksimise juhendi kohaselt.

Olenevalt ettevõtte töö iseloomust võivad need tingimused olla ka teisiti formuleeritud.

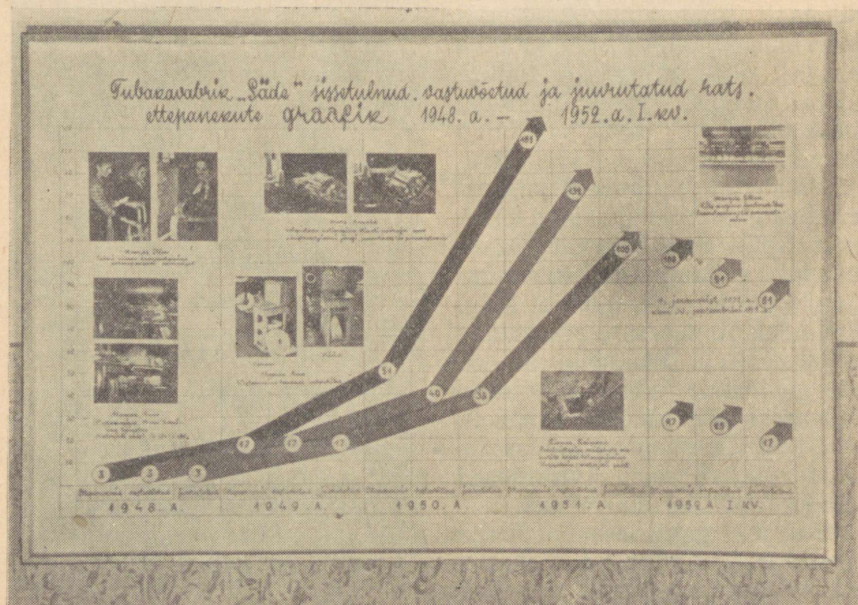
Kui organisaator täidab tähendatud tingimused täielikult, määratakse talle I koht. Ühe loetletud punkti mittetäitmisel, kuid selle täitmisel vähemalt 75% ula-

Joon. 32. Loosung.

Joon. 33. Rakendatud leitud-ratsionaliseerimisetepanekute vitriin.

Joon. 34. Leitud-ratsionaliseerimistöö kasvu graafik.

tuses määratakse organisaatorile II koht. Kahe punkti mittetäitmisel, kuid nende täitmisel vähemalt 80% ulatuses määratakse organisaatorile III koht.

Sotsialistlikus võistluses kohtadele tulnud tsehhi organisaatoritele määratakse tavaliselt kolm preemiat leiutus-ratsionaliseerimissummadest ja need võiksid olla järgmise suurusega: I preemia — 400—500 rubla; II preemia — 250—300 rubla ja III preemia — 150—200 rubla.

Muud üritused

Peale ülaltoodud organisatsioonilis-massilise töö vormide on ettevõttes leiutus-ratsionaliseerimistööl alal võimalik kasutada veel rida teisi töömeetodeid, mis aitavad kaasa selle tööala parandamisele.

Nii näiteks aitab leiutus-ratsionaliseerimistööl ja ratsionaliseerijate populariseerimisele kaasa leiutajale-ratsionaliseerijale «isikliku arve» koostamine raamatukese näol, millesse kantakse kõik autori juurutatud ettepanekud, saavutatud ökonoomiline efekt ja väljamakstud hüvitused.

Ratsionaliseerija «isikliku arve» raamatuke võiks olla tabelis nr. 10 toodud vormi kohane.

Tabel nr. 10

Näidis

.....
(Ettevõtte nimetus)

RATSIONALISEERIJAJA ISIKLIK ARVE

Perekonna-, ees- ja isanimi:

Sünniaasta: Parteilisus

Haridus:

Eriala:

Ametikoht:

Ettepaneku saabumise päev	Ettepaneku nimetus	Juurutamise tähtaeg ja ulatus	Ökonoomiline efekt	Saadud hüvitused

(Ministeeriumi, trusti, ettevõtte nimetus)

leitud-ratsionaliseerimisala arendamise organisatsioonilis-massiliste abinõude läbiviimise

PLAAN

1954. a. I kvartali kohta

Jrk. nr.	Ürituse nimetus	Läbiviimise aeg	Täitmise eest vastutaja
1.	Korraldada ratsionaliseerijate ja insener-tehniliste töötajate konverents peainseneri ettekande kuulamiseks lähematest ülesannetest leitud-ratsionaliseerimisalal	8. I	Peainsener ja a/ü komitee esimees
2.	Korraldada fotovitriin paremate leitud-ratsionaliseerimisetepanekutest	12. I	Ratsionaliseerimisala eest vastutav töötaja
3.	Korraldada tsehhides vestlusi leitud-ratsionaliseerimistö tähtsusest ja sotsialistliku võistluse tähtsusest ratsionaliseerimisalal	12—15. I	Tsehhide juhatajad
4.	Organiseerida ekskursioon Tallinna Masinaehitustehasesse	16. I	Peainsener ja rats.-ala eest vastutav töötaja
5.	Korraldada loeng teemal: «NSV Liidu seadusandlus leiutaja-ratsionaliseeriija huvide kaitsel»	20. I	Peainsener ja rats.-ala eest vastutav töötaja
6.	Välja lasta ratsionaliseeriija seinalehe numbrid	23. I 20. II 20. III	Seinalehe toimetaja
7.	Korraldada konsultatsioone ratsionaliseerijatele	igal teisipäeval	Peainsener ja rats.-ala eest vastutav töötaja
8.	Korraldada tsehhides koosolekud tsehhi juhatajate ettekannete kuulamiseks leitud-ratsionaliseerimistö seisukorra üle	1—6. II	Tsehhide juhatajad ja tsehhide a/ü organisaatorid
9.	Korraldada loeng teemal: «Nõukogude leitud ja tehniline progress»	17. II	Peainsener ja rats.-ala eest vastutav töötaja
10.	Ratsionaliseerijate ja insener-tehniliste töötajate nõupidamine aruande kuulamiseks ekskursiooni tulemuste kohta	26. II	Peainsener ja rats.-ala eest vastutav töötaja
11.	Organiseerida ratsionaliseerijatele õppering joonestamise alal	5. III	Rats.-ala eest vastutav töötaja
12.	Organiseerida loeng teemal: «Meie kodumaa suured leiutajad»	17. III	Rats.-ala eest vastutav töötaja
13.	Organiseerida ekskursioon Tallinna Paberivabrikusse	23. III	Peainsener

Soovitatav on panna ratsionaliseerimistööde näitusele välja ka ratsionaliseerijate «isikliku arve» raamatud.

Leiutus-ratsionaliseerimistöö aktiveerimisele aitab kaasa ratsionaliseerijatele ekskursioonide korraldamine teistesse eesrindlikesse ettevõtetesse.

Igas ettevõttes koostatakse leiutus-ratsionaliseerimisala arendamise organisatsioonilis-massiliste abinõude läbiviimise plaan (tabel nr. 11), mille kinnitab ettevõtte direktor.

ETTEPANEKUTE ARVESTUS JA ARUANDLUS

Kogu leiutus-ratsionaliseerimisalast asjaajamist ja kirjavahetust korraldab ettevõtte leiutusinsener (ratsionaliseerimisala eest vastutav töötaja).

Leiutusinsener registreerib kõik saabunud ja ettenähtud korras blanketil vorm nr. 1 «ettepanek» (tabel nr. 12) vormistatud ettepanekud arvestusraamatus (žurnaal) vorm nr. 2 (tabel nr. 13).

Ettepanekute arvestusraamatu lehed nummerdatakse, nõoritakse ja pitseeritakse. Arvestusraamatu lahtrid täidetakse ettepaneku liikumise kohaselt.

Kõikide saabuvate ettepanekute numeratsioon on ühtne ja see järgneb järgneval aastal.

Ettepanekute juurutamisest saavutatav sääst arvutatakse arvestuslehel vorm nr. 3 (tabel nr. 14).

Iga realiseeritud ettepaneku kohta koostatakse «leiutus-ratsionaliseerimissettepaneku kaart» vorm nr. 4 (tabel nr. 15). Neid kaarte kasutatakse kogemuste vahetamiseks. Ettevõtte saadab need kaardid ministeeriumi tehnikaosakonnale ja peavalitsuse (trusti) tootmis-tehnikaosakonnale, kus kaartidest koostatakse kogemuste vahetamise albumid. Ühe eksemplari sellest kaardist saadab ettevõtte vennaskäitisele.

Ettevõtte esitab iga poolaasta kohta poolaastale järgneva kuu 15. päevaks oma peavalitsusele või trustile ja ametiühingu vabariiklikule komiteele leiutus-ratsionaliseerimistöö seisukorra kohta aruande vorm nr. 7-r (tabel nr. 16) kohaselt. Peavalitsused ja trustid esitavad iga poolaasta kohta, poolaastale järgneva kuu 20. päevaks ministeeriumile koondaruande vorm nr. 8-NT (tabel nr. 17) kohaselt. Need aruanded koostatakse juhendi kohaselt, mis on toodud tabeli nr. 17 lisana.

Ettevõtte, peavalitsused ja trustid lisavad poolaasta, aasta ja hoogtöökuude (ühiskondliku ülevaatuse) aruannete juurde seletuskirjad. Seletuskiri peab sisaldama järgmisi andmeid: 1) läbiviidud organisatsioonilis-massiliste ürituste loetelu ja ürituste läbiviimise ajad; 2) ürituse läbiviimise tulemused; 3) andmed kompleksse loomingu brigaadide töö kohta; 4) andmed leiutajatele-ratsionaliseerijatele osutatud abi kohta (konsultatsioonid, loengud jne); 5) leiu-

tus-ratsionaliseerimistööst osavõtnute koosseis tööalade järgi; 6) teemade arv temaatilises plaanis ja kui palju nendest on täiendatud; 7) korraldatud konkursid, nende tingimused ja tagajärjed; 8) saabunud ettepanekute tehniline iseloomustus ja jaotus järgmistesse gruppidesse:

Jrk. nr.	Grupi nimetus	Ettepanekute arv	Suhe üldise ettep. arvuga %
1.	Tehnoloogiliste protsesside ja töötlemisrežiimi muudatused		
2.	Tehnoloogiliste protsesside mehhaniseerimine ja automatiseerimine		
3.	Seadmete ümberpaigutused seoses tehnoloogia muutmisega		
4.	Uued kontrollimise meetodid		
5.	Toodete kvaliteedi tõstmine ja praagi parandamine		
6.	Materjalide asendajate kasutamine		
7.	Jäätmete kasutamine		
8.	Seadmete täiustamine ja moderniseerimine		
9.	Sisekäitlikliku transpordi mehhaniseerimine		
10.	Töötingimuste parandamine		
11.	Muud		

9) kollektiivsete ettepanekute arv, nende protsent ettepanekute üldise arvu suhtes; 10) väljaantud tehniliste täiustuste tunnistuste arv; 11) tehnilised täiustused, mille kohta on välja antud tunnistused: ettepaneku nimetus, autor ja saavutatud ökonoomiline efekt; 12) ettepanekute realiseerimise keskmine kestus:

Enne dokumentide vormistamist juurutatud ettepanekute arv	Pärast ettepaneku saabumist juurutatud ettepanekute arv, realiseerimise kestuse järgi					
	kuni 1 kuu	1—2 kuud	2—3 kuud	3—6 kuud	6—12 kuud	üle 12 kuu

13) eksperimentaaltöökoja töö; 14) kokkuvõtte leiutus-ratsionaliseerimistöo tulemustest, esinenud puudused ja nende kõrvaldamisest eeloleval perioodil.

Seletuskirjale kirjutavad alla ettevõtte peainsener ja leiutusinsener (ratsionaliseerimisala eest vastutav töötaja).

Leiutajalt-ratsionaliseerijat saabunud iga ettepaneku kohta seatakse sisse eraldi toimik.

Eri toimik seatakse sisse ka ettepanekute kohta, mis saabuvad organisatsioonidelt seisukoha võtmiseks, juhul, kui need on võetud juurutamisele või eksperimenteerimisele.

Seisukoha võtmiseks saadetud ettepanekud, mille kohta on tehtud eitav otsus, tagastatakse nendele organisatsioonidele, kellelt ettepanek saabus. Kirjavahetus nende ettepanekute kohta paigutatakse eri toimikusse.

Kõik dokumendid, mis käsitlevad antud ettepaneku läbivaatamist, väljatöötamist, juurutamist, hüvituste väljamaksmist jne., õmmeldakse toimikusse kronoloogilises järjekorras.

Dokumendid tuleb õmmelda toimikusse selliselt, et need oleksid täielikult loetavad, toimikut õmblusest lahti võtmata.

Toimiku lehed peavad olema nummerdatud lehe parempoolses ülemises nurgas kas mehaanilise numeraatoriga või musta grafiitpliatsiga. Nummerdatud lehtede arv, samuti puudused toimiku seisukorras peavad olema esitatud toimiku lõppu paigutatud puhtal lehel.

Peale saabunud ettepanekute toimikute peavad leiutusinseneri (ratsionaliseerimisala eest vastutava töötaja) asjaajamises olema veel toimikud ministeeriumi poolt kehtestatud nomenklatuuri järgi.

Nii näiteks kehtestati NSV Liidu Kergetööstuse Ministeeriumi poolt ministeeriumi, peavalitsuste ja ettevõtete leiutusinseneride asjaajamises järgmine toimikute nomenklatuur, mis kehtib praegu ka NSV Liidu Laiatarbe Tööstuskaupade Ministeeriumi süsteemis:

Jrk. nr.	Toimiku nimetus
1.	Ettepanekute juurutamine ja eksperimenteerimine ettevõtetes.
2.	Tööstusharuliste ettepanekute juurutamine ja eksperimenteerimine.
3.	Leiutusala kulutused riigieelarvest.
4.	Leiutusala kulutuste eelarved omahinna arvel.
5.	Põhimäärus, NSV Liidu Ministrite Nõukogu juhendid; täiendused ning muudatused neile; NSV Liidu Kergetööstuse Ministeeriumi leiutus- alased käskkirjad ja juhendid.
6.	Leiutuslaste konverentside ja nõupidamiste ning peainseneri juures oleva Ratsionaliseerijate Nõukogu protokollid.
7.	Ettevõtete aruanded leiutiste ja ratsionaliseerimissettepanekute saabu- mise ja realiseerimise kohta ning peavalitsuste koondaruanded.
8.	Kirjavahetus, kogumikud, kogemuste vahetamise kaardid.
9.	Leiutus-ratsionaliseerimisala tööstusharulised ja ettevõtete teemade plaanid.
10.	Materjalid paremate ratsionaliseerimissettepanekute konkursside kohta.
11.	Ettekanded, kokkuvõtted; näituste, tehniliste konsultatsioonide ja eks- kursioonide organiseerimisalane kirjavahetus.
12.	Kirjavahetus alluvate organisatsioonidega leiutus-ratsionaliseerimis- küsimustes ja eksperimentaalbaaside alal.
13.	Materjalid ettevõtete kontrollimise ja instrueerimise kohta.
14.	Kirjavahetus leiutajatega ja ratsionaliseerijatega organisatsioonilistes ja administratiivsetes küsimustes (konsultatiivsetes küsimustes, mis käsitlevad leiutiste avalduste vormistamist ja leiutajate ning ratsionaliseerijate õigusi).

Jrk. nr.	Toimiku nimetus
15.	Materjalid leiutajate ja ratsionaliseerijate kaebuste ja avalduste kohta.
16.	Leiutus-ratsionaliseerimisala käskkirjade ja ringkirjade ära kirjad ning kirjavahetus sel alal kõrgemalseisvate organisatsioonidega
17.	Peavalitsuste ja ettevõtete leiutuslaste käskkirjade ära kirjad.
18.	Tagasilükatud ettepanekutealane kirjavahetus, mis on saabunud mitmesugustelt organisatsioonidelt.

Ettepanekute juurutamise plaanide, kulude eelarvete ja temaatiliste plaanide toimikud on alalised ja neid ei uuendata aasta vahetusel. Kui nende toimikute maht on saavutanud umbes 200 lehte, seatakse sisse selle toimiku uus köide, vastava järjekorranumbri all.

Põhimääruse § 28 kohaselt tuleb kirjavahetust asutistega ja ettevõtetega, samuti leiutajatega leiutiste alal, mille kohta autori-tunnistust pole veel avaldatud, pidada korras, nagu see on ette nähtud avaldamisele mittekuuluvate materjalide suhtes.

Leiutusosalased toimikud tuleb hoida eraldi lukustatavas kapis.

Leiutusinseneri (ratsionaliseerimisala eest vastutava töötaja) puhkusele või komandeerimisele minnes, samuti töölt vabastamisel või teisele ametikohale ümberpaigutamisel tuleb tingimata koostada tema käes olevate kõikide toimikute loetelu ja need ettevõtte direktori korralduse kohaselt asetäitjale üle anda.

ENSV

Vorm nr. 1.

Ministeerium

Peavalitsus

(käitise nimetus)

ETTEPANEK NR.

Ettepaneku liik: 1) leiutis,
 2) tehniline täiustus,
 3) ratsionaliseerimisetpanek (alla kriips).

Perekonna-, ees- ja isanimi

Tsehh, osakond	Elukutse, amet	Liik, palk	Tab. nr.	Mees, naine	Sünniaasta	Partei- lisus	Töö- staaž		Lööktööline, stahhaanov- lane
							üldine	tehases	

Ettepaneku sisu ja skits

Panen ette:

....."..... 195..... a. Autori allkiri.....

Käitis Autorikviitung.

....."..... 195..... a. Saadud ettepanek nr.
 sm.....

Sisu (lühidalt):

OTSUSED: Ettepanekute elluviimise, vastuvõtmise või tagasilükkamise kohta.

OTSUSTATUD:

Elluviimise tähtaeg:

Peainsener:

$\frac{\text{Tsehi}}{\text{Osak.}}$ juhataja:

..... 195..... a.

Leiutusinsener:

Saavutatav kokkuhoid:

Premeerida autorit tabeli järgi summaga rbl.

Ökonomist:

Leiutusinsener:

Ettepanekute juurde lisatud dokumendid (loetelu)

Leiutusinsener:

(Käitise nimetus)

leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisettepanekute

ARVESTUSRAAMAT

Alustatud „.....” 195..... a.

Lõpetatud „.....” 195..... a.

Kokkuhoiu elemendid	Aastane kokkuhoid (rublades)							
	Tingi- muslik	Tegelik						
Materjal								
Tööjõud								
Tsehhi lisakulud protsentides .								
Tehase üldlisakulud protsentides								
Tööriistad								
Kokkuhoid kõikide elementide järgi								

Arvestust kontrollis:

Arvestus on tehtud:

Plaaniülesande kohta:

Autorit hüvitati:

..... ühiku kohta

skaala järgi % rbl. suuruses summas

Autorile antud avanssi

Väljamaks lõpparvestuse järgi

Kuupäev	Nimestiku nr.	Summa
		Rbl. _____
		Rbl. _____

Ökonomist:

Leiutusinsener:

LEIUTUS-, RATSIONALISEERIMISETTEPANEKU KAART NR. _____

(käitise nimetus)

Ettepanek sisse antud: _____

(ettepaneku nimetus)

Ettepanek kasut. võetud _____

Saavutatud kokkuvõid: _____

Ettepaneku autor: _____

Väljamakstud tasu: _____

Ettepaneku, selle kasutamise ning
paremuste lühike kirjeldus:

Joonis või foto

Koostaja:

Ministeeriumi,
peavalitsuse, trusti,
ettevõtte nimetus.

Vorm nr. 7-r

Saadetakse ettevõtte poolt hiljemalt aruandeperioodile järgneva kuu 15-ks kuupäevaks:

- a) kõrgemalseisva organi aadressil;
- b) ametiühingu vabariiklikule komiteele.

ARUANNE

leituste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetepanekute saabumise kohta

..... 195..... a. eest.

I. Üldandmed

a) leitujate ja ratsionaliseerijate arv, kes esitasid aruandeperioodil aasta algusest arvates ettepanekuid.

II. Ettepanekute liikumine.

	Üldse ettepanekuid (lahtrid 2 + 3 + 4)	Neist aruandeperioodi ajal.			Vastuvõetud ettepanekutest (lahter 2) on aruandeperioodi ajal					
		Vastu võetud	Tagasi lükatud	Läbivaatamisel	Juurutatud	Seehulgas:				
						Leitisi	Tehnilisi täiustusi	Ratsionalis. ettepanekuid	Valmis juurutamiseks (proovim. lõpet.)	Läbitöötamisel, valmistamisel, proovimisel
A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Jäi aasta alguseks . .										
2. Saabus aasta algusest .										
3. Kokku . .										

III. Finantseerimine ja kulutused leiutusele

Finantseerimine (tuh. rbl.)		Kulutused aasta algusest (tuh. rbl.)				
Assigneeritud riigi eelarvest 195..... a.	Ette nähtud eelarve järgi ettevõtte summadest 195..... a.	Kokku lahtrid 4 + 5 + 6 + 7	Ekspertiisiks, läbitöötamiseks, valmistamiseks, proovimiseks	Autorite hüvitamiseks	Premeerimisele kaasaaitamise eest	Organisatsioonilis-massilisteks abinõudeks
1	2	3	4	5	6	7

IV. Sääst ettepanekute juurutamisest

(Täidetakse ainult I poolaasta ja aasta aruannetes.)

1. Aruandeaastal juurutatud ettepanekute arv, mille järgi on arvatud aastane sääst
2. Juurutamise algusest kaheteistkümne kuu eest arvatud säästu summa (tuh. rbl.)

Ettevõtte juhataja:

Pearaamatupidaja:

Leiutusinsener:

Esitatakse*:

a) peavalitsuse, trusti poolt ministeeriumile hiljemalt 20 päeva jooksul pärast kvartali algust;

b) ministeeriumi poolt NSV Liidu ministeeriumile ja NSV Liidu A/ü Keskkomiteele hiljemalt 25 päeva jooksul pärast kvartali algust.

KOONDARUANNE

leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetepanekute saabumise ja juurutamise kohta 195..... a. eest.

I. Üldandmed

a) leiutajate ja ratsionaliseerijate arv, kes esitasid aruandeperioodil aasta algusest arvates ettepanekuid

b) koondaruandes arvestatud ettevõtete arv

II. Ettepanekute liikumine

A	Üldse ettepanekuid (lahtrid 2 + 3 + 4)	Neist aruandeperioodi ajal			Vastuvõetud ettepanekutest (lahter 2) on aruandeperioodi ajal					
		Vastu võetud	Tagasi lükatud	Läbivaatamisel	Juurutatud	Sealhulgas			Valmis juurutamiseks (proovim. lõpet.)	Läbitöötamisel, valmistamisel, proovimisel
						Leiutusi	Tehnilisi täiustusi	Ratsionalis. ettepanekuid		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Jäi aasta alguseks . . .										
2. Saabus aasta algusest . . .										
3. Kokku . . .										

*) NSVL SKV korraldusega arvates 1954. a. esitatakse aruanne poolaastale järgneva kuu 20-ks ja 25-ks kuupäevaks.

III. Finantseerimine ja kulutused leitusele

Finantseerimine (tuh. rbl.)		Kulutused aasta algusest (tuh. rbl.)				
Assigneeritud riigi eelarvest 195..... a.	Ette nähtud eelarve järgi ettevõtte summadest 195..... a.	Kokku lahtrid 4 + 5 + 6 + 7	Ekspertiseks, läbitöötamiseks, valmistamiseks, proovimiseks	Autorite hüvitamiseks	Premeerimisele kaasaaitamise eest	Organisatsioonilis-mas-silisteks abinõudeks
1	2	3	4	5	6	7

IV. Sääst ettepanekute juurutamisest.

(Täidetakse ainult I poolaasta ja aasta aruannetes)

1. Aruandeaastal juurutatud ettepanekute arv, mille järgi on arvatud aastane sääst
2. Juurutamise algusest kaheteistkümneme kuu eest arvatud säästu summa (tuh. rbl.)

Ministri aset.
(Peavalitsuse, trusti
juhataja):

Tehnikaosakonna
juhataja:

(Leitutusosakonna
juhataja)

Lisa tabelile nr. 17.

JUHEND

leituste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisettepanekute saabumise ja juurutamise aruande koostamise korra kohta vormi nr. 7-r ja 8-NT järgi.

I. Üldeeskirjad

1. Aruanne leituste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisettepanekute juurutamise kohta vormi nr. 7-r järgi koostatakse antud ministeeriumile või ametkonnale alluvate kõikide ettevõtete poolt.

2. Aruanne koostatakse igal poolaastal, kasvava kokkuvõttena aasta algusest ja nimelt: poole aasta ja aasta kohta.

3. Ettevõtted ja organisatsioonid esitavad aruanded:

a) kõrgemalseisvatele organisatsioonidele alluvuse kohaselt,

b) ametiühingu keskkomiteele või vastavale oblastikomiteele. Poolaasta- ja aastaaruannete esitamise tähtaeg — mitte hiljem kui 15 päeva pärast aruandeperioodi algust. Aruandele kirjutavad alla ettevõtte juhataja, ettevõtte peaaramatupidaja ja leitusbüroo juhataja või leitutusinsener.

4. Aruanne poole aasta ja aasta kohta koosneb neljast osast: I osa — üldised andmed; II osa — ettepanekute liikumine; III osa — finantseerimine ja kulud leituduseks; IV osa — ettepanekute juurutamisest saadav sääst.

5. Aruanne koostatakse ettevõtetes peetava algarvestuse andmete alusel.

6. Aruandes näidatakse:

a) kõik leitudised, mille kohta on välja antud autoritunnistused korras, nagu see on ette nähtud «Leitudiste ja tehniliste täiustuste põhimääruses», samuti leitudised, mille kohta pole veel autoritunnistusi välja antud, kuid mis on ette nähtud korras juba registreeritud kui leitudised;

b) kõik tehnilised täiustused, s. t. ettepanekud, mis parandavad antud ettevõttes olemasolevaid konstruktsioone või tehnoloogilisi protsesse, kui nende ettepanekute kohta on välja antud autoritunnistused vastavalt ülalnimetatud Põhimääruse § 9, samuti ettepanekud, mille kohta autoritunnistusi veel pole välja antud, kuid mis on juba ettenähtud korras registreeritud kui tehnilised täiustused;

c) tootmis-tehnilise iseloomuga ratsionaliseerimisetpanekud, mis otseselt parandavad tootmisprotsessi sisseseadete, materjalide või tööjõu efektiivsema kasutamise teel, kuid olemasolevaid tootmisprotsessi konstruktsioone või tehnoloogilisi protsesse oluliselt ei muuda.

Ratsionaliseerimisetpanekud majanduse organisatsiooni ja juhtimise, varumise ja müügi parandamise, arvestuse ja aruandluse lihtsustamise kohta vormis nr. 7-r ei arvestata.

Aruandele lisatakse väärtuslikumate ettepanekute loetelu nende olemuse ja tähtsuse lühikese kirjeldusega.

II. Esimene osa — «Üldandmed»

Aruandeperioodil ettepanekuid esitanud leitudajate ja ratsionaliseerijate arv tehakse kindlaks saanud ettepanekute arvestusraamatu järgi. Seejuures isikud, kes on aruandeperioodil esitanud 2 ja rohkem ettepanekut, arvestatakse ainult üks kord, s. t. kui üks isik. Kui aga üks ettepanek on esitatud mitme isiku poolt ühiselt (kaasautorid), siis leitudajate ja ratsionaliseerijate hulka arvatakse kõik kaasautorid.

III. Teine osa — «Ettepanekute liikumine»

7. Teises osas näidatakse kõikide saanud ettepanekute liikumine. See osa, nagu eelminegi, täidetakse saanud ettepanekute arvestusraamatu järgi.

Kõik andmed antakse kolme reaga — esimeses reas antakse andmed aasta alguseks jäänud ettepanekute kohta. Siia arvatakse ettepanekud, mis jäid aruandeaasta alguseks lõpetamata, s. t. ettepanekud, mille puhul leitudusorganid teevad veel mingisuguseid töid (läbivaatamata ettepanekud; ettepanekud, mille kohta pole valmistatud eeskujusid, on proovimisel või väljatöötamisel; juurutamiseks vastuvõetud, kuid veel juurutamata ettepanekud).

Aruandeaasta alguseks juurutatud või tagasilükatud ettepanekud loetakse lõpetatuks ja neid järgmise aasta aruandesse ei võeta.

Teises reas tuuakse andmed ettepanekute kohta, mis on saanud aruandeaasta algusest.

Kolmas rida «Kokku» — kujutab endast kahe esimese rea summat.

8. Lahtris 1 — «Üldse ettepanekuid» — näidatakse igal real eraldi kõikide ettepanekute üldsumma. Need andmed peavad igal real kujutama endast lahtrites 2, 3 ja 4 antud arvude summat.

Esimeses reas lahtris 1 («Jäi aasta alguseks») näidatakse kõikides kvartaliaruannetes üks ja seesama arv ettepanekuid, mis jäi aruandeaasta 1-ks jaanuariks; teises reas lahtris 1 näidatakse kõik aasta algusest saanud ettepanekud.

Alates lahtrist 2 kuni lahter 10 kaasa arvatud, tuuakse igas reas andmed ettepanekute seisuga kohta aruandeperioodi lõpuks (juuni lõpuks poolaasta-aruandes ja detsembrikuu lõpuks aastaaruandes).

Lahtris 2 näidatakse ettepanekud, mille kohta on otsus nende juurutamiseks, läbitöötamiseks, valmistamiseks või proovimiseks.

Lahtri 2 andmed igas reas peavad kujutama lahtrites 5, 9 ja 10 toodud arvude **summat**.

Lahtris 3 näidatakse ettepanekud, mille kohta on tehtud otsus nende tagasilükkamiseks.

Lahtris 4 näidatakse läbivaatamata või läbivaatamisel (otsustamisel) olevad ettepanekud, s. t. sellised, mille kohta puudub lõplik otsus, kas need on vastu võetud või tagasi lükatud.

Ettepanekud, mis on registreeritud ja esialgu tagasi lükatud, kuid hiljem teistkordsel läbivaatamisel vastuvõetavaks tunnistatud, näidatakse lahtris 2; kui aga see ettepanek ei ole veel vastu võetud ja on läbivaatamisel, siis kantakse see lahtrisse 4. Mõlemal juhul arvatakse selline ettepanek möödunud perioodi aruandest maha.

Lahtrisse 5 kantakse ettepanekud, mida tegelikult kasutatakse, mis on kinnitatud juurutamise aktiga, olenemata kasutamise ulatusest.

Kui ettepaneku kohta on katsetused lõpetatud positiivsete tagajärgedega, kuid seda praktiliselt veel ei kasutata, siis kantakse see lahtrisse 9 — «Valmis juurutamiseks».

Lahtris 6 näidatakse ainult need juurutatud ettepanekud, mille kohta autoritele on antud autoritunnistused, samuti kõik leiutised, mille kohta on antud autoritunnistused Põhimääruses ettenähtud korras, samuti leiutised, mille kohta veel autoritunnistusi pole välja antud, kuid mis on juba kui leiutised registreeritud ettenähtud korras.

Lahtris 7 näidatakse ainult need juurutatud ettepanekud, mille kohta on autoritele välja antud tehniliste täiustuste autoritunnistused, samuti kõik tehnilised täiustused, s. t. ettepanekud, mis parandavad antud ettevõttes olemasolevaid konstruktsioone või tehnoloogilisi protsesse, kui nende ettepanekute kohta on välja antud autoritunnistused üldnimetatud Põhimääruse § 9 korras, samuti ettepanekud, mille kohta pole veel autoritunnistusi välja antud, kuid mis on ettenähtud korras juba registreeritud kui tehnilised täiustused.

Lahtris 8 näidatakse juurutatud ratsionaliseerimisetpanekud, s. t. tootmis-tehnilise iseloomuga ettepanekud, mis otseselt parandavad tootmisprotsessi sisseadete, materjalide või tööjõu efektiivsena kasutamise teel, kuid olemasolevaid tootmisprotsessi konstruktsioone või tehnoloogilisi protsesse oluliselt ei muuda.

Lahtrite 6, 7 ja 8 näitajate summa peab võrduma lahtri 5 näitajaga.

Lahtris 9 näidatakse ettepanekud, mis on valmis juurutamiseks, s. t. need ettepanekud, mille kohta on katsed läbi viidud ja on olemas otsus nende juurutamise kohta, kuid mille praktilisele kasutamisele pole veel asutud, kuna pole lõpetatud vajaliku seadme valmistamisega, montaažiga, ehitusega jne. seotud ettevalmistustööd.

Lahtris 10 näidatakse ettepanekud, mis on läbitöötamisel, valmistamisel või proovimisel.

Allpool tuuakse näide vormi 7-r teise osa täitmise kohta.

Toodud näidetest näeme, et teise osa lahtri 1. esimese rea näitaja jääb alaliseks aasta lõpuni, kuna lahtri 1 teise rea näitaja täidetakse kasvava kokkuvõtena.

Teisest ja kolmandast näitest nähtub, kuidas tekib ettepanekute jääk aruandeaastale järgnevas 1. jaanuariks: selleks võetakse aastaaruandest andmed lahtrist 4 (läbivaatamisel), 9 (valmis juurutamiseks, s. o. proovimine on lõpetatud) ja 10 (läbitöötamisel, valmistamisel ja proovimisel). Nende kolme lahtri summa annab jäägi aruandeaastale järgnevas 1. jaanuariks (meie näites see vastab — 250 ettepanekule), mida näidatakse uue aruandeaasta I poolaasta aruande teise osa esimeses reas lahtris 1. Lahtrites 2 kuni 10 kaasa arvatud, ettepanekute läbivaatamise ja juurutamise tulemusena, jaguneb ettepanekute jääk lahtrites — aruandeperioodi lõpu seisule vastavalt, s. t. antud juhul järgneva aruandeaasta I poolaasta lõpuks.

	Neist aruande- perioodi ajal					Vastuvõetud ettepanekutest (lahter 2) on aruandeperi- oodi ajal				
	Üldse ettepanekuid (lahtrid 2 + 3 + 4)	Vastuvõetud (lahtrid 5 + 9 + 10)	Tagasi lükatud	Läbivaatamisel	Juurutatud (lahtrid 6 + 7 + 8)	Sealhulgas			Valmis juurutamiseks (proovim. lõpet.)	Läbitöötamisel, valmis- tamisel, proovimisel
						Leitud	Tehnilisi täiustusi	Ratsionaliseerimis- ettepanekuid		

1950. a. I poolaasta kohta

1. Jäi 1/I. 50. a.	200	154	46	—	100	6	20	74	15	39
2. Saabus aasta algusest	350	230	105	15	155	3	16	136	20	55
Kokku	550	384	151	15	255	9	36	210	35	94

1950. aasta kohta

1. Jäi 1/I. 50. a.	200	154	46	—	134	8	30	96	10	10
2. Saabus aasta algusest	900	600	250	50	400	10	40	350	50	150
Kokku	1100	754	296	50	534	18	70	446	60	160

1951. a. I poolaasta kohta

1. Jäi 1/I. 51. a.	250	225	25	—	130	3	12	115	30	65
2. Saabus aasta algusest	250	160	75	15	95	2	13	80	20	45
Kokku	500	385	100	15	225	5	25	195	50	110

IV. Kolmas osa — «Finantseerimine ja kulutused leiutusele ja
ratsionaliseerimisele»

9. See osa koosneb kahest allosast — finantseerimine (tuh. rbl.) riigieel-
arvelistest ja ettevõtte summadest ning kulutused aasta algusest (tuh. rbl.).

Osa täidetakse ühe reaga — näidatakse kõikide ettepanekute (leiutised,
tehnilised täiustused ja ratsionaliseerimisetpanekud) kulutuste finantseerimise
summa.

Lahtris 1 — «Assigneeritud aastaks», näidatakse riigieelarve summadest aruandeaastaks kinnitatud summa.

Lahtris 2 näidatakse leituduse ja ratsionaliseerimise kulutusteks plaanitud summad ettevõtte eelarve järgi.

Lahtris 3 näidatakse kõikide kulutuste summa (lahtrid 4, 5, 6 ja 7), mis on tehtud leitudusele aruandeperioodi jooksul aasta algusest arvates nii riigieelarve kui ka ettevõtte summadest.

Lahtris 4 näidatakse ekspertiisiks, läbitöötamiseks, valmistamiseks ja katseksemplari proovimiseks tehtud kulutused.

Lahtris 5 — «Autorite hüvitamiseks» — näidatakse juurutatud leituduste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetepanekute eest autoritele hüvituste väljamaksmiseks kulutatud summa.

Lahtris 6 — «Premeerimine kaasaaitamise eest» — näidatakse kaasaaitamise eest preemiade väljamaksmiseks kulutatud summa.

Lahtris 7 — «Kulutused organisatsioonilis-massilisteks abinõudeks» kulutatud summa — leitudusala konsultatsioonide, näituste ja konkursside organiseerimiseks, leitudusala teemade väljatöötamiseks ja teisteks abinõudeks.

10. Kolmas osa — «Finantseerimine ja kulutused leitudusele» — täidetakse leitudusala assigneeringute ja kulutuste raamatupidamise andmete alusel aruandeperioodi eest.

V. Neljas osa — «Sääst ettepanekute juurutamisest (tuh. rbl.)»

11. Neljas osa — «Sääst ettepanekute juurutamisest» — täidetakse poolaasta- ja aastaaruannetes. Neljanda osa andmed antakse kõikide nende juurutatud ettepanekute kohta, mille kohta on arvatud sääst.

Andmeid ettepanekute kohta, mille kasutamine algas enne aruandeaastat, neljandas osas ei näidata.

Esimeses lahtris näidatakse ainult nende aruandeperioodil juurutatud ettepanekute arv, mille kohta on arvatud aastane sääst.

Lahtris 2 näidatakse aastase säästu summa tuh. rublades (arvatud 12 kuu eest, arvates juurutamise algusest) kõikide ettepanekute kohta, mis on näidatud esimeses lahtris, vastavalt leituduste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetepanekute eest tasumaksmise juhendile (IV osa).

ÜAÜKN XVI PLEENUMI MÄÄRUSEST

(aprill 1947. a)

6. Eesrindliku tehnika, töömahukate protsesside mehhaniseerimise igakülgse juurutamise eesmärgil peavad käitiskomiteed ja massilise töölisleituduse ja ratsionaliseerimise komisjonid täielikult kasutama leitudajate ja ratsionaliseerijate loovat initsiatiivi, igapäevaselt kontrollima kohustuste täitmist kollektiivlepingu alal leituduse ja ratsionaliseerimise arendamiseks soodsate tingimuste loomiseks, otsustavalt võites tardumuse ja asjaajamise venitamise selles asjas.

7. Tõmmata laiemalt kaasa insenere, tehnikuid, meistreid aktiivsemale kollektiivlepingu täitmisest osavõtule ja nende abil paremini organiseerida tootmisnõupidamiste tööd, stahhaanovlike töömeetodite edasiandmist, leitudus- ja ratsionaliseerimisetepanekute realiseerimist, tööliste kvalifikatsiooni tõstmist...

(«Ametiühingu töötaja käsiraamat» — Profizdat 1953)

AMETIÜHINGU-ORGANISATSIOONIDE TÖÖST MASSILISE TÖÖLISLEIUTUSE JA RATSIONALISEERIMISE ALAL

ÜAÜKN Presiidiumi määrusest 14. augustist 1948. a.

ÜAÜKN Presiidium m ä ä r a b:

1. Panna ametiühingute kesk- ja käitiskomiteedele ette teha ratsionaliseerijatega ja leiutajatega süstemaatiliselt massilist tööd, suunates nende loova mõtte uute mehhanismide, seadeldiste ja tööriistade leiutamisele, uute tehnoloogiliste protsesside väljatöötamisele, olemasolevate seadmete ratsionaalsele kasutamisele, töötingimuste ja tööorganiseerimise parandamisele, toorainete ja materjalide säästmisele, luues seega vajalikud tingimused viie aasta plaani ennetähtaegseks täitmiseks.

2. Ametiühingute kesk- ja käitiskomiteed peavad tagama realiseerimiseks vastuvõetud ettepanekute kiireima juurutamise ja osutama ratsionaliseerijatele ja leiutajatele vajalikku abi nende loominguulises töös.

3. Eesrindlike ettevõtete kogemuste levitamise eesmärgil massilise töölisleiutuse ja ratsionaliseerimise organiseerimise ja kollektiivse loomingu brigaadide töö alal soovitada ametiühingute kesk- ja käitiskomiteedel koos ministeeriumiga, leiutajate ja ratsionaliseerijate laialdasel osavõtul, läbi viia ... leiutuste ja ratsionaliseerimissetepanekute tööstusse juurutamise ühiskondlik ülevaatus, samuti leiutajate ja ratsionaliseerijate tööstusharulisi nõupidamisi.

4. Panna ametiühingute käitiskomiteedele ette kutsuda ettevõtetes igas kvartalis kokku leiutajate ja ratsionaliseerijate aktiivid või konverentsid.

... selgitada tööliste, insener-tehnilistele töötajatele ja teenistujatele valitsuse poolt kehtestatud leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimissetepanekute eest autori hüvituse maksmise korda ja määrasid.

7. Kohustada ametiühingute kesk- ja käitiskomiteesid organiseerima seminare massilise töölisleiutuse ja ratsionaliseerimise komisjonide esimeestele; tagama leiutajatele ja ratsionaliseerijatele alaliselt töötava õigusliku konsultatsiooni, tõmmates sellele kaasa töötajaid, kes tunnevad leiutuse seadusandlust.

(«Ametiühingu töötaja käsiraamat» — Profizdat 1953)

ÜAÜKN sekretariaadi 26. mai 1951. a. määrusest

ÜAÜKN sekretariaat m ä ä r a b:

1. Kohustada ametiühingute kesk-, oblasti-, käitis- ja kohalikke komiteesid tegema ettevõtete, organisatsioonide ja asutiste tööliste, inseneride, tehnikute ja teenistujate seas selgitustööd leiutuse arendamisala juhtimise korra kohta ...

Panna ametiühingu-organisatsioonidele ette osutada leiutajatele ja ratsionaliseerijatele abi nende ettepanekute vormistamises ja juurutamises.

2. Kohustada ametiühingu keskkomiteesid võtma osa ministeeriumides uue tehnika arendamise ja juurutamise perspektiiv- ja aastaplaanide, uue tehnika ala teaduslike uurimis- ja katsetustööde plaanide projektide väljatöötamisest, kontrollima autoritunnistuste nõutamise avalduste (mis on saanud ministeeriumidesse ja ametkondadesse NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuvalt Standardiseerimise Valitsuselt, samuti, mis on saanud vahetult leiutajatelt endilt) õigeaegset läbivaatamist, leiutuste kasulikkuse ja uudsuse ekspertiisi õigeaegset tegemist, autoritunnistuste ja patentide registreerimisele esitamist ja vastuvõetud ettepanekute juurutamise plaanide realiseerimist, majandusorganite poolt ettepanekute autorite kaebuste läbivaatamist.

3. Panna ametiühingute keskkomiteedele ette võtta erilise järelevalve alla rohkem väärtuslikud leiutised, sisse seades süstemaatilise kontrolli nende leiutiste väljatöötamise üle vastavalt ministeeriumide ja ametkondade poolt kinnitatud plaanidele.

(«Ametiühingu töötaja käsiraamat»
— Profizdat 1953)

Kinnitatud
ÜAÜKN Presiidiumi 3. I 1945. a.
määrusega nr. 15.

AMETIÜHINGU KESK- JA OBLASTIKOMITEE JUURES ASUVA MASSILISE TÖÖLISLEIUTUSE JA RATSIONALISEERIMISE KOMISJONI PÕHIMÄÄRUS

1. Ametiühingu kesk- (oblasti-) komitee juures asuv massilise töölisleiutuse ja ratsionaliseerimise komisjon organiseeritakse massilise töölisleiutuse ja ratsionaliseerimise igakülgeks arendamiseks ning ühiskondliku kontrolli teostamiseks leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetpanekute läbivaatamise, läbitöötamise ja realiseerimise üle.

I. Komisjoni organiseerimine

2. Massilise töölisleiutuse ja ratsionaliseerimise komisjon organiseeritakse 9—15-liikmeline vastava ametiühingu poolt teendatavate ettevõtete ja instituutide leiutajate, töölise-stahhaanovlaste, insener-tehniliste töötajate ja teenistujate hulgast.

3. Komisjoni koosseisu kinnitab ametiühingu keskkomitee presiidium (oblastikomitee).

Töö alatiseks juhtimiseks valib komisjon oma koosseisust lahtisel hääletusel komisjoni esimehe ja selle asetäitja.

4. Massilise töölisleiutuse ja ratsionaliseerimise komisjon töötab ametiühingu keskkomitee presiidiumi (oblastikomitee) juhtimisel ja selle poolt kinnitatud plaani alusel.

II. Komisjoni töö sisu

Ametiühingu kesk- (oblasti-) komitee juures asuv massilise töölisleiutuse ja ratsionaliseerimise komisjon teeb järgmist tööd:

a) populariseerib laialdaselt massilist töölisleiutust puudutavate küsimuste alal partei ja valitsuse poolt antavaid juhtnööre ja viib neid kõrvalekaldumatult ellu;

b) taotleb leiutajate ja ratsionaliseerijate ridade igakülgset laiendamist, organiseerib nende hulgas sotsialistlikku võistlust aktuaalsete tehnilis-tootmisülesannete lahendamiseks, kitsaskohtade kõrvaldamiseks tootmises, tootmises peituvate reservide selgitamiseks ja maksimaalse säästu saavutamiseks toorainete, materjalide, küttaeine, elektrienergia, tööriistade ning seadeldiste osas, osutades seejuures erilist tähelepanu Nõukogude armee ja laevastiku võitlustehnika täiustamise küsimustele ning majanduse taastamisele saksa fašistlike röövvalutajate alt vabastatud piirkondades;

c) abistab käitiskomiteede töölisleiutuse ja ratsionaliseerimise komisjone nende töös leiutiste ja tehniliste täiustuste realiseerimise alal ning kontrollib seda, samuti autoritele ja ratsionaliseerijatele autoritasu õigeaegset väljamaksmist kooskõlas kehtiva seadusandlusega, võitleb bürokratismi, asjaajamise venitamise ning teiste leiutiste ja tehniliste täiustuste läbivaatamise, realiseerimise ning kasutuselevõtmise alal esinevate korrarikumiste vastu;

d) korraldab leiutajate konverentse ja kongresse ning võtab samuti osa majandusorganisatsioonide poolt leiutus-ratsionaliseerimisküsimuste alal kokkukutsutavaist kongressidest ja konverentsidest; organiseerib koos majandusorganitega võistlusi parimaile leiutus- ja ratsionaliseerimisettepanekutele ning leiutus- ja ratsionaliseerimisettepanekute ülevaatuste ning realiseerimise kuuikuid;

e) osutab leiutajatele ja ratsionaliseerijatele kaasabi autoriõiguse juriidiliseks ja tehniliseks vormistamiseks, võtab osa leiutiste kasulikkuse kindlaksmääramisest, konfliktide lahendamisest leiutajate ja majandusorganisatsioonide vahel, samuti organiseerib leiutajatele ja ratsionaliseerijatele kvalifitseeritud tehnilist konsultatsiooni;

f) taotleb majandusorganite poolt eksperimentaalbaaside, näituste, kogemuste vahetuse, leiutustöö paremate näidiste väljapanekute organiseerimist, teemade ja organisatsioonilis-tehniliste abi-nõude väljatöötamist tehnilis-tootmis-finantsaastaplaanide koostamisel, leiutusküsimuste laialdase ajakirjanduses käsitlemise, välis-maise tehnilise kirjanduse kasutamise organiseerimist jne.;

g) taotleb leiutajate töö ratsionaalsemat kasutamist tootmises ning aitab kaasa leiutajate kaadri ettevalmistamisele noorte hulgast;

h) palub vastavaid organeid autasustada silmapaistvaid leiutajaid ja ratsionaliseerijaid, samuti saata ühiskonnale kasulikke paremaid leiutajaid alalisele teaduslikule tööle teadusliku uurimise instituutidesse;

i) peab arvestust eriti tähtsate leiutiste ja tehniliste täiustuste kohta ning organiseerib šeflust ja kontrolli nende kasutuselevõtmise üle;

j) kontrollib tööde ja asjaajamise korraldust majandusorganite leiutusbüroodes ning kuulab ära nende ettekanded.

III. Komisjoni töö kord

6. Komisjoni koosolekuid peetakse vähemalt üks kord kuus.

7. Komisjon annab tehtud töö kohta aru ametiühingu keskkomitee presiidiumile (oblastikomiteele).

8. Asjaajamise venitamise ja bürokraatlikkuse avastamisel leiutajate suhtes, samuti leiutiste ja tehniliste täiustuste kohta kehtiva seadusandluse rikkumise puhul esitab komisjon ettepaneku nende kõrvaldamise kohta ametiühingu keskkomitee presiidiumile (oblastikomiteele) läbivaatamiseks, vajaduse korral aga süüdlaste vastutuselevõtmiseks.

Kinnitatud
ÜAUKN Presiidiumi poolt
3. jaanuaril 1945. a.

KÄITIS- (OSAKONNA-) KOMITEE MASSILISE TÖÖLISLEIUTUSE JA RATSIONALISEERIMISE KOMISJONI PÕHIMÄÄRUS

1. Käitis- (osakonna-) komitee massilise töölisleiutuse ja ratsionaliseerimise komisjon organiseeritakse tööliste, insener-tehniliste töötajate ja teenistujate laiade hulkade kaasatõmbamiseks osavõtule leiutus- ja ratsionaliseerimistööst, leiutajaile ja ratsionaliseerijaile vajalike töötingimuste loomiseks ning ühtlasi leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetepanekute rakendamise kindlustamiseks.

I. Komisjoni organiseerimine

2. Massilise töölisleiutuse ja ratsionaliseerimise komisjon moodustatakse nende ettevõtete käitiskomiteede ja nende osakondade komiteede juurde, kus on vähemalt 500 töötajat.

3. Käitise (osakonna) komisjon valitakse lahtise hääletuse teel või käitise (osakonna) töötajate koosolekul 3—15-liikmeline, sõltuvalt töötajate arvust. Komisjon valib oma koosseisust esimehe ja selle asetäitja.

II. Komisjoni töö sisu

4. Massilise töölisleiutuse ja ratsionaliseerimise komisjon:

a) osutab käitiskomiteele igakülgset abi leiutajate ja ratsionaliseerijate loova initsiatiivi arendamiseks, mobiliseerib nende tähelepanu temaatiliste plaanide täitmisele ratsionaliseerimisettepanekute esitamise teel, mis on suunatud töövilkakuse ja toodangu kvaliteedi tõstmisele, tootmistehnoloogia lihtsustamisele, seadmete efektiivsele kasutamisele, raskemate tööprotsesside mehhaniseerimisele, defitsiitsete materjalide ning tööriistade asendamisele ning kokkuhoiule;

b) võtab osa leiutiste ja ratsionaliseerimisettepanekute kasulikkuse kindlaksmääramisest, leiutajate ja majandusorganisatsioonide vahel autoriküsimuse kohta tekkinud konfliktide arutamisest, jälgib ettepanekute õigeaegset läbivaatamist, nõuab majandusorganisatsioonidelt leiutus- ja ratsionaliseerimisettepanekute rakendamiseks kindla tähtaja määramist, kontrollib süstemaatiliselt leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisettepanekute realiseerimist, peab erilist arvestust eriti väärtuslike ettepanekute kohta ja organiseerib šeflust nende üle, kontrollib autoritasu õiget arvutamist ja õigeaegset väljamaksmist;

c) korraldab tööliste, insener-tehniliste töötajate ja teenistujate konverentse ja koosolekuid ürituste arutamiseks massilise töölisleiutuse ja ratsionaliseerimise arendamise alal, kuulab ära aruandeid väärtuslikemate leiutiste ja ratsionaliseerimisettepanekute kohta ning töötab välja abinõud nende rakendamiseks;

d) loob brigaade tööstuse kitsaskohtade tundmaõppimiseks ja likvideerimiseks, soodustab uute vormide laialdast levitamist ja süvendamist tööliste, insener-tehniliste töötajate ja teenistujate kaasatõmbamiseks leiutus- ja ratsionaliseerimistööle (sotsialistlik tellimus leiutajaile, ratsionaliseerimisettepanekute fond);

e) organiseerib leiutus- ja ratsionaliseerimistöö seisukorra laialdast tutvustamist, võtab tootmisnõupidamistel arutusele tähtsamad ratsionaliseerimisettepanekud, informeerib töötajaid vastuvõetud leiutistest, tehnilistest täiustustest ja ratsionaliseerimisettepanekutest, nende rakendamise käigust ja nende majanduslikust efektiivsusest, kasutades laialdaselt tehase kirjandust, raadiot ja plakateid;

f) organiseerib koos majandusorganisatsioonidega klubides ja punastes nurkades tehnilisi kabinette, leiutiste näitusi, ratsionaliseerijate vitriini;

g) võtab osa temaatiliste plaanide väljatöötamisest, katse-

osakondade ja -töökodade loomisest, käitiste leiutus- ja ratsionaliseerimisbüroode tugevdamisest vastava kaadriga;

h) soodustab leiutus- ja ratsionaliseerimiskogemuste laialdast vahetamist osakondade vahel, korraldab ekskursioone käitistesse igakülgseks tutvumiseks tootmisprotsessiga, taotleb tehnilise õppuse organiseerimist töölis-leiutajaile ja -ratsionaliseerijaile;

i) tutvustab käitise töötajaid kehtiva seadusandlusega leiutajate ja ratsionaliseerijate õiguste kohta ning kindlustab seaduste täpset täitmist;

j) tõmbab insener-tehnilisi töötajaid ja teisi eriteadlasi kaasa individuaalsele šeflusele töölis-leiutajate ja -ratsionaliseerijate üle;

k) kontrollib õiget ja täielikku rahasummade ärakasutamist, mis on assigneeritud leiutiste ja tehniliste täiustuste väljatöötamiseks, nendega katsete tegemiseks ning nende kasutuselevõtmiseks;

l) ürituste väljatöötamiseks ratsionaliseerimise alal kasutab kutsealade järgi ja rindebrigaadide võistluses esikohale tulnud töötajate parimaid meetodeid.

III. Komisjoni töö kord

5. Massilise töölisleiutuse ja ratsionaliseerimise komisjon töötab plaani alusel, mille kinnitab käitis- (osakonna-) komitee, ning täidab ühtlasi ka käitis- (osakonna-) komitee üksikuid ülesandeid.

6. Töölisleiutuse ja ratsionaliseerimise seaduste rikkumise avastamisel, vastuvõetud leiutus- ja ratsionaliseerimisetepanekute mittetäitmisel ja teiste seaduserikkumiste juhtudel võtab komisjon tarvitusele abinõud seaduserikkumiste kõrvaldamiseks ning tõstab vajaduse korral käitis- (osakonna-) komitees üles küsimuse süüdlaste vastutuselevõtmiseks.

7. Massilise töölisleiutuse ja ratsionaliseerimise komisjon peab oma koosolekuid vähemalt üks kord kuus ja annab perioodiliselt aru tehtud tööst käitis- (osakonna-) komiteele, samuti ka ettevõtte (osakonna) tootmisnõupidamisel või ettevõtte töötajate ja teenistujate koosolekul.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. «NSVL RKN määrused leiutiste, tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisesitiste kohta». RK «Teaduslik kirjandus» 1945. a.
2. «Основные постановления об изобретениях и технических усовершенствованиях». Госпланиздат, 1943 г.
3. Н. А. Райгородский. Изобретательское право СССР. Государственное издательство юридической литературы, 1949 г.
4. В. А. Попов. Расцвет изобретательской мысли в СССР. Изд. «Правда» 1951 г.
5. М. Л. Каценэленбоген. Организация изобретательства и рационализации на предприятиях. Госизд. БССР, 1950 г.
6. Ф. Я. Рагузин. Организация работы по изобретательству на машиностроительном заводе. Машгиз, 1950 г.
7. И. Н. Старцев. Рационализация и изобретательство. Машгиз, 1952 г.
8. Кондратьев. За массовое изобретательство. Профиздат, 1952 г.
9. «Сборник рационализаторских и изобретательских предложений по торговле промышленными товарами». Госторгиздат, 1953 г.
10. И. И. Горев. Справочник изобретателя. Профиздат, 1946 г.
11. Памятка автору-изобретателю. Министерство вооруженных сил СССР, 1949 г.
12. А. Н. Адамов. Как оформлять изобретательские и рационализаторские предложения. Москва, 1949 г.
13. «Как делается заявка о выдаче авторского свидетельства или патента на изобретение». Госпланиздат, 1944 г.
14. Справочник профсоюзного работника (стр. 89—94). Профиздат 1953.
15. Положение о первичных организациях Всесоюзного научного инженерно-технического общества. ВСНИТО, 1953 г.
16. Populaar- ja rakendustehnilised kogumikud «Tehnika» ETITÜN väljaanded.
17. NSV Liidu tööstusharuliste ministereeriumide juhendid leiutus-ratsionaliseerimistöo organiseerimise kohta.
18. Ajalehed «Rahva Hääл» ja «Ohtuleht» — 1953. a.

SISUKORD.

	Lk.
Eessõna	3
Sissejuhatus	4
Sotsialistliku leiutamise põhimõte	20
Massilise leiutamise vormid	22
Leiutus-ratsionaliseerimisetpanekute liigitus	22
Ratsionaliseerimisetpanekud	23
Tehnilised täiustused	26
Leiutised	31
Leiutus-ratsionaliseerimistöö plaanimine	32
Ettepanekute kogumine ja vormistamine	37
Ettepanekute läbivaatamine	39
Abi osutamine leiutajale-ratsionaliseerijale	41
Autoriõigus	42
Ettepanekute esmasus	44
Ettepaneku autori õigus «nimele»	45
Autoritunnistuse või patendi nõutamine leiutisele	46
Tunnistuste andmine tehniliste täiustuste ja ratsionaliseerimisetpanekute kohta	56
Ettepanekute juurutamine	57
Märkuse tegemine tööraamatusse ettepaneku realiseerimise ja selle eest hüvituse saamise kohta	62
Autori isiklikud eesõigused	62
Autori kohustused	62
Hüvituse määramine	63
Hüvituste määramine ettepanekute eest, mis säästu ei anna	70
Lisahüvituse määramine	70
Hüvituse määramise eritingimused	71
Hüvituste määramine kollektiivsete leiutiste eest	72
Hüvituste määramine uute seemnesortide aretamise ja olemasolevate seemnesortide parendamise eest	72
Hüvituste määramine haiguste uute ravimisviiside eest	73
Stalini preemiad	73
Hüvituste väljamaksmise kord ja tähtajad	75
Soodustused autoritele	77
Premeerimine ettepanekute realiseerimisel kaasaaitamise eest	78
Leiutus-ratsionaliseerimistöö juhtimine	79
Ametiühingu-organisatsiooni osavõtt ettevõtte leiutus-ratsionaliseerimistööst	84
Teadusliku insener-tehnilise ühingu organisatsioonide osavõtt leiutus-ratsionaliseerimistööst ettevõttes	86
Teaduse ja praktika koostöö	88
Ratsionaliseerijate Nõukogu ettevõtte peainseneri juures	91
Ettevõtte organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaan	93
Kogemuste vahetamine	96

	Lk.
Organisatsioonilis-massilise töö korraldamine ettevõttes	98
Tehnilised konsultatsioonid	98
Ratsionaliseerijate konverentsid	99
Kogemuste vahetamise õhtud	100
Ratsionaliseerijate teadmiste tõstmine	100
Insener-tehniliste töötajate šeflus töölis-ratsionaliseerijate üle	101
Ratsionaliseerija kabinet	101
Ettepanekute kogumise ja realiseerimise hoogtöökoode või ühis- kondlike ülevaatuste korraldamine	103
Kompleksse loomingu brigaadid	106
Sotsialistliku võistluse korraldamine	109
Muud üritused	111
Ettepanekute arvestus ja aruandlus	113
ÜAÜKN XVI pleenumi määrusest	131
Ametiühingu-organisatsioonide tööst massilise leiutuse ja ratsionaliseeri- mise alal	132
Ametiühingu kesk- ja oblastikomitee juures asuva massilise töölisleiutuse ja ratsionaliseerimise komisjoni põhimäärus	133
Käitis-(osakonna-)komitee massilise töölisleiutuse ja ratsionaliseerimise komisjoni põhimäärus	135
Kasutatud kirjandus	138

Toimetaja A. Ora

Tehniline toimetaja I. Vahtre

Korrektorid A. Kiho ja R. Lumiste

Ladumisele antud 5. V 1954. Trükkimisele antud 7. VII 1954. Trükiarv 4000. Paber 60×92, 1/10.
Trükipoognaid 8,75. Arvutuspoognaid 9,34. MB-11573. Trükkikoda „Pioneer“, Tartu, Kastani 38.
Tellimise nr. 1212.

На эстонском языке.

Э. Рокк. Организация работы по рационализации и изобретательству на предприятии.

Hind rbl, 4.30

Rbl. 4.30

A-20125
III

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00381335 1